

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાબિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૬૭૧ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ મદન મોરના

વિષય વ- : ૪

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીસંઘટ-સંગ્રહ

૨૬૭૧

ॐ

द्विदशमलभट्टकृत

मदनमोहना.

(सांक्षिप्त विवरण सहित.)

संशोधक

रा. हीरालाल ब्रजभूखणदास श्रॉफ
प्रिन्सिपाल, श्री सयाजी हाइस्कूल, बडोदरा.

तथा

श्रीयुत छोटालाल नरभेराम भट्ट.

रसशास्त्रादिना कर्ता.

प्रकाशक

मोहनलाल मनपुखराम शाह.

बुकसेलर्स अने पब्लिशर्स लठ्हेरीपुरा-बडोदरा.

आवृत्ति १ छी.

सं. १९६९.

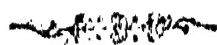
इ. स. १९०९.

(सर्व हक्क स्वाधीन.)

सादुं पुढं किं. ०-८-०

सानेरी पुढं किं. ०-१०-०

ધી “ઉદ્યોગ વર્ધક” પ્રેસ—વડોદરા.

શ્રી ગજનન પ્રેસ—અમદાવાદ

પ્રસ્તાવના.

મુંબઈ યુનિવર્સિટીએ ગુજરાતી ભાષાને ‘મેટ્રિક્યુલેશન’ ની પરીક્ષામાં સ્થાન આપ્યું ત્યારથી ગુજરાતી ભાષાના અભ્યાસને સ્ત્રેંષ્ઠ પ્રકારનું જ્ઞાન જીવન પ્રાપ્ત થયું છે. છેલ્લાં બે વર્ષથી આ વિષયની પરીક્ષાના સંબંધમાં સાક્ષરો તેમજ નિરક્ષરો તરફથી અનેક પ્રકારની ચર્ચા થાય છે; તેમ તેના અભ્યાસક્રમના સંબંધમાં પણ કોઈ કોઈ તરફથી વખતોવખત ઉદ્ગારો કાઢવામાં આવે છે; છતાં હજી સુધી તેના અભ્યાસક્રમના તેમજ ‘મેટ્રિક્યુલેશન’માં આપાતા ગુજરાતી ભાષાના પરીક્ષાપત્રના સંબંધમાં કંઈ પણ સ્થાયિ પગલાં અમલમાં લેવા એમ જણાતું નથી. આ દશા કંઈક અંશે દૂર કરવા સહ આ પ્રયત્ન આરંભાય છે.

- ગુજરાતના અગ્રીમ કવિઓમાં પ્રથમ વર્ગમાં ગણાતા કવિ શાસ્ત્ર-જાલદને ગુજરાતના ‘સ્કૉટ’ ની ઉપમા આપીએ તો ખોટું નથી. મુંબઈ યુનિવર્સિટીના અભ્યાસક્રમમાં ‘સ્કૉટ’ ને ‘પ્રિવિયસ ક્લાસ’ માં એટલે ‘કોલેજ’ માં આરંભાતા અભ્યાસના પ્રથમ વર્ષમાં નિયત કરવામાં આવેલો છે. ઈંગ્રેજ અભ્યાસના આરંભથી જોતાં ‘પ્રિવિયસ ક્લાસ’ નો અભ્યાસ આઠમે વર્ષે શરૂ થાય છે. ગુજરાતી અભ્યાસક્રમનો હિસાબ તપાસતો ઈંગ્રેજ ચોથું ધોરણ

એટલે ‘ હાઇસ્કુલ ’ નું પ્રથમ વર્ષ પણ આહમું આવે છે, આ આખા ઉપરથી શામળલટને ઇંગ્રેજ હાઇસ્કુલોના ચોથા ધોરણમાં નિયત કરવામાં આવે અને ‘ સ્કોટ ’ જે પ્રમાણે ‘ કોલેજ ’ માં શીખવવામાં આવે છે તે પ્રમાણે તે કવિનાં કાવ્યોને ભાષા અને વાંચન, ઉભય દષ્ટિથી—આ માતૃભાષા હોવાથી વિશેષ સરલતા અને પ્રેમથી—શીખવવામાં આવે, તો ગમભારા ધાર્મી પ્રમાણે ગુજરે વિદ્યાર્થીઓને ચાર વર્ષ પછી ‘ મૅટ્રિક્યુલેશન ’ ની પરીક્ષામાં ગુજરાતીમાં ઉત્તીર્ણ થવામાં ઉપકારક થવા ઉપરાંત સ્વદેશની ભાષા, વાંચન, રૂઢિ, આચારવિચારાદિ વિષયોમાં સારો લાભ થાય. આ હેતુ પાર પાડવા માટે હાલ તરત શામળલટના કાવ્યોમાંનું એકઉત્તમ કાવ્ય નામે ‘ મદનમોહના, ’ સંક્ષિપ્ત પણ ઉપયોગી વિવરણ સહિત, ગુજરાતી વાચકવર્ગ સમક્ષ મુદ્દવામાં આવે છે. હવેપછી તેનાં બીજાં કાવ્યોમાંથી ‘ નંદળત્રીશી, ’ ‘ પદ્માવતી, ’ ‘ વિદ્યા-વિલાસીની ’ અને ‘ મહાપત્નીસી, ’ આ કાવ્યોનો ‘ મદનમોહના ’ સહિત એક સંગ્રહ બહાર પાડવા ઇચ્છા છે. આ પાંચ કાવ્યોના અભ્યાસથી શામળલટના સંબંધમાં વિદ્યાર્થીને તેમજ સામાન્ય વાચકવર્ગને યાવત આવશ્યક જાણવા જેટલું જો છે તે સહજ જણાઇ જશે એમ અમારી ધારણા છે. તે સાથે ગુજરાતી પ્રાચીન કાવ્યના અભ્યાસક્રમમાં કંઇક પગથીયા જેવું હાથ આવશે.

ઇંગ્રેજ ‘ હાઇસ્કુલો ’ ના ચોથા ધોરણમાં ઉક્ત સંગ્રહ નિયત

કરવાથી પાંચજુદ સુધી ગુજરાતી પ્રાચીન કાવ્યની એક સ્થૂળ પણ ઉપયોગી 'ટેક્સ્ટ બુક' મળશે.

આજ ક્રમે ઇંગ્રેજ પાંચમા ધોરણ માટે પ્રેમાનંદનાં મુખ્ય પાંચ કાવ્યોનો સંગ્રહ, છઠ્ઠા ધોરણ માટે નરસિંહ, દયારામ, ગિરધર, કૃષ્ણરામ, નરભેરામ અને ભોળે, એ કવિપદ્ધતિમાંથી ચુંટી કહાડેલાં કાવ્યોનો સંગ્રહ અને સાતમા ધોરણ માટે ધીરો, અખો, બાપુ, ભાલણ, રત્નેશ્વર, વલ્લભ, આ કવિપદ્ધતિનાં છુટાં છુટાં કાવ્યો ઉપરાંત પ્રેમાનંદ દયારામદિનાં કાવ્યોમાંના કેટલોક કહિન ભાગ, એ સંગ્રહ પણ ઉપયુક્ત વિવેચન સહિત પ્રકાશમાં લવાય તો ગુજરાતી ભાષાના અભ્યાસક્રમમાં એક ઉપકરક સાહિત્ય પ્રાપ્ત થાય.

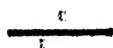
શામળભટ્ટાદિનાં ચરિત તેમ તેમના કાવ્યમાં ગુણ દોષાદિ વિવેચન નો તે તે સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કરવાનો પ્રસંગ આવે આપવામાં આવશે. આ ન્યાયનાં વિવરણમાં અનેક કહિન સ્થળે સારો પ્રકાશ આપવામાં ખંભાત નિવાસી પ્રસિદ્ધ કવિ રેવાશંકર તથા તેમના ભત્રિજ કવિ દયાશંકરે મદદ આપી છે તેમનો, તેમ આ ગ્રંથનાં 'પ્રુક્તશીલ્પ' વચ્ચે તપાસવામાં અમારા સ્નેહી શ્રી હરિવલ્લભદાસ શર્મા બી. એ. વડોદરા હાઇસ્કૂલના ગુજરાતી શિક્ષક, એમણે જે મદદ આપી છે તે માટે તેમનો પણ ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

આ પ્રત છપાઈ ગયા પછી પેટલાદમાંથી અમને એક જાણી

પ્રત મળી આવી હતી જેને આધારે છેવટના પરિશિષ્ટમાં સુધારો સૂચવ્યો છે તે તરફ વાંચનારનું લક્ષ ખેંચવામાં આવે છે.

વડોદરા.
તા. ૬-૫-૧૯૦૬- }

સંશોધકો.

એક અતિ સંક્ષિપ્ત પણ ઉપકારક વિવરણ સહિત આ પુસ્તકને ગુજરાતના એ પ્રસિદ્ધ સાક્ષરો પાસે શુદ્ધ કરાવી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે. મુદ્રણવિષયક દોષ જે કાંઈ હેઠાણે દષ્ટિદોષ થી રહી ગયો હોય તો તેને માટે વાચકવર્ગ ક્ષમા આપશે.

લહેરીપુરા, વડોદરા. } મોહનલાલ મનસુખરામશાહ,
તા. ૬-૫-૧૯૦૬. } પ્રસિદ્ધકર્તા.
બ્રહ્મસેલર અને પબ્લીશર. વડોદરા.

શામલમટ્ટ તથા એના આશ્રયદાતા

રખીદાસ વિષે શામલકૃત છપ્પા.

શ્રીગુજર ગુણુ સાગરે, અમદાવાદ આ દેશ;
 સામ્રમતી સુખદાયની, પાપ નહી ત્યાં લેશ.
 વરણુ અઢાર વસે તહાં, તે ધાયે સત ધર્મ;
 ચતુર ચોરાસી નાત્યના, ભારે રૂડા બ્રાહ્મ.
 શ્રીગોડ મીળવિ વિપ્રશુભ, વિરેશ્વર ધરસૂત;
 શામળ નામ શીરોમણી, પ્રતાપવંત છે પુત.
 ચાલી ખ્યાતી દશ દિશે, પંડીતપૂર પ્રમાણુ;
 માતર પ્રગણામાં ઘણુ, થયું જગતથી જાણુ.
 સુંઝ ગામ શીરોમણી, તેજ પુજ પ્રકાશ;
 પવિત્ર ભુમી તિર્થ ભલે, વિરેશ્વર શિવ વાસ.
 ત્યાં કણુખી કુળ ઉજળા, બેઠિઆ લાયક લાજ;
 કુહિલ કુળ ઉત્તમ કહુ, મનજી સુત મહારાજ.
 રખીદાસ રાજશ વંડો, પીછે સઘળી પેર;
 ઘણે હેત તેડાવિયો, કયિ શામળ નિજ ઘેર.
 ખાન પાન સુભ વીધનાં, અમૃત મેવ આહાર;
 પૃથવી કરી પસાયતે, હેતે રોપી હાર.
 પાળક સર્વ પુરાણુનો; ખરી વાતનો ખોજ;
 રખીદાસ ગુણુ રાજવી, ભુપતી ખીન્ને ભોજ.

વાશણ વંશે અંશપત્ય, મનજી સુત મેરાણ;
 મંથ સગ્નવ્યા સુઝમાં, પંચ ક્યાં પ્રમાણ.
 સપુત શ્રીમુરમ્બનો, ગુણ નિધિ ભાટ ગમાન;
 તેના સુત સરદારને, સાંખ્યા અંથ સુગ્નણ.
 ગરીબતણો છું ગરીબ છું, શંક તણો છું શંક;
 ગુણ અવગુણ હોય અંથમાં, નક્ષમા કરે સદૃ વાંક.
 શ્રિગોડ માળવી વિદ્ય શુભ, વેગજપુરમાં વાસ;
 પુરુષોત્તમ કરે પિતા, કહે કવી સામળદાસ.

॥ श्रीजगदीश्वरायनमः ॥

કવિસામળભટકૃત.

મદનમોહના.

છપ્યો.

શ્રીપાર્વતીનોપુત્ર, સૂત્ર ચિંતામણિ છાજે;
રતનાવલિની ખાણ, છત્ર ને શિર ધિરાજે;
સિંહર સેવત્રાં સાર, હાર મોઢક મણિ માઝા;
પરમેશ્વર પેસો પૂજાય, રાજરાજેશ્વરીરાજા;
ગાણનાયક લાયક ગાણું, દાયક બુધ સાયક ભાણું;
વણ ગજનન ગુણ આગળો, સામળ ધ્યાન ધરે તેતાણું. ૧

દોહરા.

કથા કહું મદનમોહના, જે સતવાદી સાર;
બુદ્ધિ પરાક્રમ આતુરી, અર્ણવ અકલ અપાર. ૨

- પુણ્ય વધે પાતક મટે, ગુરૂપદ વાધે જ્ઞાન;
 શોભા કહું સંક્ષેપથી, મહીપતિ મોટમ માન. ૩
- સુણે તેહ સતવાદીઓ, પૂરણ મન પ્રસન;
 ફળ ચાંદ્રાયણ વ્રતનું, રેવાનું દરશન. ૪
- વિપ્રદેશ પૂરવ વિષે, મધુપુર મોહન માન;
 મુકિતપુરી મહિમા ઘણી, (જ્યાં) પ્રભુ પ્રગટયા ભગવાન. ૫
- અડસઠ તીરથથી અધિક, યમુનાતટ સંબુકત;
 મહિમા મોક્ષ પદવીતણી, નિગમ નેતિ કે' નિત્ય. ૬
- પૃથ્વી પ્રદક્ષણા પંચ શત, કરે જેહ કર જોડ;
 મા'લે તે મથુરાપુરી, ક્ષણમાત્ર નહિ ખોડ. ૭
- વપુ પાડે વાણારસી, કનકે તોળે કાય;
 ઉત્તમ વ્રત એકાદશી, (તે) મહાલે મધુપુર માંય ૮
- (જળ)પાન કરે જમુનાતાણુ, ગોવિંદના ગુણ ગાય;
 તે જમને શિર પગ દઈ, સે'જે સ્વર્ગે જાય. ૯
- તેહ નગરનો નરપતિ, મદસૂદન મા'મૂલ્ય.
 હરિભક્ત હરિશ્ચંદ્રશો, શોભાએ સમતુલ્ય. ૧૦
- જોડ જુધિષ્ઠિર સારખો, અર્જુનનો અવતાર;
 બલિરાય સરખો બુધનિધિ, દેવ સમો દાતાર. ૧૧
- શૂર પૂર શોભિત સદા, સદા સદાશિવ સેવ;
 ઓપિત ઈંદ્ર આકારવત્, દાતા દાયક દેવ. ૧૨

- ભક્ત ભાવિક ભગવન્તનો, બ્રાહ્મણ ઉપર ભાવ;
શાસ્ત્રતણો સિંધુ સકળ, બુદ્ધિતણો બનાવ. ૧૩
- પુત્રી (એક) તેને પત્નિની, લાયક લક્ષણ લાખ;
અકલ્પતાણી અર્ણવ અતિ, (જેની) શાસ્ત્રજ પૂરે સાખ. ૧૪
- (તે) રૂપે રભા સરીખડી, સતીમાંય સરદાર;
હામ કામ મૃગલોચની, દીલ ઘણી દાતાર. ૧૫
- નખશિખ શોભા નિરખતાં, અંબુજદલશાં નેણ;
હંસગતિ ગજગામિની, અમૃત વદને વેણ. ૧૬
- દેવાંગનાથી દશ ગણી, નાગાંગનાવત નિધ;
રૂપવંત રૂડી રમણ, રતિ સમોવડ સિધ. ૧૭
- કેશપાશ [છે] કપિલવત, કેણા કાળિયનાગ;
એ વિધ ગુંથ્યો ચોટલો, લીલવટ લાવણ્ય લાગ. ૧૮
- ભયો ભોગ ભરપુરુ શું, સિંદૂર શોભિત સર્વ;
જળધારા શિવલિંગ પર, ઘણો ઉપજાવણ ગર્વ. ૧૯
- વદન શરદ ઈંદુ જશુ, અંબુજદલશી આંખ;
ભમર ભમરાલી ભજત, પાંપણ ભમરા પાંખ. ૨૦
- રસના અમૃત સરીખડી, સ્વર કેડકિલા વાણ,
દંતપંક્તિ દાડિમ કળી, જશ રૂપ જીવતી જાણ. ૨૧
- ચિખુક ચાડ ચતુરાતણું, અધર પ્રવાળી અમૂલ્ય;
શ્રીલા પોતકપોતશી, નીલગ્રીવ સમતુલ્ય. ૨૨

- નૌત્તમ નાસિકા કીરવત્, તન પ્રલેલ નિર્ધાર;
 શ્રવણ શીશ શોભિત સદા, ઓપિત અપરંપાર. ૨૩
 ઉર અદ્ભુત ઉપમા અધિક, ચક્રવાક જુગ જોડ;
 કનક કળશ સુધા સહિત, ક્ષણુ માત્ર નહિ ખોડ. ૨૪
 ઉદર પોયણ આનવત, ગુણ શોભિત ગંભીર;
 ત્રિવલી ત્રિવેણી સમી, સઘળું શુદ્ધ શરીર. ૨૫
 નાભિ દક્ષણવંતવત્, પૂઠ કેળનું પત્ર;
 રંભાથંભ જંઘા જુગલ, તોલ ધણેરો તર્ત. ૨૬
 કર કુંજરશુંડ સરીખડા, અંગુલિ મગની શીંગ;
 કરહથેલી મહીમથન, નખ તારાનો રંગ. ૨૭
 કટિ વખાણું એહની, જાણે સિંહનો લંક;
 ગતિ ગચંદ ઓપિત અધિક, ક્ષણુ માત્ર નહિ વંક. ૨૮
 જવક રંગ પાની જશી, સજ્જ્યા શોભિતા સોળ;
 નીલવદ કુંકુમ કેસરી, મુખ તાતાં તંબોળ. ૨૯
 રત્ન જડિત કર ચૂડલો, ચંપક વરણાં ચીર;
 ચરણાં ચોળી શોભિતાં, નિરમળ નારી નીર. ૩૦
 માતા તેની મદસૂદના, મહામનોહર માન;
 રામા રૂપવતી ધણું, ગુણવંતી ગુણ ગાન. ૩૧
 કુંવરી દેખી કરી કદપના, જુવતી જોખન વેશ;
 મુણ્યવંત પનોતો કેા પુરૂષ, કુંવરી તે ઘેર દેશ. ૩૨

રામો રત્ન રત્નાવલિ, રંભા રતિનું રૂપ;
 (તેને) કોણ પનોતો પરણશે, લાગ્યનિધિ જે ભૂપ. ૩૩
 આરાધી જેણે અંબિકા, અંહરનિશ પૂજ્યા ઇશ,
 તે નર એ નારી વરે, (જેણે) શિવને સમર્પ્યું શીશ. ૩૪
 પ્રાગે દેહ પ્રાણે કરી, કનકે તોળી કાંચ;
 નિરલે તપ કર્યું નર્મદા, જીવતી તે ધર જાય. ૩૫
 કંથ સમીપે કામની, બેઠી છે એકાંત;
 વાત કહી વિનતાતણી, લાંગી મનની પ્રાંત. ૩૬
 પુત્રી એ પરણાવીએ, પુણ્ય કરીએ બહુ પેર;
 ઘર જમાઈ કરી રાખીએ, ગુણવંત ઘણેરો ઘેર. ૩૭
 દિપ્તા ચિંતામાં પડ્યો, (એ) જીવતી પર ધર જાય;
 (એ) દેખી જીવ જીવાડીએ, એ વિણ કેમ રહેવાય. ૩૮
 દેશ દેશ વર ખેળાવીએ, વાડ જોઈ વતન;
 કુંદન મળે કો કારમું, (તો) જડીએ રૂડું રતન. ૩૯

ચોપાઇ.

કરે વિચાર એવા જેટલે, ઇંદ્રજીત આંચો તેટલે;
 પ્રતાપવંત પ્રાદો પરધાન, મહીપતિએ દીધાં બહુ માન. ૪૦
 સુખ વારતા કીધી ઘણી, પછે વાત કહી તનયાતણી.
 તમો કહો ત્યાં કન્યા દેઉં, લાલ જશ લાખેણો લેઉં. ૪૧

પ્રધાન કે' હું પુરપારખો, જોઈ વર સુંદર સારખો;
 પંડિત એક આળ્યો ખારણે, મૂકો એને લણવા કારણે. ૪૨
 શુકદેવ પંડિત શોભિત સદા, કૂડ વાત નવ ખોલે કદા;
 માન દેઈ ખોલ્યો રાય, પૂરા દામ ને પંચ પસાય, ૪૩
 આસન ખેસણુ શુભ સન્માન, ભગ્નમોજન દક્ષણા (ને) દાન;
 સંતોખીને રાખ્યો સુખી, રાય વચનથી રીઝ્યો રૂખી. ૪૪
 આ મોહના મારી દીકરી, છે કુંવારી 'નથી એ વરી;
 પિંડ પ્રાણુ એ તો માહરી, તેને શિષ્ય કરો તાહરી. ૪૫
 શાસ્ત્ર લણાવો એને સાર, અગમ નિગમ જે અપરંપાર;
 જ્યોતિષ પુરાણ પિંગળના પાઠ, અધ્યાત્મક અતિ ઉત્તમ

કાં. ૪૬

કહી વાત સૌકો સિધ કીધ, વંસત પંચમી મુહુરત
 લીધ; ૪૭

દોહરા.

રાજાએ હૃદે વિમાસિયું, તન ખોલ્યું છે સર્ત;
 પંડિત પ્રતાપ ગાવક સમે, મોહના ગુણનિધિ ધૃત. ૪૮
 અગ્નિ ધૃત મળે એકઠાં, સ્થિર ઉકાળો થાય;
 કાં સતી કાં સાધવી, કોણ રંક કોણ રાય. ૪૯
 કામી પુરૂષ ને કામની, મળે ઉપજે મોહ;

એક એક પૂર મન ધરે, (જયમ) ચમક પા'ણુ પર લોહ. ૫૦

ચમક પા'ણુ એ ચતુર નર, લોહ મોહના લીન;

એક પંડિત એક પદ્મિની, જળ ધજ એક મલીન. ૫૧

પ્રપંચ રચ્યો એક પુરપતિ, ચિત્તમાં ધાર્યું ચરિત્ર;

બુદ્ધ વિચારી બહુ બુણે, વહિયો વાણિ પવિત્ર. ૫૨

એકાંતે તેડી અર્લાંકી (તેને) શિખામણ દીધી સાર;

એક પંડિત આંચો પુર વિખે, (તેમાં) લક્ષણ વીશ ને ખાર. ૫૩

(પણ) અવગુણ એક મોટો અધિક, કોઠી તેની કાય;

મુખ જોતાં તે મનુષ્યનું, પ્રૌઢ પાતક થાય. ૫૪

રાખું એને રાજમાં, તું ને ભણાવા કાજ;

હું મુખ દેખે એહનું, તેની મુજને લાજ. ૫૫

છપો.

અદેખો જેહું અનંત, આંખે થાયે તે અંધો;

નિંદે વિપ્રનો આ'ર, ખાર માસ રે' મંદો;

વહેરો કરે વચન, તે થાયે ક્ષય રોગી;

કરે અલક્ષાલક્ષ, વસ્તુ ભુંડીનો ભોગી;

વળિ ગૌશ્રીપ્રહ્લદત્યા કરે, જર હુંદી જે જોડીઓ;

ક્રવિ સામળ કે' એ પાપથી, કાયાં કૃષ્ણ કોઠીઓ. ૫૬

ખાંપી કરે સંગ, પોતે પણ પાપી થઈએ,

ઉપજે પાપની બુધ્ય, પાપી પરછાંઈ રહીએ;
 પાપે પાપનો સ્પર્શ, પાપનો વેલો વાધે;
 પાપી સંગ કુસંગ, પાપ સદબુદ્ધિ ન સાધે;
 કાયાએ કોઠ નોંય પાપ વણુ, પાંડિત કાયા(એ) કોઠ છે;
 છે સાગર સર્વ વિદ્યાતણો, ખરી ઇક એમાં ખોડ છે પડ

ચોપાઈ

કહે કુંવરી સાંભળ રે તાત, વિસ્તારીને કહું એક વાત;
 પાપ પુણ્યની એ શી અજ, આપણે તો વિદ્યાની ગર્જ. ૫૮
 ચારણીના ગુણ કરવા તાજ, સુપડાગુણ શ્રેયો મા'રાજ;

દોહરા

ચાળણી થોથાં રાખીને, કાઠી નાખે સારં;
 સુપડું સારજ સંઘરે, છાંટે માંહિથી છાર. ૫૯
 પાપ પુણ્ય શાને કહો, શીદ મનાવો દુઃખ;
 પૂર્ણ વિદ્યા પાઠે ભણું, ન ન્યાણું એનું મુખ. ૬૦
 પ્રતિજ્ઞા પેર પેરની, અધિક કરાવી આપ;
 પાંડિત મુખ ન્યાણે પ્રેમદા, (તો) પ્રદલે કાળનું પાપ. ૬૧
 સ્ત્રીવધ ગૌવધ વિપ્રલધ, બાળકવધ બહુ પેર;
 મુખ નવ ન્યાણું એહનું, સુખે રાખો ઘેર. ૬૨

- પછે રાય પાંડિત કર્ને, બેઠો બુદ્ધિનિધાન;
કપટથી કથા કહી, મહીપતિ દીધાં માન. ૬૩
- ડાહી છે મારી દિકરી, બહુ પ્રકાર છે બુદ્ધ;
સુંદર રૂપ સુલક્ષણી, સઘળી શોભા શુદ્ધ. ૬૪
- અવગુણ એક એમાં અધિક, રામામાં એક રોષ;
જન્મઅક્ષર ચિત્રા વિષે, ડાકણનો એક દોષ. ૬૫
- પાટા બાંધે છે પ્રેમદા, આપ કહી છે અંધ
મુખ જોવું ગમતું નથી, ધાઈકે મોટો ધંધ. ૬૬
- પાંડિતે પ્રતિજ્ઞા કરી, દીલ નવ આણું દુઃખ;
ઈશ્વર આણ્ય એ નારનું, મારે ન જોવું મુખ. ૬૭
- ભામન કરે ગુરૂપત્નીશુ, ચૌરે તલ કે હેમ;
એવી પ્રતિજ્ઞા પંચશત, મુખ જોયાનો નેમ. ૬૮
- અરસપરસ કરી આગન્યા, વચમાં આણ્યા ઈશ;
ભણવા મૂકી ભામની, ગુરૂપુષ્યને દિશ. ૬૯
- પડદો બાંધ્યો પટકુળનો, કેાને ન દેખે કોય;
ભણે પાડ તે ભામની, હર્ષ ધણેરો હોય. ૭૦
- પુત્ર એક પ્રધાનનો, મદન નામ મહામુલ્ય;
કાયા કંદર્પ સરીખડી, રામા તો રતિતુલ્ય. ૭૧
- પૂછવા વાત પાંડિત કર્ને, આવ્યો કોંએક વાર;
ચૌદ વિદ્યા ચોસઠ કળા, લક્ષણ વીશ ને આર. ૭૨

- નાર ભણી (તો) જ્ઞેયું નથી, અવતારિક છે અંધ; .
 અતિશે ઉપમા કેટલી, (તે) શીખી વિદ્યા સંધ. ૭૩
- બહુ કક્ષા ખારાખડી, કૌમુદીકેરાં કે'ણુ;
 સિંધુ શાસ્ત્રજ શીખીઆં, વિદ્યાવિલાસી વેણુ. ૭૪
- છએ ભાષામાં છતી થઈ, મગણુ તગણુના ભેદ;
 કાવ્ય કોક ગીતા ગણિત, વાણી વ્યાકરણ ભેદ; ૭૫
- મહિમા માણી માધુરી, ગુંવાલરી ગુંણુ ગાન;
 સંગીત શાસ્ત્ર ને સોરઠો, ત્રયવિધ તાળી તાન. ૭૬
- સિંધુ થઈ તે શાસ્ત્રની, અક્ષલ અર્ણવ એહ;
 અગમ નિગમ જ્યોતિષ જનિત, ન્યાયવાત પર નેહ. ૭૭
- સાખી સમશ્યા સોરઠો, દુહો દુમિલો લાખ;
 પુરવછાયો પરણ્યો, ભાત ભાતની ભાખ. ૭૮
- કવિત કુંડળીઓ કેકણો, ગાહો ગાથો (ને) ગીત;
 સવૈયા ને સમશ્યા, રૂડી તેની રીત. ૭૯
- છંદ છન્વીસ પ્રકારના, અડી અવળ અખંધ;
 અષ્ટ ચોખરો ચાતુરી, હૈડે રાખે અંધ. ૮૦
- ત્રેખાં ગણાવે લેખવે, કહેવા અહકો અર્થ;
 ખહેલી 'પરખણુ' પારખું, શુભ વાતે સમર્થ. ૮૧
- પારખું જોવા પંડિતે, ક્રમદા ઉપર પ્રીત;
 પૂછી વાત પૂટંતરે, રાજસભાની રીત. ૮૨

મારું પૂછ્યું (જી) કૈં મુને, લખું સમશ્યા સાખ;
તો જાણું તુજને ખરી, લણી ભલેરી ભાખ. ૮૩

સમશ્યા.

શ્લોક,

પ્રશ્ન—કેતકી પત્ર સમાકારં, નારી નામ ત્રિઅક્ષરં;
આદે 'ક' ને અંતે 'રી' જે જાણે તે પંડિતા. ૮૪

દોહરો.

ઉત્તર—કામની કે' કે'વું કશું કહી તમે કટાર;
ખીજું પૂછો બુદ્ધિથી, નિશ્ચે કહું નિરધાર. ૮૫

શ્લોક,

પ્રશ્ન—ચંદ્રણિંબ સમાકારં, પુરૂષ નામ ત્રિઅક્ષરં;
આદે 'પા' ને અંતે 'હ' જે જાણે તે પંડિતા. ૮૬

દોહરો.

ઉત્તર—પરપડ કહેા તેં પંડિતા, અરૂપ એ શાં કે'ણુ;
કહેા સમશ્યા શોભતી, વિદ્યાવંતનાં વેણુ. ૮૭

શ્લોક.

પ્રશ્ન—વર્તુલાકાર સમાકારં, નારી નામ ત્રિઅક્ષરં;
આદે કા ને અંતે, જાં, જે જાણે પંડિતા. ૮૮

(૧૨)

દોહરો.

ઉત્તર—કવિતા કહી તે કાંકણી, હોતે શોભે હાથ;
ભારે પૂછ કાંઈ પ્રાદક્ષણ, જે શોભે મુજ સાથ. ૮૬

શ્લોક.

પ્રશ્ન—ડળ્યાકાર સમાકાર, પુરૂષ નામ ત્રિઅક્ષર;
આદે 'અ' ને અંતે 'સૌ', જે જાણે તે પાંડિતા. ૮૭

દોહરો.

ઉત્તર—કહ્યા અરિસો કવિ તમે, એ તો સમશ્યા સે'લ;
વહો વિપ્ર શુભ વારતા, [ન્યમ] માણે નિગમ મેળ ૮૮

શ્લોક.

પ્રશ્ન—સંપાંકાર સમાકાર, પુરૂષ નામ ત્રિઅક્ષર;
આદે 'ચે' ને અંતે 'લો', જે જાણે તે પાંડિતા ૮૯

દોહરો.

ઉત્તર—ચતુર કહ્યા તે ચોટલો, શોભિત શામા શીશ;
પૂછો વાત પુરાણની, રામાએ કીધી રીસ. ૯૦

શ્લોક

પ્રશ્ન—વજ્રાકાર સમાકાર, પુરૂષ નામ ત્રિઅક્ષર;
આદે 'કા' ને અંતે 'ઝ', જે જાણે તે પાંડિતા. ૯૧

• દોહરો.

ઉત્તર—કાગળ કહ્યો તમે કોડથી, તે મેં જુગતે જાણ;
હાહી વાત કો' હાથરા, (જે) પંચ કરે પરમાણુ. ૬૫

પ્રશ્ન—શીંગસહિત જે જન્મીઓ, જોખનમાં શીંગ જાય;
જોખન શીટી વૃક્ષ થયો, શીંગ ફરીને થાય. ૬૬

ઉત્તર—વાત ગમી વનિત કહે, અઘનતણો તું ઈંદ્ર;
શીંગ સહિત જે જન્મીઓ, ચતુર ખીજનો ચંદ્ર ૬૭

ચોપાયા.

પ્રશ્ન—આદ્યક્ષર વણ જગજીવાડણ, અંત્યાક્ષરવણ મીઠું;
મધ્યાક્ષરવણ સહુ સંહારણ, તે મેં નજરે દીઠું. ૬૮

દોહરો.

ઉત્તર—કામની નકે' કાગળ કહ્યું, મુજને લાગ્યું મીઠું;

મૃગનેણીના નેણમાં, હા'પણ જોતાં દીઠ. ૬૯

પ્રશ્ન—બાલા થા તવ સવકુ માયા,

બઢાઈઆ જવ કામ ન આયા;

મે કહ દીયા વાકા નામ,

કો' પંદિત કે છોડો ગામ.

૧૦૦

ઉત્તર— મે-મેહ-મેઘ,

छप्पो.

प्रश्न—लोह समारे कवन, जोग मिल क्या कहि सज्जन
 कवन खंधे लिय भार, विनता बर कैसे रंजन;
 बडो बैरि कहां रखे, शुभ रसोइ को रंधाहि;
 आखी श्री कहां जरै, प्रज्ज पायी क्यों बंधाहि;
 अष्ट प्रश्न पूछत अधिक, आबक्षर काँ लइ अबे;
 तब कवि सामळदास कह, 'हार' भोलि उत्तर सबे. १०१

दुहा.

उत्तर—लोहार जोहार कहार कह, विहार बहार सुहार;
 आहार एतौं सप्तमा, अष्टम नाँव प्रहार. १०२

छप्पो.

कनक दान दिय कवन, महा दुःख कौन कहावै;
 परम सुख दिन कवन, घनो दुःख रावि किम पावै;
 तनक तुच्छ सो कहा, चतुर्भुजको क्या चाहै;
 हरखे कौन सुब राग, धरे कुन सब उरमाँहै;
 पंडित जानकै पूछियो, आद्यको इक अछर लियो;

तब कवि सामलदास कह, 'रण' एहि उत्तर दियो.

१०३

दुहा.

करण मरण परण घरण, तरण चरण चित्त होय;
हरण धरण ए अष्टमा कवि कह ब्रूजत कोय. १०४

छपय.

नदीमें मूकिय नाव, दूध महिषीको दोवो;
इक्षु छोल चबाओ, पढाओ मिना मुख मो'वो;
काजर ओपाओ आंख, साख आंबेकी दीजे;
इश्वरको गुन गाओ, मधको मूल करी लीजे;
यही अष्ट मटराणियां, कथन कृष्ण आगु कियो;
सामल कह्ये यह 'पारी नाहि', कृष्ण उत्तर ऐसो दियो.

१०५

दुहा.

उ-तर—'पारीनाहि' ऐसो कियो, ठीक बनाइ ठाठ;
उ-तर इक सामजी सबें, पृथक् पृथक् सब आठ. १०६

छपय-

दाखुं कहां दिदार, घनो दुःख कौन अवस्ता;
 काजनको तजुं संग, तृप्ति पितृ कौन रस्ता;
 सरस अग्नि कुन आंच, अतिशै जर कुन पावै;
 जम जोख करै कवन, भाव सहु शिर को नांवै,
 पृच्छत अष्ट पटरनियां, कृष्ण के आद्य अच्छर लियो;
 १रपण समजो सब सुंदरी, कवि सामल ऐसो कियो, १०७
 कागद सम करुं कहाय, जाहु करी पुन्य पामे;
 नारी नीच कुन कहाय, चाह चित ठर कुन ठामे;
 दाखुं कौनको वदन, खात खेत क्या पूरण;
 पारख नाच कुन राग, गावेमैं क्या चूरण;
 कनैया ज्युं प्रति कामिनी, अष्टम एहि पृच्छत अबे;
 आद्यछर २उत्तर कहो, कवि सामल समजो सबे.

दुहा-

१०८

प्रश्न—पियु तो परसु कहे चलो, परसु अटक्यो मन;
 परसु पियु परसी नहि, तो परसु अपनो तन. १०९

१ हरपण, धरपण, करपण, तरपण, सरपण, अरपण, ज-
 पण, अरपण. २ आतर, आतर, नातर, आतर, दातर (दाता),
 हातर, पातर, गातर.

ઉત્તર—વાંકુ લખું એ રે'ણિયે, સ્વામીને દીધી શીખ;
પ્રાણુ દેહ બધુ તુને, બુદ્ધથકી એ બીક. ૧૧૦

પ્રશ્ન—વર્ણુ પાણીએ નીપજે, સકળ વસ્તમાં સાર;
માન વધારણુ માનવી, સુણુ આહ્વાણુ દાતાર. ૧૧૧

ઉત્તર—વિપ્ર તમે વસ્તર કહ્યાં, અવર કહો કંઈ કેણુ;
વર્ણુ નીપજે પાણીએ, વદ્યા તમે એ વેણુ. ૧૧૨

પ્રશ્ન—ચતુરાં ચંચલ ચાલતી, થાકી ગઈ કેા દીશ;
પાછી લાગી દોડવા જ્યારે છેવું શીશ. ૧૧૩

ઉત્તર—લક્ષણુવંત લેખણુ કહી, થાકી (તે)ભાગી ચંચ;
શીશ કટે સમી થઈ, પરમાણી કહે પંચ. ૧૧૪

પ્રશ્ન—જીવ વિનાનું જનવર, દો મુખ પ્રત્યક્ષ દીઠ;
પીઠ ખવરાવી પીટીએ (તો)બોલે મધુરૂં મીઠ. ૧૧૫

ઉત્તર—મે'તા તમે મૃદંગ કહી શોભે માનુની સાચ;
સાખ કહો કેા શાસ્ત્રની, વિદ્યા વાણી વાચ. ૧૧૬

છપે

પ્રશ્ન—ચાર ચાર મુખના ચાર. પુરૂષ પચ્ચક્રમી પરખ્યા;

નહિ કેા ઉંચ કે નીચ સરવ જન રૂપે સરખા;

ચાર વચ્ચે બે નાર, પ્રીત ઘણેથી મરણ્યા;

નપુંસક બે તન, આઠ એ વેગે વરણ્યા;

અળગો થાય એક આઠમાં, તો સારું જણ નહીં કામનાં;
એક થાય આઠે જણા, કહો અક્ષર એ નામના. ૧૧૭

દોહરો

ઉત્તર—પંડગ કહ્યો પંડિત તમે, ઇસો બે પાયા ચાર;
અલંક નપુંસક બે ઉપજાં, સુખ સઘળામાં સાર. ૧૧૮
છપો

પ્રશ્ન—નામ જોતામાં નાર, અત્રિક્ષ અવનિપર સાંધી,
વિના ગુન્હે વણ વાંક, રહે લોહ પાશે બાંધી;
માનવ જણ બેચાર, ચઢી હૃદયા પર બેસે,
આઘી પાછી જાય, ફરી ઠેકાણે પેસે;
ચીસો નાખે ચોમુખે, દયા ન આણે કે દેહમાં;
પંડિત હશે તે પારખે, નર નારીના જોહમાં. ૧૧૯

દોહરો.

ઉત્તર—સાબાશ વિપ્ર સલક્ષણા, કહ્યું તમ મોટમ માટ;
તમે કહ્યું અમો લહ્યું, ખાતે હિંદોળા ખાટ. ૧૨૦

છપો

પ્રશ્ન—પક્ષી ટોળું પ્રૌઢ, ઉડતું અત્રિક્ષથી આવ્યું;

(૧૬)

વનમાં વઝગંભીર, વૃક્ષ તે મનમાં લાબ્યું;
અકેક પાંદડે એક, પક્ષી બુદ્ધિથી બેઠાં;
વધ્યું પક્ષી ત્યાં એક, સગી ચિંતામાં પેઠાં;
ફરી બેઠાં એક પર બે જણાં, પત્ર એક વાધ્યું કહું.
તવ કહો પત્ર એ કેટલાં, કેટલાં પક્ષી છે સહુ. ૧૨૧

દોહરો.

ઉત્તર—પ્રમદા કે મેં પારખ્યું, કથન સંભળાવું કર્ણ;
અતુર પક્ષી એ ચાર છે, વડે પાંદડાં ત્રણ. ૧૨૨

છપો.

પ્રશ્ન—વાટ જતાં જણ બે, એક મરદ એક મેરી;
એક આંખાનું વૃક્ષ, તે તળે અગણિત કેરી;
બે જણ વાળી ગાંડ, તહીં તે બાળા બોલે;
તમ પાસે બે ભાગ, મુજ ઈક ભાગને તોલે;
એક તુજમાંથી પડી જડી, તે મેં કીધો છે છતી;
સરખી થઈ તે સહેજમાં, કહો કેરી કેલ્લી હતી. ૧૨૩

દોહરો.

ઉત્તર—છત બેતામાં છે હતી, એકે ખાંધી ચાર;

એક જડથે ત્રણ ત્રણ થઈ, પંડિત કરે વિચાર. ૧૨૪

છાપો.

પ્રશ્ન—પક્ષી ટોળાં બેચ, તે ઊડતાં આકાશે;
 ચંપક વનમાં તેહ, ગયાં ત્યાં પરિમળ વાસે;
 બોલ્યું તેમાંથી એક, આપણુ સહુ, વનમાં રહીએ;
 તમમાંથી અમમાં એક, આવો તો સરખાં થાઈએ;
 ત્યાં બીજું ટોળુ બોલિયું, એક અમમાં આવો તમો;
 તો થઈએ તમથી બે ઘણાં, કેટલાં પક્ષી પૂછું અમો. ૧૨૫

દાહરો.

ઉત્તર—એ વાતમાં સંદે' કશો, શાસ્ત્ર સાખ દે સાચ;
 બાર હતાં તે બગલડાં, એક સાત એક પાંચ. ૧૨૬

છાપો.

પ્રશ્ન—મિત્ર હતા જણુ બેચ, તેહ કે' રમવા જાણું;
 એકે સવાશેર, ખાંતથી લીધું ખાણું;
 બીજે પોણાશેર, ત્રીજે જણુ તેમાં જમિયો;
 પૈસા આપી વીસ, રાજ થઈ તે તો રમિયો;
 વીસ પૈસાએ વેચવા, તે તો કૌતક સારખું;
 સામળ કહે સમજી ખરો, પંડિત તેણે પારખ્યું. ૧૨૭

(૨૧)

હોહરે.

ઉત્તર—સવાશેરવાળે સાડાસ-તર, વાજખી લીધાં વઢી;
પોણોશેરવાળે કહ્યું, આપ લાઈ મુજને અઢી. ૧૨૮

છપો.

પ્રશ્ન—ગુણવંત ગોળાકાર, પુરૂષ અમૃતનો ભરિયો;
• સ્ત્રીઓ સહસ્ર દર્શવીશ, કબુલ તે નરને કરિયો;
નર પાસે જાય નાર, તેહ દુઃખ તેને દેછે;
અહોનિશ આઠે જામ, અધરરસ તેનો લે છે;
તેહ પુરૂષને મારતાં, પાપ ઘણેરું થાય છે;
• સામળ કહે ઉંચ નીચ જન, રૂધિર માંસ તેનું ખાયછે. ૧૨૯

હોહરે.

ઉત્તર—મધુપૂડો કહ્યો મુખે, જીવો વિચારી જાણ;
અકલવંત એ ઓળખે, પંચ કરે પરમાણુ. ૧૩૦

છપો.

પ્રશ્ન—એક રાયને ઘેર, ઘણા હાથીને ઘોડા;
• ઊંટાં હતાં અનેક, ખીજ સારી સુન્નડા;
• અઢી મણ હાથી ખાય, ઊંટ મણ દોઢ લણીને;

પાંચશેર પાય અશ્વ, ગુણ તેહના ગણીજે;
 એમ સોમણ દાણા નિત્ય વરે, સો જનાવર સાથીઆં;
 કેટલાં અશ્વ ને ઊંટ છે, સામણ કહે કેતા હાથિયા. ૧૩૧

દાહર.

ઉત્તર—અડતાળીશ તો અશ્વ છે, છતે ઊંટ છત્રીશ;
 સોળ શોભેજ હાથિયા, હુંદે મા કરશે રીસ. ૧૩૨
 ત્યારે વિષ વાણી વહે, વિનતા કરે વિચાર;
 જો જો ચિત્તમાં ચૂકતાં, નીચ બુદ્ધિ છે નાર. ૧૩૩
 રીસ કરી રામા હુંદે, વહે વનિતા વાણ;
 સંતાપો સાચા થકી, પડિત છે કે પા'ણ. ૧૩૪
 ભામની કે' સુણ્ય બ્રાહ્મણા, મુજને ગણી દેખાડય;
 ભૂલી હું તો ભાંડજે, (નહિતર), શીદ, વધારે રાઢ. ૧૩૫
 ભૂલ્યા ભારે ભારથી, ભૂલે બ્રહ્મા ભેદ;
 નારી ભણવી ભૂલે નહિ, એ તો વાણી વેદ. ૧૩૬
 ચીઠી લખી એક ચતુર નર, પરઠી પડદા માં'ય;
 તું હંચાકૂટી વાંચજે, (તે) તરણી ખીજ ત્યાંય. ૧૩૭
 ઉત્તર—પૂરણ ઉંટ પંચાવનાં, પ્રાદા હાથી પાંચ;
 ચાળિસ અશ્વ અતિ એપતા, શામા એ તો સાચ. ૧૩૮
 કર વિચાર મન કોઢીઆ, કોણ સાચું કોણ જૂઠ;

- પૂછ ત્રાહિત ત્રીજો જણે, શું અટક બોલે ઉંટ. ૧૩૯
- કામની કહે સુણ્ય કોઢીઆ, ગુરૂબોલ્યો તું અંધ; ૧૪૦
- ફોણ નિશ્ચે જૂઠું ખરું, ધારેછે શું ધંધ. ૧૪૦
- પ્રેમદા મન પરમાણિયું, કપટ કર્યું મુજ તાત; ૧૪૧
- હું અંધ એ કોઢીઆ, વિપરીત દીસે વાત. ૧૪૧
- શાકેણ કહેછે સેજમાં, એ તો મહાહિત્યાત; ૧૪૨
- પ્રપંચ પાટા બાંધિયા, એ તો મારે તાત. ૧૪૨
- પુરૂષચરિત્ર પ્રમાણિયું, લભાવવા તે ભૂપ; ૧૪૩
- શકે પુરૂષમાં ગુણ ધણો, (કે) શકે છે રૂડું રૂપ. ૧૪૩
- પાસે પુત્ર પ્રધાનનો, કાયા દુબે કામ; ૧૪૪
- મદન રૂપ મદન સમો, મદનસેન છે નામ. ૧૪૪
- તે બોલ્યો તરતીબ તર, સાચાં છો બે સર્વ; ૧૪૫
- લેખું બેનું લખાણું, ફોગટ એ શો ગર્વ. ૧૪૫
- પાછો પટ કયો પ્રેમદા, દીઠું દેવ દરશન; ૧૪૬
- મોહ પામી મન મોહના, પૂરણ થઈ પરસન. ૧૪૬
- વરૂણ વાયુ. કુબેરવત્, અવનવો દીસે ઈંદ્ર; ૧૪૭
- અહગણ તારા દેવતા, કે રવિ રાજ અંદ્ર. ૧૪૭
- પ્રધાનતણો સુત પાટવી, મદન નામ મકરંદ; ૧૪૮
- વૃદન પંકજ વરણાગીઓ કંદર્પ આનંદકંદ. ૧૪૮
- જમયંતી નળથી દશ ધણો, માધવાનળથી મેર;

- રોહિણીપતિવત રૂડો, સાચો જોનો શેર. ૧૪૯
- બત્રીશ લક્ષણ બુધનિધિ, ચૌદ વિદ્યાગુણ જાણુ;
- કળા બોતેરી કામવત, પંડિત પૂર પ્રમાણ. ૧૫૦
- નિર્મળનેત્રે નિરખીઓ ધારણુ નવ રહી ધીર;
- કુંદન હીરામાં જડયું, ભળી સાકરમાં ક્ષીર. ૧૫૧
- સમરી મન શિવશકિતને, સમર્યા સીતા રામ;
- આ વર આપો અંબિકાં, નિત્યનિત્ય જપીએ નામ. ૧૫૨
- પ્રીતે પૂજું ગોરને, કરૂં ઘણાં નવરાત્ર;
- આપે આવું આરાસુરી, જગન કરૂં હું જાત્ર. ૧૫૩
- પ્રીતે પ્રતિજ્ઞા કરી, સમરી મનથી માત;
- એ વિણ પુરૂષ પૃથ્વી વિષે, મારે તાત ને બ્રાત. ૧૫૪
- જન્મ જન્મનો તું ઘણી, જન્મ જન્મ હું નાર;
- આરાધી એમ અંબિકા, વિનવે વારંવાર. ૧૫૫
- પગે પડી પંડિતતણે, હું છું તારી રાંક;
- ટુંકારા તમને કર્યાં, (તે) ક્ષમા કરો મુજ વાંક. ૧૫૬
- તું ભારે બ્રહ્મા સમો, કે તું વિષ્ણુ વેદ;
- વીતક વાત કહું અમો, બ્રાંત ન રાખું ભેદ. ૧૫૭
- પિતા મારે પ્રપંચ કર્યો, કહ્યો તમ કાયા કોઢ;
- એવી અંધ કૃહી મુજને, જુગતા જુગતી જોડ. ૧૫૮
- પંડિત કહે પુત્રી સુણો, હું ગુરુ તુજ તાત;

- ઠાહી શિષ્ય તું દીકરી, વેદ વચન વિખ્યાત. ૧૫૬
 અંતરથી કહો આગન્યા, જે હોય મનનું કાજ;
 શિવઆજ્ઞા સાચું કહો, લેશ મા ધરશે લાજ. ૧૬૦
 વરત્યું મેં મન તાહરું, તું જ્ઞેનનવંતી જાણ;
 અનંગ પ્રવેશ છે અંગમાં, પરવશ છે તુજ પ્રાણ. ૧૬૧
 તે મન મૂકી મને કહો, તજી લાજ મરજદ;
 • ઇશ્વર આણ એ વાંતમાં, કો' મન આણી ઉદ્ધાદ. ૧૬૨
 કર જોડી કે' કામની, જોળે મૂકી શીશ;
 સૂર્યચંદ્ર જે સાખીઆ, વચમાં આણ્યા ઇશ. ૧૬૩
 પુત્ર એક પરધાનનો, મદનસેન મહામૂલ્ય;
 • સોળ વર્ષ સલક્ષણો, ત્રિલોકમાં નહિ તુલ્ય. ૧૬૪.
 નિરખ્યો તે નેહ કરી, ચાતુર ચતુરસુજાણ;
 પૃથ્વીપતિથી પંચ ધણો, સામુદ્રિક એધાણ. ૧૬૫
 પંચ લઘુ પંચ દીર્ઘ છે, પંચ ઉન્નત પંચ રક્ત;
 • દીર્ઘ બાહુ દીર્ઘ કપોળ છે, અમૃત વાણી ચુકત. ૧૬૬
 કર્ણ પર્યંત જે નેત્ર છે, દંત દાડિમ બગીશ;
 અધર રક્ત અતિ આપતા, કેશ સોરંગી શીશ. ૧૬૭
 કનિષ્ઠિકા આદે તર્જની, આડે રેખા હોય;
 ધૂરણ ધન રેખાતણી, કળી શકે નહિ કોય. ૧૬૮
 અનામિકા મધ્યમા વિષે, ઉર્ધ્વ રેખા બળવંત;

તે પાછળ જે જાગતી, જશરેખી જશવંત.	૧૬૬
હથેળી વચ્ચે હાથિયો, સાથિયો છે સરદાર;	
તે જોડે નિશૂળ છે, દેશપતિ દાતાર.	૧૭૦
અંગૂઠાના અથમાં, જવ લક્ષણ જશરૂપ;	
અંકુશ છે તે આગળે, ભારે કર્મનો ભૂપ.	૧૭૧
પાંચાકેરે પાછળે, મણિખંધની માળ;	
મત્સ્યાકાર છે મોવરે, (તે) ભોગીભો ભૂપાળ.	૧૭૨
શકટાકાર છે શ્રીમુખે, અશ્વાકાર અનૂપ;	
ધ્વજાકાર જે ધેનુમાં, રાજતેજ મહારૂપ.	૧૭૩
વીસવશા વેઠા વચ્ચે, સમ આકારે ચંદ્ર;	
ધર્માકાર ધરમતણો, અવતારી કોઈ ઈંદ્ર.	૧૭૪
મણિપુરથી અંગુઠડે, શોભે રેખ સંતાન;	
ભગી ભાગ્ય રેખા તળે, અકલતણું અનુમાન.	૧૭૫
સ્ત્રીરેખા છે શોભતી, ભક્તિરેખા ભરપુર;	
મુક્તિરેખા છે માલતી ન્યાવટરેખા નૂર.	૧૭૬
જાત્રરેખા છે જાગતી, સત્યરેખા છે સાર;	
કર્મચક્ર છે કર વિષે, (તે) દેવાંશી દાતાર.	૧૭૭
માર માતૃપિતા તમો, મિત્ર સ્વજન મોસાળ;	
મનમાં શું માગું અમો, તમો કરો પ્રતિપાળ.	૧૭૮
સાંભળે સુત પ્રધાનનો, પંડિત જોઈ પાસ;	

- લાજ મરજીદ તજીકહું, પૂરો મનની આશ. ૧૭૯
- પ્રતિજ્ઞા મેં તો એ કરી, અધિક સમથી આપ; ૧૮૦
- પુરૂષ બીજા પૃથ્વીવિષે, મારે લાઘ ને બાપ. ૧૮૦
- એ મદન ને હું મોહના, આજ મેળાપજ હોય; ૧૮૧
- શતજન્મ નો સ્વામી તું, પરણ્યાં પેટજ માંય. ૧૮૧
- ઘેર ગાંધર્વ વિવાહ કરી, પરણાવો તમો પ્રીત; ૧૮૨
- ફીજો કેા જાણે નહિ, તે તો રૂંડી રીત. ૧૮૨
- પ્રધાનતણા સુત પ્રીછીઓ, કામની કૂડું કીધ; ૧૮૩
- વગર વાંકે માહરો, લાગેણો જીવ લીધ. ૧૮૩
- એ તો છાનું કયમ રહે, બ્રહ્માંડ જેવડો ભાર; ૧૮૪
- મોત આવ્યું માથા પરે, નિશ્ચે એ નિરધાર. ૧૮૪
- જગત બાધું જાણશે, વિશ્વ કાઢશે વાંક; ૧૮૫
- અણઘટતું કેમ કીજીએ, તું રાજા હું રાંક. ૧૮૫
- પ્રધાનવટું પિતાતાણું, જીવ સહિત તે જાય; ૧૮૬
- સ્વજન સૌને દે શૂળીએ, લક્ષ્મી બાધી હુંટાય. ૧૮૬
- જીભ કઢાવે તાળવે, મારે મો'કમ માર; ૧૮૭
- ફટ ફટ ફટ સહુ કેા કરે, કે'શે સર્વગમાર. ૧૮૭
- માર પડે મુજ તાતને, તપેશ મારો તાંત; ૧૮૮
- પેટ પડયો કહે પા'ણીઓ, વિશ્વ જાયે વિખ્યાત. ૧૮૮
- (કે'શે) અંગારો એ અર્ભકો, કુળબોળણ એ કાગ;

- હુઃખ દીધું દુશ્મન થઇ, રૂડો નહિ એ સગ. ૧૮૯
કર જોડી કુંવરી આગળે, કે' એ શું બોલ્યાંબોલ્યાં;
કિંકર જનને કંથ કો', (એ) તરૂણી નહિ તમ તોલ. ૧૯૦
પામરના પામર અમો, સેવકના સેવક સત્ય;
કિંકરના કિંકર અમો, ગુણહીણ અમારી ગત્ય. ૧૯૧
કોડી કોડી કોસીરિયા, લાલચી લોભી, લંડ;
હીંગ મરીના તોળીઆ, પ્રીછવીએ પાખંડ. ૧૯૨
રાવળી ગત શી જાણીએ, રાજવીઆંની રીત;
તમને કરવી નવ ઘટે, પામર સાથે પ્રીત. ૧૯૩
લાજ જશે લક્ષ લોકમાં, કામની ખોશો કાર;
ગુણહીણાં થાશે ઘણાં, કે'શે લોક ગમાર. ૧૯૪
ચતુર નહિ એ ચંતની, ચેતરનામ ચરિત્ર;
નીચ બુદ્ધિ નારીતણી પ્રમદા નહિ પવિત્ર. ૧૯૫
મુજમાં શું દીધું માનુની, હું મૂરખ ગુણહીન;
પરવશ ચાકર પામરો, હેહ દામણો દીન. ૧૯૬
વણિક તે શી વરણમાં, વણિકમાં શો વિવેક;
કાકો કોસરીઆતણો, (તે) જાણો એકેએક. ૧૯૭
તું રૂપે રંભા રાજવી, સુખપાલે સોહંત,
અમૃત લોજન ઇચ્છા થકી, મા' માને મોહંત. ૧૯૮
પટકુળ પે'શે પંચવર્ણી, સજ્જે સોળ શણગાર;

- હીંચો હીંદોલાખાટ પર, અલખત અપર પાર. ૧૯૬
- તાંબૂલ ત્રિવિધતણાં, ખાન પાન સુખ સાન; ૨૦૦
- રાગ રંગ રંજીતમાં, મોહિત મન મે'રાણુ. ૨૦૦
- મોટી મોહના તું મહત, મોટમ પદવી માન; ૨૦૧
- ખાસા ખેલ ખાંતે કરી, રાગ રંગનું તાન. ૨૦૧
- અમો મા'જન મજુરીઆ, ખુડધાનના ખાનાર; ૨૦૨
- માંધે લીજીએ કોથળા, લરી ઉપાડું ભાર. ૨૦૨
- અમો જાણતા ડાહ્યરી, પણ ગુણ હીણગુમાર; ૨૦૩
- કબુલ કરોછો કિકરો, મૂરખની સરદાર. ૨૦૩
- હું અજ ને ગજરાજ તું, તું સિંહ ને હું શિયાળ; ૨૦૪
- હું નાગ હું અળસિયું, તું અરણ્ય હું ખાળ. ૨૦૪
- તું હીરો હું કાચ કો, તું જાણ હું અજાણ; ૨૦૫
- તું કંચન હું કઠ્ઠીર છું, ચોળખ એ એધાણ. ૨૦૫
- એમ કહીને ઊઠીએ, હુદ્દે ધરીને રીસ; ૨૦૬
- ખાંચ ગ્રહી બેસાડીએ, ખોળે મેલ્યું શીશ. ૨૦૬
- જે તું મુજને વરે નહિ, (તો) પાડું મારો પ્રાણ; ૨૦૭
- સ્ત્રીહત્યા કયાં છૂટશે, હશે તુજને હાણ. ૨૦૭
- દંતૂશલ હસ્તીતણા, નિકળ્યા નવ પેસંત; ૨૦૮
- શૂરા ઉઠ્યા સામદ થઈ, બળહીણ થઈ બેસંત? ૨૦૮
- પંડિત કહે સુણ્ય પ્રેમદા, કથા સંભળાવું કર્ણ; ૨૦૯

- એહ વાત કર્યાથકી, તન ખોશું જન ત્રણ. ૨૦૯
- જે ઘડીએ એ મર્મને, તાત જાણશે તર્ત;
- તાડું માડું એહનું, માથે લખિયું મર્ત. ૨૧૦
- ગુન્હો નહિ એ ગુજરે, હૃદે છોડે નહિ રીસ;
- શેર વચ્ચે સૌ દેખતાં, સઘ છેદાવે શીશ. ૨૧૧
- તું કે'જે તારા તાતને, હું હોંકારો દેશ;
- જ્યમ લ્યમ કરી ઠરાવશું, તો તું લાવો લેશ. ૨૧૨
- વાયસ વિમળ હોય નહિ, મહીપતિ નો'થે મિત્ર;
- જુગટું જૂઠા વિણ નહિ, ચતુરા સુણ્ય ચરિત્ર. ૨૧૩
- રાય રૂઠ્યા દીઠા નથી, નથી દીઠા વકર્યા વાઘ;
- અકળાયા અહિ દીઠા નથી, લેશ જડે નહિ લાગ. ૨૧૪
- મહીપતિ મંત્રી નવ ગણે, નવ ગણે પુણ્ય કે પાપ;
- દાવ કરે ઘડી એકમાં, (તે) વેદ પુરાણે છાપ. ૨૧૫
- વણીક તાત થાશે વાંઝીઓ, વાનતા જશે વાટ;;
- તમો બાળક થઇ છૂટશે, અંતર નહિ ઉચ્ચાટ. ૨૧૬
- વીસ વશા વનિતા વહે, વિપ્ર સાંભળો વાણ;
- કરું પ્રતિજ્ઞા તે સુણો, જુગત કરીને જાણ. ૨૧૭
- સૂયં ચંદ્ર જે સાખિયા, વચમાં ઇશ્વર આપ;
- જે તમ મુએ જીવું અમો, (તો) પ્રલોકાણનું પાપ. ૨૧૮
- એવા એક કરાડ સમ, કીધા કામની કાજ;
- તન મન ધન ખોલી કહ્યું, લેશ ન રાખી લાજ. ૨૧૯

પ્રધાન સુત કે' પદ્મની. સહસા ન કીજે કામ,
 ધીરે ધીરે ધારીએ, તો તો રીઝે રામ. ૨૨૦
 અણસમજી ઉતાવળું, કામ ન કીજે કાચ,
 સીંચે માળી સો ઘણાં, પણ રત વિણ ફળ નવ હોય. ૨૨૧
 કહું વાત તે કિપરે, જો છો ચતુરસુબાણ,
 શાસ્ત્ર સાખ પૂરે સદા, પંચ કરે પરમાણ. ૨૨૨

દૃષ્ટાન્ત ૧ લું.

ચોપાઈ.

ગોકુળ પુર ગુણવંતુ ગામ, નરેન્દ્રપાળ રાજનું નામ :
 સત્યવાદી શૂરો કે'વાય, બાંધી ધર્મતાણી ધનય. ૨૨૩
 વર્ણ અરાઢે વાસો વસે, ધર્મ માર્ગ ઉપર સહુ ધસે;
 વિપ્ર વિદ્યાવંત વિવેક, શાસ્ત્રતાણા જાણે છે નેક. ૨૨૪
 રહેતો ગોકુળીઆ ગામમાં, ન્યાયશાસ્ત્રતાણા નામમાં;
 દેવેશ્વર દ્વિજ દેવ સ્વરૂપ, બ્રાહ્મણ બ્રહ્મવિદ્યાનો ભૂપ. ૨૨૫
 ભણ્યો ગણ્યો સંતોષી સુખી, દામ નહિ ગાંઠે તે દુઃખી;
 નિર્મળ કુળની નિર્મળ નાર, પવિત્ર ધર્મ પાળે આચાર ૨૨૬
 કથંપોતાનો છે તે કાવિ, નિત્ય નિત્ય વાતે જોડે નવી,
 પેર પેર પારખે પુરાણ, મોટમ વિદ્યાનો મે'રાણ. ૨૨૭

કોને નવ જાણવાને જાય, જેવું કર્મ લખ્યું તે જાય.

દોહરા.

નારી બોલી નેહનું, સાંભળ પંડિતરાય;
વિદ્યા બાળ્ય તું તાહરી, કહું મૂઝી લજ્જાય. ૨૨૮
ભાત ભાત વિદ્યા ભણ્યો, ઘરમાં વેઠે દુઃખ,
બાળ્ય વિદ્યા તું તાહરી, દામે નહિ તે દુઃખ. ૨૨૯

છંપો.

જેની ગાંઠે ગરથ, તેહ બહુ વિદ્યા ભણ્યો;
જેની ગાંઠે ગરથ, તેહ નહિ કોનો રણ્યો;
જેની ગાંઠે ગરથ, તેહ પંડિતમાં પૂરો;
જેની ગાંઠે ગરથ, તેહ સામદમાં શૂરો;
જો જેની ગાંઠે ગરથ છે, પરાક્રમી પૂરો જાણ્યો;
વિદ્યાવંત દરિદ્રી તો, પંડિત નહિ પ્રમાણ્યો. ૨૩૦
વિદ્યા ન મૂકાયે હાટ, ઘરેણું નવ ઘડાયે;
વિદ્યા વસ્ત્ર ન વણાય, વિદ્યા ચૂલે ન ચડાયે;
વિદ્યા નવ ધાયે લોટ, વિદ્યા નવ લાગે ભૂખ;
વિદ્યા પાટો ન ખંધાય, વિદ્યાથી ન જાયે દુઃખ;
વળિ વિદ્યાથી વડુ રહે નહિ, વિદ્યા ન પીવાયે પાણીએ;
જો દારિદ્ર વેઠે ડાહ્યા થઈ, સામળ કહે મૂરખ જાણીએ. ૨૩૧

વિનતા નવ પામે વસ્ત્ર, તનુજ નવ પામે ટોપી;
 ન્યાત્ર નવ પામે રીત, લાજ મરજાદા લોપી;
 પિતૃ નવ પામે પિંડ, શરીર નવ પામે સેવા;
 સ્ત્રી નવ પામે શણગાર, દાન નવ પામે દેવા;
 વળી ભૂખે ખાળક તો ભરભડે, દિવસ ધાન્ય નહિ દેહની .
 સહુ શાણા સમજી સમજીને, વિદ્યા ખાળ્ય તું તેહની. ૨૩૨
 વિદ્યા ભણીએ જોહ, તેહ ઘેર વૈભવ રૂડો;
 વિદ્યા ભણીએ જોહ, કામની કંચનચૂડો;
 વિદ્યા ભણીએ જોહ, તેહ સદાવ્રત આપે;
 વિદ્યા ભણીએ જોહ, કષ્ટ પિયારાં કાપે;
 વળિ વિદ્યા ભણીએ જોહ જન, સકળ કળા ગુણ સારખા
 કવિ સામળ કહે ખીજા ખાપડા, પાંચુ સરીખા પારખ્યા. ૨૩૩.
 વિદ્યાવંત વિદેશે જાય, તેહ તો વિદ્યા શાની;
 નગુણના ગુણ જાય. તેહ કહો રીતો કોની;
 વિદ્યાવંત થાય દરિદ્ર, દીન થઈ માનજ માગે;
 તે વિદ્યામાં લાટય, પ્રીત વણ પામે લાગે;
 જો અતિ દુઃખ પામે અલકો, વનિતા ન પામે વીંટી છલો;
 કવિ સામળ કહે સ્ત્રીને મને, ભરવાર મૂર્ખ તેથી ભલો. ૨૩૪

કાહરા.

અડકો લાગ્યો ચતુર નર, છુણી ચંતની ચરિત,

કવિરાજ તે કાળિ સમો, પંડિત પૂર્ણ પવિત્ર. ૨૩૫
 મૂરખ છે તું માનનિ, વિવેક ન જાણે વર્ત;
 પંડિત જીવનો જાણવો, મૂર્ખ જાણવો મર્ત. ૨૩૬

છપો.

વિદ્યા આગળ લાછ, રહે છે નિત કરજેડી;
 વિદ્યા આગળ લાછ, હીંડે છે આધુ ઓઢી;
 વિદ્યા આગળ લાછ, પાય નમે છે પાસી;
 વિદ્યા આગળ લાછ, દીનપણે છે દાસી;
 સદ્વિદ્યા છે શિરોમણિ, સદ્વિદ્યા ત્યાં ધન કશું;
 સામળ કહે સદ્વિદ્યા વિના, પામરજન પ્રાદા પર્યુ. ૨૩૭

દાહરા.

કામની તું કાં કળકળે, કૂડા ધનને કાજ;
 આ શ્લોક વેચ એક સુંદરી, રામા ભોગવ રાજ. ૨૩૮
 (એક) લેખ લખીને આપિયો, હેતે નારી હાથ;
 ચતુરા વેચ ચૌટે જઈ, કો શ્રીમંતને સાથ. ૨૩૯
 સંવાલાખ ટકા સહી, દે તુજને જે દામ;
 ગર્થ લઈ ઘેર આવજે, કામની કરી શુભ કામ. ૨૪૦
 ચતુરા ચાલી ચૌટડે, કાગળ છે કર માંચ;

દાણી દીપચંદ્રશતભો, તંન એક આબ્યો ત્યાંય. ૨૪૧

સોળ વર્ષ સલક્ષણો, સકળ કળાસમેત;
દીઠો કાગળ કર કામની, હૈડે પ્રગટયું હેત. ૨૪૨

વાંચી જ્ઞેયો વાણિયે, રૂયો મધ્યે અર્થ;
શામાને કે' શેઠીઓ, લિયે ગણીને ગર્થ. ૨૪૩

છવો.

સહસા ન કરે કામ, હોય જે દિલનો યાહો;

સહસા ન કરે કામ, તેહ નવ જાંયે વાંઘ્યા;

સહસા ન કરે કામ, હોય જે પંડિત પૂરો;

સહસા ન કરે કામ, હોય સત્યવાદી શૂરો;

વળી સહસા કામ કરે નહિ, તે જશવંતા જાણીઆ;

કવિ સામળ કામ સહસા કરે, પંડિત નહિ તે પા'ણીઆ. ૨૪૪

સહસા કામ કરનાર, કોઈ દિન શીશ કટાવે;

સહસા કામ કરનાર, માન મરજત મટાવે;

સહસા કરે જે કામ, જર જતામાં જોયે;

સહસા કરે જે કામ, સુખ તેને નવ હોયે;

વળી સહસા કામ કરનારને, દુઃખ દાવાદળ આવી અડે;

સામળ કે' સહસા કામ કર્યાંથી, વિમાસણ પિંડમાં પડે. ૨૪૫

ચોપાઠ.

વણિક પુત્રે વાડ વાંચિયું; શાસ્ત્રસાખથી તે સાંચિયું;

ગાણીને આપ્યો તેને દામ, કામની કે'થયું મુજ કામ. ૨૪૬
 પડિત પાસે આવી તેહ, શીતળ થઈ પોતાની દેહ;
 શાહ શ્લોક લેઈને ગયો, પોતાને મંદિર જઈ રહ્યો. ૨૪૭
 સેજ સુવાની મધ્ય મેડીએ, તે કાગળને ત્યાં ચોઢિયે;
 પંદર વર્ષની પરણી નાર, સોળ વર્ષનો શાહ કુમાર. ૨૪૮
 કોડે ઘેર મંગળ કાંવિયું, તે સ્ત્રીને સ્ત્રીમંત આવિયું;
 બાંધી રાખડી શુભ દિન સાચ, થયા મસવાડા પૂરણ પાંચ. ૨૪૯
 તે દિવસે વિદેશે વા'ણ, પુર પાટણ કીધું પ્રયાણ;
 પિતાને સો'પ્યું ઘરસૂત્ર, પરદેશ વિષે પરવરિયો પુત્ર. ૨૫૦
 ઠૂંઠા બખખર જાંવે જાય, કાળાં પાણી અર્ણવ માંચ;
 એહ વાત અહીં આંથી રહી, ઘેર ઘરૂણીની શી ગતં થઈ. ૨૫૧
 દિવસ પૂરા થયા દશ માસ, ઇશ્વરે પૂરી તેની આશ;
 તાતથકી સવાયો તન, અંમૂલકે રૂડો રાજરતન. ૨૫૨
 અષાઢતણો જ્યમ વાધે મેહ, વાધે એમ દેવાંશી દેહ;
 શુકલ પક્ષે જ્યમ વાધે ચંદ્ર, અર્ણવ ભરે જ્યમ વાધે ઈંદ્ર. ૨૫૩
 ઉત્તરાયણ જ્યમ વાધે સુર, નર લોટે (જ્યમ) વાધે નારી નૂર;
 વાયુર્ધ્વા જ્યમ વાધે અગ્ન, ધૃત હોમે જ્યમ વાધે જમ્ન. ૨૫૪
 વાધે એમ તણિકનો બાળ, પુત્ર પિતા કરે પ્રતિપાળ;
 આલૂપણ શીલે તનતાણું, રૂપ સ્વરૂપ અનુપમ વ્યાણું. ૨૫૫
 કામે કુંડળ લોલક લોલક, લક્ષણ બત્રીસ કર્ણા છે સોળ;

'રઠિયાણું' સુતકેરૂં રૂપ, લારે કર્મનો ભોગી ભૂપ. ૨૫૬
 તન દેખીને માતા ઠરે, અધિક હેત હૈડામાં ધરે;
 હરખે વા'ણું જોખનપણું, અતોલતોલ છે તરુણીતાણું; ૨૫૭
 વાધે રૂપ એમ અપરંપાર બુધથી વીત્યાં વર્ષજ ખાર;
 વિદેશ ગયાં હતાં જે વા'ણું, (તે) આવ્યાં નગર સમીપે જાણુ ૨૫
 અપરંપાર કર્મયો ગર્થ, સર્વો વેપારીકેરો અર્થ;
 કાળા પાણીકેરો માલ, નાણુવટી થયાં ચહુ નહાલ. ૨૫૯
 છીંખ્યાં વા'ણું ખરી ખાડીએ, વા'ણુવટી ઉતર્યો વાડીએ.

દોહરો.

દીપચન્દ્ર દાણીનો દીકરો, દયાળચન્દ્ર દાતાર;
 (તે) ચતુર શિરોમણિ આગળો, વપુએ કર્યો વિચાર. ૨૬૦
 જોડે ચર્ચા મુજ ધરતુણી, જોડે કુશળ ક્ષેમ;
 જોડે માતપિતા જઈ, હૈડું કરીએ હેમ. ૨૬૧
 જોડે મે'લને મેડીએ, જોડે વણજ વેપાર;
 જોડે ધરણી ધરસૂત્રને, જોડે આચાર વિચાર. ૨૬૨
 કટાર એક ઘરમાં લિયો, (મધ્ય)રાતે આવ્યો મે'લ;
 જોયાં મંદિર માળિયાં, સઘળી શોભા સે'લ. ૨૬૩
 માનુની મેડીએ ચઢ્યો, દીકું ઝાકઝમાણ;
 દીપક દંશ દિશાથકી, ખરી ખૂબીનો ખ્યાલ. ૨૬૪

- હીંચોળાખાટ હીરે જડી, પરવાંળીનાં પ્લાટ;
 ધમકે ધુધરી ચોર ધન, સ્ફટિક મણિના ઠાઠ. ૨૬૫
- અર્લકની પાકી અંગુલિ, દેહમાં દારૂણ દુઃખ.
 મસ્તક માત ખોળા વિષે, અંગુલિ માને મુખ. ૨૬૬
- રામા છે રંભા સમી, ભરજ્જનન છે વેશ;
 અંગ ઉર ઉઘાડું ઘણું, શિર છૂટા છે કેશ. ૨૬૭
- જુલ્ફા છૂટા (છે) સુતતણા, ઉપમા જેવો ઈંદ્ર;
 જાણે દેવ દેવાંશીઓ, જાણે શરદનો ચંદ્ર. ૨૬૮
- નિદ્રાવશ બેઠે થયાં, એક એક પર હાથ;
 આંગળી માના મુખ વિશે, ખાંચ ભરાવી બાથ. ૨૬૯
- સત્તાવીસ વર્ષની સુંદરી, સત્તરની તેહ જણાય;
 બાર વરસનો બેટડો, ગુણ બાવીશ ગણાય. ૨૭૦
- દયાળે દીલ વિચારીયું, એ જીવતીફેરા જર;
 ભોગવે મારી ભામની, ખરો આજ્યો દિલ ખાર. ૨૭૧
- માણે છે મદને માનુની, અધિપતિ થંધને આપ;
 એ પ્રાપીને મારતાં, પલક ન બેસે પાપ. ૨૭૨
- અંતરિક્ષ ખારીથી ઉતર્યો, તજ્યું હેડથી હેજ;
 હીંચે નરને નારીઓ, જ્યાં સુખસજ્જ સેજ. ૨૭૩
- કાઠી કટારને ફેળીઓ, મારે સુતને જેમ;
 એદવે ભીંતે દીઠડો, કાગળ ચોઢવો તેમ. ૨૭૪

શ્લોક.

સહસા વિદધીત ન ક્રિયામવિવેકઃ પરમાપદાં પદમ્ ॥

વૃણુતે હિ વિમૃશ્ય કારિણં ગુણલુબ્ધાઃ સ્વયમેવ સંપદઃ ॥૨૭૫॥

શ્લોક વાંચ્યો કરી વાણિયે, સહસા ન કરીએ કામ;

સવાલાખ ટકા મેં આપીઆ, ચોઢ્યો આણે ઠામ. ૨૭૬

સહસા કામ કૈફ નહિ, વિચાર્યું એ વ્રત;

પાછો વળિયો વાણિયો, તે વેળાએ તર્ત. ૨૭૭

ખીજે દિવસે (આવ્યો) નગરમાં, વાયે ચાલી વાત;

વાંણુ વિદેશી આવિયાં, શ્રીમંત શેઠનાં સાત. ૨૭૮

સ્વજન સામું આવિયું, ગરગડિયાં નિઃસાણુ;

સુંદર રથ શણગારિયો, બાણે ઉઢિયો ભાણુ. ૨૭૯

આગળ અબલખ અશ્વપર, પોતાકેરો પુત્ર;

કાને મુકતાકુળ કોટિનાં, શેલા વિધવિધ સૂત્ર. ૨૮૦

માંત તાત મોસાણિયાં, સગાં સહોદર સાથ;

મોતીની થાળી ભરી, શ્રીકુળ લીધું હાથ. ૨૮૧

મળ્યા ભેટચા માખાપશું, તેની પાસે તન;

પિતા પુત્ર નવ ઓળખ્યો, (તે) મળ્યા મેલીને મન. ૨૮૨

પિતાને પૂછ્યું પટંતરે, આ કોણ રાજવી રૂપ;

એ કોણ જનુનીનો જણ્યો, ભારે કર્મનો ભૂપ. ૨૮૩

- તાત કહે તન સાંભળો, એ છે તારો તનઃ
- (એ) કુળદીપક કુળતારણો, આપણું તન મન ધન. ૨૮૪
- પંચ મસવાડા પેટથી, (તમો) ચાલ્યા ચતુરસુખાણ;
- ઈશ્વરે એ ઉછેરીઓ, ત્રુઠ્યા દિનકર ભાણ. ૨૮૫
- અમૃત ઝરિયાં આંખથી, વુઠ્યા અમૃતમેહ;
- અમૃત દૃષ્ટે નિરખીઓ, 'દિવ્ય દેવાંશી દેહ. ૨૮૬
- એની પાકી છે અંગુલિ, નિદ્રાતણ દિન પાંચ;
- એક ઘડી કાલે ઉઘોઓ, શીતળ થઈને સાચ. ૨૮૭
- માતામુખમાં આંગળી, પોઢ્યો પાસા માંય;
- એને હરખજ ઉપજ્યો, તેથી આવ્યો આંય; ૨૮૮
- દેવદુઃખિ વાજતે, ઘણે હેતથી ઘેર;
- નરનારી નેહે મળ્યાં, પૃષ્ઠી સઘળી પેર. ૨૮૯
- ખોળ કરાવી ખંતથી, જેણે લખીઓ પાડ;
- સવાલાખ પેલા આપિયા, ફરી આખ્યા લખ આઠ. ૨૯૦
- ડાહ્યા દીલમાં દાખજે, જેનાં નિર્મળ નામ;
- સહસાએ કરવું નહિ, રૂડું કે ભૂડું કામ. ૨૯૧
- સુણ્ય રાયની દિકરી, જો મરત એ બાળ;
- હત્યા બેસત શિરૂપરે, આવત માથે ગાળ. ૨૯૨
- વળિ સુણ્ય રાયની દિકરી, જો છો ચતુરસુખાણ;
- અણુઘટતું કામ ઉતાવળું, કરવું તેહ અજાણ. ૨૯૩

દિવસ બેચાર દિવસમાં રખો, વળતી કરજો વાત;
વાત વિચારી નવ કરો, (તો) થાય મહાઉ તપાત. ૨૯૪

દૃષ્ટાંત ૨ જી.

ચોપાઈ.

વંગર વિચાર્યું કરે જો વ્રત, તો તો નિશ્ચે પામે મર્ત;
રામા પ્રત્યે કહે છે કબી, સુણો માનુની કહું મહામુખી. ૨૯૫
તે ઉપર કહું એક કથા, જોગ વાત બાણું છું જથા;
દામોદરાયતણી દિકરી, ભરજોબન તે ગરવે ભરી. ૨૯૬
દંભજપુરમાં રે'તો તેહ, કહું કથા આણીને નેહ;
રઠિયાળી રામા રૂડી રૂપ, ભામની જોતાં ભારે ભૂપ. ૨૯૭
તેના વિવાહને કારણે, જો'જો મંડપ રચ્યો બારણે;
દેશ દેશના આવ્યા રાય, સુરના જેવી કરી શોભાય. ૨૯૮
સુલ શણગારી છે હાથણી, ઐરાવતકેરી સાથણી;
જીવતી પોતે ઝાકઝમાળ, વાડ કર લીધી વરમાળ. ૨૯૯
ધન્યજીવર વરવાને તેહ, નારીને મન ઉપન્યો નેહ;
પિતા કહે પુત્રીને સાથ, સાંભળ પુત્રી મારી વાવ. ૩૦૦
દેવીકેરે દે'રે જાવ, શિવ પૂજીને સુખીઆં થાવ;
પછી સભામાં આવો તમો, સુંદર વર દેખાડું અમો. ૩૦૧

ચતુર પુરૂષ કેા ચિત્તમાં ધરો, તેમાંથી ઇચ્છાવર વરો;
 સખીઓ સાથ લીધી દશ વીશ, કહી વાત ચઢાવી શીશ:૩૦૨
 પૂજા કરવાને કારણે, બુધનિધાન ચાલી ખારણે;
 ઘેર મળ્યાછે નર નરપતિ, છેલ્લે છતવંતા છતરપતિ. ૩૦૩
 વાટે જાતાં કૌતુક હોય, કળી શકે નહિ તેને કોય;
 (એક) સોદાગર ઉતર્યો વાટમાં, હરિદ્રુણુકેરા ઘાટમાં. ૩૦૪
 અશ્વ ઊંટ વેચી આવીઓ, સોદો વેચીને કૃષ્ણીઓ;
 દરશન કરેછે દે'રા માંચ, એટલે તરૂણી આવી ત્યાંચ. ૩૦૫
 મીઠે મીઠ બન્નેની મળી, દીઠે દાઢ બેજણની ગળી;
 નારી કે' શું તમારું નામ, તમો રહોછો કોણે ગામ! ૩૦૬
 શો વેપાર ને શી છે જાત, નીચ ઉંચ કે શી તમ નાત?
 કહે સોદાગર સુણ્ય કામની, ભોળી દીસેછે ભામની. ૩૦૭
 નાત જાત શું કામ તાહરે, શું સગપણ કરવું માહરે;
 પૂજન કરી પાછાં પરવરો, કરતાં હોય તે કારજ કરો. ૩૦૮
 નાત જાત તો પૂછિએ ત્યાંચ, વિવા'યજ કરવો હોય જ્યાંચ;
 ગામ ઠામ પૂછીએ સાર, જે સાથે કરવો વે'પાર. ૩૦૯
 પૂછ્યાનો શો તારે પાર, નહિ વિવાહને નહિ વે'પાર;
 નીચમાં નીચ અકર્મી અમો, ઉંચમાં ઉંચ તરૂણી તમો. ૩૧૦
 રંકમાં રંક અમો છું રંક, અધિપતિ તમો આડે અ'ક;
 ડાહ્યા માંચ તમો ડાહ્યરાં, ઘે'લામાં ઘે'લા ગુણ માહરા. ૩૧૧

પુટડામાં કુટડાં છો•તમો, વરવામાં વરવા તેઅમો.

દોહરો.

જાત ભાત ત્યાં પૂછીએ, પૂછીએ ગામ ને હામ;
જ્યાં દેવી હોય દિકરી, કરવું વિવાહ કામ. ૩૧૨

હોત ઉપજ્યુ' હમ્મી પછી, પ્રીતિ આવી પાસ;
એક ચિત્ત ત્યાં થઈ ગયું, (તે) ઘણી સમજી દાસ. ૩૧૩

સોદાગર પ્રત્યે સુંદરી, બોલી બાળત ઠાઠાં
તન મન ધન સમરપિયું, જ્યમ પટકુળે ગાંઠ. ૩૧૪

તું લઈ જા મુજને લાડકા, અમ્મલ ઘણેરી આપ;
(જા) અજર કરે એ વાતમાં, (તો) પ્રલ્લે કાળનું પાપ. ૩૧૫

પુરૂષ કહે સુણ્ય પ્રેમદા, સહસા કર કચમ કામ;
ચતુરતણાં એ ચિન્હ નહિ, તારૂં મૂરખ નામ. ૩૧૬

દાસી કે' ડાહ્યાં તમો, કરો પરદેશીશુ પ્રીતાં
રાય તજી રૈયત વરો, રૂડી નહિ એ રીત. ૩૧૭

કોઈનું વાર્યું નવ કર્યું, હૈંડું ન રાખ્યું હાથ;
સાંઢે બેશી સંચરી, ગઈ સોદાગર સાથ. ૩૧૮

સાંઢ સળકાવી સલક્ષણે, સરકજ લીધી હાથ;
પરિવારને પરહરી, ગઈ સોદાગર સાથ, ૩૧૯

બંડપમાંના રાય સૌ, સજન બેઠા સંઘાત;

- તે મૂકીને પરવરી, ગઈ સોદાગર સાથ. ૩૨૦
- સ્ત્રીની બુંદિ પા'નીએ, હૈડું ન રહ્યું હાથ;
- મૂકી મે'લને મેડીએ, ગઈ સોદાગર સાથ. ૩૨૧
- માખાપ વાટ જોતાં રહ્યાં, સ્વજન પામ્યા બહુ શોક;
- ફટ ફટ ફટ સૌકો કરે, ત્રાદ્ય ત્રાદ્ય કરે લોક. ૩૨૨
- આત્મા હુતા જે રાજની, (તે) પ્રીછના સઘળી પેર;
- મૂરખ જાણી માનુની, ગયા સૌ સાને ઘેર. ૩૨૩
- વનિતા ચાલી વાટમાં, સ્વામી જાણે શ્રીમંત;
- મંદિર પો'ત્યાં માનુની, પામ્યાં પાર અનંત. ૩૨૪
- તે મંદિર માલુકારનું, ઘરમાં સાળ જે ચાર;
- છએક નાનાં છોકરાં, નીચ જાત એક નાર. ૩૨૫
- જીવતી તે જાંખી પડી, દીડી નહિ રૂડી રીત;
- કહે અચ્ચા તું કોણુ છે, પરહરી પળમાં પ્રીત. ૩૨૬
- (અચ્ચા) કયમ લાવ્યો મુજને છેતરી, કયું કયમ કહું કામ?
- જાતલાત પૂછી અમો, (કયમ) કહ્યું ન સાચું નામ. ૩૨૭
- તું તો જાતનો ઢંઢ છે, હું રાજની પુત્ર;
- છેક નીચ તું ઉંચ હું, કયમ ચાલે ઘરસૂત્ર? ૩૨૮
- મેઘવાળ કે' મુણ્ય માનુની, મેં ચેતાવી આપ
- તેં માડું નવ સાંભળ્યું, તો પ્રમદા તાડું પાપ. ૩૨૯
- નારી કહે રે નીચ જન, (તું) પાછો વળ પુરમાંય;

- સોંપ મને શિવદેહરે, આપણે મળિયાં ત્યાંય. ૩૩૦
- જ્યમ આઘ્યાં ત્યમ જવ સુંદરી, શીદ આઘ્યાં અમસાથ; ૩૩૧
- કાણે સુખપાલ મોકલી, હેતે શ્રીકૃણ હાથ. ૩૩૨
- કાપડ વણે રે દામની, કરે ઘરકેરાં કામ; ૩૩૩
- તો આ મદિર તાહરું, રહો ઠરી આ દામ. ૩૩૪
- પાન ફૂલ સુગંધીયુ, હીચો હીંદોળાખાટ; ૩૩૫
- તો જવ તમારાં તાતઘર, દેખાડી દેહ વાટ. ૩૩૬
- નથી તેડવા (હું) આવિયો, નહિ આવું મૂકવા કાજ; ૩૩૭
- ગમે તો કરે મજૂરીઓ, ગમે તો કીજે રાજ. ૩૩૮
- નારી નીચ સ્વભાવની, કરે તે સહસા સંગ; ૩૩૯
- (પછે) કાયામાં તે કળકળે, એ તો કેનો ઢંગ !! ૩૪૦
- કામિની મનમાં કળકળી. કરમાં લીધ કટાર; ૩૪૧
- માર્યા બે આરેક ઢેડને, પાડ્યો ભૂમી (જર) ભરતાર. ૩૪૨
- કટાર પોતાની કૂખમાં, ઢગલો થઈ પડી તર્ત; ૩૪૩
- સુખ સાંગર સર્વે તજી, માનુની પામી મર્ત. ૩૪૪
- આપઘાત હત્યા કરી, ઘણા પાપમાં ગર્ક; ૩૪૫
- સહસા કામ કર્યાંથકી, નારે ભોગવ્યું નર્ક. ૩૪૬
- રાજસપદ તેણે તજ્યું, તજ્યું સુખ શરીર; ૩૪૭
- જેખનપણે મરણ પડ્યું, નારી ઉતાર્યું નીર. ૩૪૮
- પરાણે પ્રાણ તજવો પડ્યો, લક્ષે શુભાવી લાજ; ૩૪૯

- સહસ્રા કામ કર્યાથકી, એકે ન સૂઝે કાજ; ૩૪૦
- રાણી કે' ઋષિ સુણે, શીઠ પૂરો છો શાખ; ૩૪૧
- એક વાત તમો કહી, એવી હું જાણું લાખ. ૩૪૧
- કહું માઈં જો નવ કરો, નેહ લગાડો વાર; ૩૪૨
- કોપ કરીને કામની, લીધો કર કટાર. ૩૪૨
- માર્જન કર્યું તે માનુની, પ્રજ્યા દેવ દઢ ધૃશ; ૩૪૩
- આત્મઘાત અમો કરું, તે હત્યા તમં શીશ. ૩૪૩
- એક વિપ્ર બીજો વણિકસુત, વિચાર કરે મન આપ; ૩૪૪
- સ્ત્રીસંગથી સુખ ગયું, પ્રગટ્યાં પાંચે પાપ. ૩૪૪
- એકે વાત નવ ઉકલે, એકે ન પડે સૂઝ; ૩૪૫
- પંડિત પ્રોઢા પ્રાક્રમી, ઘણી વિચારી ગુઝ. ૩૪૫

દૃષ્ટાંત ૩ શું.

ચોપાઈ.

તરૂણી એ શું સૂઝયું તને, વણ વાંકે મરાવે મુને,
કાં કરે તાત મારો વાંઝીઓ ગુણુ મારો સઘળે ગાંજીઓ. ૩૪૬

ખરો પ્રગટાવે તું ક્ષયરોગ, ભોગવશે નહિ એકે ભોગ;
અક્ષળ અવતારતે તારો થશે, જીવ અખૂટે મારો જશે. ૩૪૭

એ કયમ ચાલે અવળા આંક, તું રાજા ને હું તો રાંક;
કાં કરાવો મારી ઘાત, વનિતા કહું તે સાંભળ વાત. ૩૪૮

એ ઉપર હું કહું મ્હાખ્યાન, વનિતા તેનું કર વખાણ
 હિમાચળ પાસે એક પા'ડ, તે દેખીને ધ્રુજે હાડ. ૩૪૬
 એક સિંહ રે'તો તે માંપ, પર્વત લતા ગંભીર છે ત્યાંય;
 સિંહિકા એક તેની સુંદરી, હરલોખન તે ગરવે ભરી. ૩૪૭
 ચારા કારણ ગઈ એક દિશ, ભણે નિત્ય હરણનાં શીશ;
 ગઈ સિંહિકા વનમાં જીહરે, વન વનચર નાડાં તાહરે. ૩૪૮
 એક મૃગલો થાકી હાડે પડ્યો, (તે) સિંહિકાકેરે ચિતે ચઢ્યો;
 સુંદર શિંગડાં સુંદર દેહ, નારીને મન પ્રગટ્યો નેહ. ૩૪૯
 કામની કાયા પ્રગટ્યો કામ, ઠરી રહી નારી તે ઠામ;
 મૃગલો તે કિંકર કાંપિયો, ચંતનીએ હૃદયે ચાંપિયો. ૩૫૦
 આસનાવાસના કીધી ઘણી, વળી ચેતના મૃગલાતણી;
 તે મૃગને આલિંગન દીધ, કામનીએ કંડણ બહુ દીધ. ૩૫૧
 ત્યારે મૃગલો જોલ્યો વાણ, સાંભળ ચતુરા ચતુરસુખણ;
 નારી તાઈ નેન નિરખિયું, પ્રમદા તાઈ મન પરખિયું. ૩૫૨
 વિપરીત વાતતણો એ આંક, તું રાજને હું તો રાંક;
 હું કીડીને તું તો ગજ, તું મણિધર હું મેડક મચ્છ ૩૫૩
 તું શાર્દૂલ ને હું અળસિયું, તું કુંડાં ને હું કળશિયું;
 તું મેરૂ ને હું કાંકરી, હું ચાકરને તું ઠાકરી. ૩૫૪
 એ વાતે તુજને હાણ અપાર, વનિતા એ તો નહિ વેવાર
 તારી ધજ્જત આછી થશે, મારો જીવં વણ ખૂટે જશે. ૩૫૫

ધણા કર્યા મૃગસે પ્રતિજ્ઞા, કીધા કામનીએ મન ક્રોધ;
કામની અંધ ન દેખે આંખ, તે શામા તો નવ રહે સાંખે. ૩૫૯
નારીમાં તો નીચજ બુધ્ય, સ્ત્રીમાણસમાં તે શી શુદ્ધ;

છપો.

પાંડિતકેરી નાર, તેહ સુરખશ્ચ માણે,
કુળવંતાની કામ, તેહ પામર પરમાણે;
જશવંતાની જીવતી, વાણોતર સાથ વળુધે;
નરપતકેરી નાર, ગુલામ ગોલાશુ ગંધે;
વળી શૂરાકેરી સુંદરી, કાયરશુ કાયા દિયે;
સામળ કહું સ્વભાવશ્યામાતણો, બુધહીણી તે કયમ બિયે? ૩૬૦

ચોપાઇ.

તે તાડણીએ લજ્જા તણ, ભાવથકી મૃગલાને લણ;
પૂરણ પ્રીત દેખાડો પેર, તેડી અર્ધ ચોતાને ઘેર. ૩૬૧
સિંહ સ્વામી આળ્યો મહાશૂર, પ્રતાપવંત પરાક્રમી પૂર
વનિતા કે' એ મારો વીર, શિથિલ હતું એનું શરીર. ૩૬૨
એ જીપર મુને આવી દયા, કૂડા બોલ કંથ આગળ કહ્યા.
ભાંગોલ્યો એને બાધવ કહ્યા, રંક થઈને તે ઘર રહ્યો. ૩૬૩
શ્રીચરિત્ર તો અપરંપાર, માને જે ગર્હવ ગમાર,

(૪૯)

છપો.

ઘડી એકમાં કહે વીર, ઘડી એકમાં કહે મામો;
 ઘડી એકમાં ચાંપે ચણું, ઘડી એકમાં સર્વે સામો;
 ઘડી એકમાં લક્ષ લહે, ઘડી એકમાં સર્વસ આપે;
 ઘડી એકમાં કહે તાત; ઘડી એકમાં કંથ કરી થાપે;
 ઘડી એકમાં ચમૃત આપીને, ઘડી એકમાં વિષ તો દિયે;
 પરણ્યો મેલી પરશુ રમે; ખુદ્દહીણી તે કમભિયે? ૩૬૪

ચોપાઇ.

હેતુ ઘણું નારીને હોય, સિંહ તેની નિત્ય ચર્ચા બેય;
 બત્રીશ લક્ષણે મનમાં લહું, કે આગળ તેણે નવ કહું, ૩૬૫
 બેયો પ્રપંચ તે નારીતણે, રદિઆળો રીસે ભરાણે ઘણું;
 એમ કરતાં તો બહુ દિન ગયા; ત્યાં સુધી તો સુખીઆ રહ્યા;
 જે જ્યમ થયું તે ત્યમ સહું, કંથે કામની આગળ કહું.

૩૬૬

છપો.

છાની નવ રહે વાત, રીત રૂડી કે ભુંડી;
 ઘરમાં કરીએ ગૂઝ, દેશમાં વાગે કુંડી;
 છાનો ન રે સ્વભાવ, સૂર કાચર કે દાતા;

છાનું ન રહે છિદ્ર, તાત ભગિની કે બ્રાતા;
વળિ છાની વિદ્યા રહે નહિ, લીલા લે'ર લક્ષ્મીતણી;
હડકાયું પાપ છાનું નવ રહે, ખોદી દાટીએ ભૂમિ ખણી. ૩૬૭

ચોપાઈ.

સિદ્ધિ ચર્ચા જોઈ તેતણી, ધણીઆણી મારી કીધો ધણી;
પૂરી નીશાં પોતાની કરી, નેહશું જોલાવી સુંદરી. ૩૬૮
જોલ્યો મધુરે વચને વેણ, ચતુરા સંગ ચમકાવી નેણ;
જે ઘરમાં બાંધવ રાખ્યો તમો, તે ઉપર રીઝું છું અમો. ૩૬૯
એનાં કુટુંબ પરિવાર છે ઘણાં, તે તો પિયરિયાં તમતણાં;
તે રે'તાં હશે વનમાં દુઃખે, તમો જોખ કરો છો સુખે. ૩૭૦
તેહ આપણો નહિ વેહેવાર, તેડી લાવો બાંધવ પરિવાર;
જીવતીએ સગાં જાણીઆં, એક સહસ્ર સુગલાં આણીઆં. ૩૭૧
તે હિમાચતી થઈ આવિયાં, ભામનીના મનમાં ભાવિયાં;
સ્ત્રીનાં વેર તો નવ સાંખિયાં, મસળીને મારી નાખિયાં. ૩૭૨
વનચર રહેતાં વનમાં ફરી, (એક) ભુંડાથી સર્વે ગયાં મરી. ૩૭૩

છાપા.

વેરી ધન ને તાર, વેરી જે ખાએ ચાડી;
વેરી દુઃખ દેનાર, વેરી કરે વાતો આડી;

(૫૨)

વેરી તાત હણનાર, વેરી જે ભોમ મુકાવે;
વેરી ખુએ વે'વાર, વેરી અવસર મુકાવે;
અનેક વેર જોવાં અધિક, હાડ વેર શું કહું કથી;
સામળ કહે વેર વ્યભિચારનું, તે સમોવડ કે એક નથી. ૩૭૪

ચોપાઈ.

તે પ્રમદાનું પાણી ગયું, મૃંગનું કુળ નિકંદન થયું;
તેવો મળિયો મારો જોગ, ભામની તારા મારા ભોગ.
તમારું દધવત જોશો દિવ્ય, મારા વણખૂટે જશે જીવ. ૩૭૫
દોહરો.

નિતા કે, સુણ્ય વાણિયા, શે કાયરપણ (તું) કાંખ્ય;
આંચ ન આવે આપણે, વચન થીર કરી થાપ. ૩૭૬
કહું વાત પટતરે, તે તું સુણજે કાન;
તુજ સાટે તન માહરું, મનસાસિધે માન ૩૭૭

દૃષ્ટાન્ત ૪ થું.

ચોપાઈ.

કહું એક તુંને રૂડી કથા, જોગ પુરૂષને ગમતી જથા;
મહાવનમાં એક રહેતો વાઘ, અજીત અભેદી પોતે ડાઘ. ૩૭૮
શારદ્ધલ નવહથો શેર, બાધું વન તેણે કીધું જેર;

ખાડે ત્રાસ કોઈ ધધે ધાય, દશ વીશ જનાવર નિત્યે ખાય, ૩૭૯
 કોઈ ચારો કરે નહિ સુખે, દોહલા દિન કાઢે છે દુખે;
 કોણે નવ પાણી પીવાય, કોણે સુખે નવ નિદ્રા થાય. ૩૮૦
 અહરનિશ વ્યાઘ્ર તે વનમાં ફરે, ઘાત જનાવર કેરી કરે;
 સહુ જનાવર મળિયાં વન, કર્યો વિચાર માંહો માંહ્ય મન. ૩૮૧
 આપણુ પટેલ કરી થાપીએ, એક જનાવર નિત્ય આપીએ;
 ત્યારે તો સુખે રહેવાય, જો વારાફરતી નિત્યે જાય. ૩૮૨
 વિચાર કરી તેડાવ્યો વાઘ, નિત્ય નિત્ય એક જનાવર લાગ;
 તારી ગુફામાં આવે એક, વાઘ સમજાવ્યો કરી વિવેક. ૩૮૩
 જેનો વારો તે નિત્યે જાય, વાઘ આરોગી સુખીએ થાય;
 એમ કરતાં દિન બહુ થયા, જેનો વારો તે નિત્ય ગયા. ૩૮૪
 એક દિવસ શિયાળ ખોડિયો, તેનો વારો આવી જોડીયો;
 પંદે દા'ડે તેને કહ્યું, તારૂં આયુષ આવી રહ્યું. ૩૮૫
 ખોડે પગે તેં નહિ હીંડાય, એકે દહાડે નહિ જવાય;
 પંદે દા'ડેથી જાઓ તમો, સૌ કે આજ્ઞા આપું અમો. ૩૮૬
 રામરામ કહી ખોડો ચાલિયો, મન સાથે માકું માલિયો,
 પડી રાત એક આવ્યું અર્ધું, એક ગુફામાં બેઠી હર્ષ. ૩૮૭
 તેની ગુફામાં વાસો ફર્યા. ત્યાં તો એક તમાસો થયો;
 એક પુરૂષ ને એક જ નાર, ઠરી રહ્યાં બે તેણે દાર ૩૮૮
 થયો.

અગ્નિ આરાળ ધૂત, તર્ત ઉકળે તે તાપે;

મીનીની પાસે પય. કયમ રહે આપો આપે;
તસ્કર આગળ દ્રવ્ય, તેહ અરણ્ય કયમ મૂકે;
તીતર બાજની પાસ, ચોટ કરે નવ ચૂકે;
જયમ દોભી પાસે લોભ લક્ષ, ત્યમ કામી પાસે કામની;
કવિ સામળ કહે સોબત મળે, જાય તેની કયમ જામની? ૩૮૯

ચોપાઈ.

મોડું શિયાળને સાજી હણી; રહ્યાં રાત વાસો કરી કણી
ગુણે ગુણ મળ્યો તેહનો, જાતિ સ્વભાવ દાખ્યો દેહનો. ૩૯૦
જાતિ સ્ભાવ ન મૂકે કોય, જો કીડીથી કુંજર હોય.

છપો.

કેસર ક્યારા માંહિ, બરાર કસ્તુરી બહેકે;
પાછળ કનકની પાળ, લક્ષ્મી મોતી લહેકે;
નર્મદા ગંગા નીર, ઝવેર જડીત્રજ ઝારી;
સોળ કળા શુભ રૂપ, સિંચે નરપતિની નારી;
એમ કરતાં તે ઉગિયો, લસણ છોડ લાખે લટે;
બદખોઈ ઉઠે બહુધણી, સામળ સ્વભાવ તો નવ મટે. ૩૯૧

ચોપાઈ.

તેણે તેનો કીધો સંગ, રાતે એકઠાં રૂટે રંગ;
પ્રતઃકાળ થયો જાહરે, કે' હરણી વાણી તાહરે. ૩૯૨
હું એકલી ને તું પણ એક, રહિયે એકઠાં વાસ વિવેક;

કાળક્ષેપ કરીશું. ઘણી, થઈ રે'શું ધણીઆણી ધણી. ૩૯૩
 ત્યારે શિયાળ જોડો જોલિયો, મનતણો પડદો જોલિયો,
 વાઘ પાસે વારો માહરો, શાને સંગ કરું તાહરો. ૩૯૪
 સાચી વાત કહું છું તુંને, વાઘ ભક્ષ કરશે તે મુને;
 રહ્યા કેરો કાંઈ નથી લાગ, વાટ જોતો હશે તે વાઘ. ૩૯૫
 એમ કહી જોડો ચાલિયો, તે હરણીએ દૃષ્ટે ઘાલિયો;
 એક રાતની પૂરણુ પ્રીત, થઈ અતોલે વારૂ રીત. ૩૯૬
 હું જીવું ને એ નર મરે, અરે દેવ આણુઘટતું કરે !
 એકજ રાત રહે' શિયાળ, હું જીવીશ હવે કેટલા કાળ ? ૩૯૭
 હું પણ એની સાથે જાઉં, એની ગત તેવી હું થાઉં;
 એમ કહીને ચાલી સાથ, એક એકને વળગી હાથ. ૩૯૮
 વાઘ ગુફામાં જુએ (છે) વાટ, આજ કોઈ ન આવ્યું શામાટ ?
 એટલે એ જાણુ દીઠાં તેહ, મનમાં ઉપજ્યો છે સંદેહ. ૩૯૯
 આજ તમે એ કયમ આવિયાં? અદકું ભક્ષ તે કયમ લાવિયાં?
 માંડીને કહી તેણે વાત, રહ્યાં એકઠાં અમે એક રાત. ૪૦૦
 એક રાતનાં નર ને નાર, હરણી કે' પેલી મુજને માર.
 કે'છે જોડો કહું છું તુંને, પ્રથમ ભાઈ માર તું મુને. ૪૦૧
 કહી હફીકત રૂડી રીત, એક રાતની પૂરણુ પ્રીત;
 જોડો કે'મુને, હરણી કે'મુને, પ્રહ્લહત્યાદિક પાતક તુંને. ૪૦૨
 તે વાઘને આવ્યું જ્ઞાન, મૂકું જીવતાં દધને માન;

વચન તેનાં નવ ચૂકિયાં, એ જણને જીવતાં મૂકિયાં; ૪૦૩
 તે તો હતી પશુની જાત, હું તો છું માનવ વિખ્યાત;;
 તારે જીવે જીવું અમો, તમારા મનમાં માનો તમો. ૪૦૪
 તારે સુખે મુજને સુખ, તારે દુઃખે મુજને દુઃખ;
 શિવ આજ્ઞા કર્હુ છું સાચ, આવવા નહિ દેઉં ઊની આંચ. ૪૦૫
 મારું કહ્યું જો તે નવ કર્યું, તો તારા સમ હું નિશ્ચે મરું;
 એક પંડિત ખીજે પરધાન, કયાં સાંભળી તેણે કાન. ૪૦૬
 એકે વાત મનમાં નવ ઠરે, ના કહિયે તો નિશ્ચે મરે;
 હા કે'તામાં કોપે રાય, પીલાવે સાં(નિ) ઘાણી માંય. ૪૦૭
 અધિક દુઃખ અર્જુનમાં પડ્યો, નારીના હઠથી તે નડ્યો;

દોહરા.

પંડિત કે' સુણ્ય પ્રેમદા, કરો વિખાણ શાં મોંય;
 નારી કોની છે નહિ, તું પણ કોની નો'ય. ૪૦૮
 જથ જીવ જરૂં સમર્પતાં, તન મન ધન દે હેત;
 (પણ) પ્રમદા પોતાની નહિ, કયાંકુ તો જીવ લેત. ૪૦૯
 માયારૂપ એ માનની, લેઈ કરોડો લાખ;
 કોઈ થઈ થાયે નહિ, કહું તે ઉપર સાખ. ૪૧૦
 મદનમોહના સાંભળો, થાણું ભલેરી-ભાત;
 આખ્યાન કથા એ ઉપરે, વિપ્ર કહે છે વાત. ૪૧૧

(૫૬)

દૃષ્ટાંત પ મું.

દોહરો.

- સંભર દેશતણો પતિ, માનસંગ મહામાન;
માનીતો મહીપતિતણો, ગંગસેન પરધાન. ૪૧૨
- શર પૂર સામદ સુભટ, ધર્મ ધુરંધર ધીર;
અનમી અતલીબળ અધિક, વીરતણો જે વીર. ૪૧૩
- તાતી તરવાર બાંધે તરણ, કમરે બેજ કટાર;
ભાલો ઉછાળે ભૂપતિ; હાંશી હિત હથીઆર. ૪૧૪
- કમાન કર તેર ટંકની, લલકો સવાશેર;
બાણુવણિ બળિયો બહુ, મોટમકેરો મેર. ૪૧૫
- અગ્રીણુ અઢી પૈસા ભરે, ખાય ખાંતથી ખેલ;
સ્નાન સમે મર્દન કરે, સવાપાશેરેક તેલ. ૪૧૬
- દૂધ સવામણુ નિત્ય કઢે, સાકર શુભ શેર પાંચ;
પ્રાશન કરે પ્રભાતમાં, અતલિબળ એ આંચ. ૪૧૭
- શિકાર રમે નિત્ય શેરનો, મણિધર મણિ મરોડ;
જીતે જ્વેરાળા જ્વેધને, હાંકી જીતે હોડ. ૪૧૮
- કરે કામ મન ચિંતબ્યાં, અજીત કેવાયે આપ;
ઢેલ પુરૂષ વ્રણુ દૂબળો, છેલ પુરૂષમાં છાપ. ૪૧૯

- અજ્ઞ અઢીપાશેર જામે, પાકે તોલે તર્ત;
સાત પૈસાભાર વાવરે, ઘણે રૂડેથી ઘૂત. ૪૨૦
- પાન ખાય નિત્ય પાંચસો, તેજનો ત્રણ ટાંક;
સુખ સાગર શોભા ઘણો, અલખત આડે આંક ૪૨૧
- સાત જોજન સંભરથકી, ગાડા નામે ગામ.
ઈંદ્રસેન તેનો અધિપતિ, નિર્મળ નરપતિ નામ. ૪૨૨
- જૂઠાં તેની દીકરી, યુધ સાગર વર્ષ ખાર;
કુંવારી છે તે કન્યકા, કીધો મનવિચાર. ૪૨૩
- પરણે નહિ તે પ્રેમદા, વિપરીત થઈ છે વાત;
એક દિવસ શિક્ષા કહી, માત તાત ને જાત. ૪૨૪
- તું શામાટે પરણે નહિ, એ તારો નહિ તોલ;
જે તું કે' તે પાળીએ, ખાઈ તમારો ખોલ. ૪૨૫
- પ્રેમદા કે' પરણું અમો, કંથ જોઈને કોડ;
ખોલ્યું પાળું પળાવવું, હક હિંમત નહિ હોડ. ૪૨૬
- માત તાતે મડપ રચ્યો, સ્વયંવર શુભ પેર;
દેશ દેશાવર ગામના, મહીપતિ તેડ્યા ઘેર. ૪૨૭
- પદ્મની પૂરણ પ્રેમદા, સતીશિરોમણ સાર;
ગુણરૂપે ગંભીરતા, પ્રાક્રમ અપરંપાર. ૪૨૮
- એવું જાણી આવિયા, રાયરાણા ને રાંક,
મળ્યા અતિશે મહીપતિ, અલેખે આડે આંક. ૪૨૯

- વર રૂઢા વરણાગીઆ, આઘ્યા ઝોંપાવી ઝૂંગ;
 તેં જોયા બુગને કરી, ગયો ગુણવતો ગંગ. ૪૩૦
 અશીર્ણી નર તે આકળો, મેલો ઘેલો વેશ,
 ગુણ બળે સૌ ગંગના, દક્ષિણ ઉત્તર દેશ. ૪૩૧
 ભાટ ચારણુ ભલો કહે, રૈયત કેરો રામ;
 ગુણ સાગર ગુણ ગંગના, નવેન્નડમાં નામ. ૪૩૨
 પાઘ સમારે પ્રાક્રમી, બેઠો છે એકાંત;
 પરણ્યા ઉપર પ્રીત નહિ, નહિ ભામનીની બ્રાંત. ૪૩૩
 કર વરમાળ તે કન્યકા, જોતી જોતી બંધ;
 તેજ જિંઝ તરતીબતર, રાયાંકેરો રાય. ૪૩૪
 બુધ નિધાન બેઠો હતો, નારીને મન બેઠ.
 કોણુ દેશનો દેશપત, દિવ્ય દેવાંશી દેહ. ૪૩૫
 દેખાડ્યો તે દાસીએ, માનની દીધાં માન;
 'સંભરકેરો સ્વામીનો, પુણ્યવતો ગંગ પ્રધાન. ૪૩૬
 પગ બેંચી રહી પ્રેમદા, પુરૂષ દેખતાં પાંસ;
 પોતે લાજ કરી રહી, (અંક) ડાહી બોલી દાસ; ૪૩૭
 મારી રાણી કે' મુખથી, (તે) ઉત્તર આપો આજ,
 વરમાળ આરોપે કંઠમાં, લેશ ધરો મા લાજ. ૪૩૮
 ગંગ કહે સુણ્ય. સુણવતી, પૂછ ગમે તે પેર;
 પરણ્યો બીજો પ્રાક્રમી, (તુને) ગંગ ન રાખે ઘેર. ૪૩૯

- શામા તુજ સરખી સહસ્ર, પરણી છે મેં પ્રીત;
એક નાડે કો નવ રહી, રામાની એ રીત. ૪૪૦
- ગુણવંતી કહે ગંગ સુણ્ય, જોલો મોટા જોલ;
નવખંડના નરપતિ મળ્યા, (તેમાં) નહિ રહે તારો તોલ. ૪૪૧
- નીચ નારી શેણે કહો, એ તો મોટી રાઠ;
એક નાડે સ્વામી રહ્યા, તે મુજને દેખાડ્ય. ૪૪૨
- સ્વામીકાર્તિક હનમાનજી, લક્ષ્મણ ને શ્રીરામ;
જનક બીજા શુકદેવજી, એ નર અસલી નામ. ૪૪૩
- મતહીણા જે માનવી, અન્ન આહારી અતિશ;
દેખાડો તે દેશમાં, જે જશ લેયણ શીશ. ૪૪૪
- અસ્થામર્ય સાધુ સહુ, કુંવારા કંઈ કોડ;
વૈભવમાં વનિતા તજી, તે તો જવડે જોડ. ૪૪૫
- ઈંદ્રધેર ઘડણી અપ્સરા, ઈંદ્રાણી શુભ જોગ;
ગરીબ ગાતમગોરડી, લામનીમાં શું લોગ ! ૪૪૬
- પરાશર બહુ પ્રાક્રમી, ખરો જેહનો ખેલ;
વિમળ જાત વિપ્રે તજી, માછણ માંહિ મેલ. ૪૪૭
- રાવણ મોટો રાજવી, મંદોદરી શું માણ;
એંશી લાખ તો અણુવરી, (તોય) પરવશ પડિયો પ્રાણ. ૪૪૮
- (કૈયા) ક્રીચક સાજો વેરાટનો, આઠશત સ્ત્રો હાથ;
મોહ મામ્યો મૂરખ થયો, સૈરંધ્રીને સાથ. ૪૪૯

વાળી (ચિકટ) વાનર વિશ્વમાં, બેળ બુદ્ધિનો બનાવ;
 જીવ સહિત જશે ગયો, ભાભી ઉપર ભાવ. ૪૫૦
 એવાં કહું હું કેટિયા, જો છો ચતુરમુખજી;
 ચતુર નર તં ક્યમ કહ્યા, માને મન અબજી. ૪૫૧
 અજ કંઈ ઊભાં અમો, જોડીને જે હાથ;
 એક રામા ઉપર રો' તમો, તો સ્પર્શ કંઈ તમ સાથ. ૪૫૨
 બુદ્ધિ કરો બીજી પરે, તે દિવસે હું તાજ;
 એક નાદે સ્વામી રહેા, (તો) સ્પર્શ કંઈ તમ આજ. ૪૫૩
 ગંગ કહે સુણ્ય ગોરડી, પરણ્યા પર નહિ પ્રીત;
 સભામાંહિ સાચાં થયાં, તે નહિ રૂડી રીત. ૪૫૪
 કે'શો કે'યેક મળ્યો નહિ, પ્રતિજ્ઞા પાળક પેર;
 તેમ્મટે પરણું અમો, રાખું મારે ઘેર. ૪૫૫
 સભા દેખતાં સાચું કહું, વેદ પળખું વાક,
 નર બીજો નિરખો તમો, (તો) નિશ્ચે કાપું નાક. ૪૫૬
 કંઈ પરીક્ષા પલકમાં, દિલ(માં) જાણું જે દિશ;
 તે દા'ડે તારા જરનું, નિશ્ચે છેડું શીશ. ૪૫૭
 પછે નાક નારીતણું, અલપ કંઈ હું આપ;
 સભા સહુકો દેખતાં, કહું તે તમને પાપ. ૪૫૮
 નારી કે' સુણ્ય નૈરપતિ, ખોટા સમ શા ખાય;
 દેશપતિ સૌ દેખતાં, પાણી તારું જાય. ૪૫૯

- કુળવંતી હોય ક્ષમની, ચાતુર ચતુરા પંથ;
ધરતી ઉથલ થાય તો, કરે ન બીજા કંથ. ૪૬૦
- કામ કરી કહું (તને) કંથજી, સમજે સમજા અર્થ;
પૂરવથી પશ્ચિમ ઉદે, કરે ન બીજા કંથ. ૪૬૧
- સતીઓના આધારથી, મહી પર વરસે મેલ;
સુરજ ચંદ્ર ને શ્રીપતિ, દેવત સતીનો દેહ. ૪૬૨
- પાદે ધાન સતી(ને) સતે, અર્ણવ રે' મર્જાદ;
સતી આધારે મેદિની, શીઠ કરે છે વાદ ? ૪૬૩
- જે જીવતી જારી કરે, ગહી હોયે દીશ;
બાથ ભરે બળિયા સંગે, છેદાવે સ્વામી શીશ. ૪૬૪
- સ્વામીને સાંસો પડે, જીવ્યાકરો જાણુ;
નારી નાક છેદે કયહાં, (જ્યારે) ન રે' ખોતાનો પ્રાણુ. ૪૬૫
- પિંડ રાખ્યો પડે હોહલો, (તો) નાક ઉપર શી ચોટ;
રે'તો પુણ્ય પ્રતાપથી, (નહિ તો) સ્વામીની શી ખોટ ? ૪૬૬
- પ્રધાન કે' સુણ્ય પદ્મની, લેશ મા પામો લાગ;
દર દર નો'યે મૂષકા, કયાંક નમેશ નાગ. ૪૬૭
- પુરુષ હોય પૃથ્વી વિષે, શિર બાંધે જે પાધ;
સુલતાન શેર કે' એક જન, સિંહ સોહતા વાધ. ૪૬૮
- અરસપરસ જે જણુતણાં, વચન સાંભળ્યાં વેદ;
ભાર રાખ્યો સા ભૂપતિ, જ્ઞાંત ન રાખી લેદ. ૪૬૯

- વરમાળ આરોપી વિધ વિધે, પરણ્યા રૂઢી પેર;
 પટરાણી કરી પ્રીતથી, રાખી પોતાને ઘેર. ૪૭૦
 રીતભાત કોટેકરી આખ્યા ગર્થ ભંડાર;
 વાત ચાલી એ વિશ્વમાં, નર તેવી એ નાર. ૪૭૧
 જોડું એ જુગતાઈનું, જ્યમ ઇંદ્રાણી ઇંદ્ર;
 જ્યમ રતિ કામ રંજિત રહે, જ્યમ રોહિણી ચંદ્ર. ૪૭૨
 નેહ વધારે નિત્યનિત્યે, જીવ એક એ દેહ,
 જ્યમ જળ સાથે જળચરા, જ્યમ દાદુર ને મેહ. ૪૭૩
 જ્યમ કોયલ ને આંખવન, જ્યમ મેઘ ને મોર;
 પળ પળ વાઘે પ્રીતડી, જ્યમ ચંદા ચંકોર. ૪૭૪

છરપો.

- (જ્યમ) વિદ્યાવંત વિદ્વાન, મળે તો મહાસુખ પામે;
 સાધુ સાથે સાધુ, મળે તો મહાદુઃખ વામે;
 પવિત્ર સંગ પવિત્ર, મળે તો પુણ્ય પ્રમાણે;
 સાચા સાથે સાચ, મળે તો જશ એ જાણે;
 વળી કામી સાથે કામની, જુઠા સંગ જુઠા મળે;
 ગુણે ગુણ જેવા જગતમાં, ભાવ સ્વભાવ ભેળો ભળે. ૪૭૫

ચોપાઈ

જુધસાગર ખેનો ખનાવ, સતી શૂરાનો એહ સ્વભાવ;

વાધી પ્રીતચ્ચતિશે ઘણી, કરે રાજ ઘણીઆણી ઘણી. ૪૭૬
 સ્વામીની કરે બહુ સેવ, દિલથી કંથને જાણે દેવ;
 તન મન ધન ને સોપે પ્રાણ, જોલે અમૃત સરખી વાણ ૪૭૭
 જમાડીને વળતી જમે, રમત રાજરીતિની રમે;
 પાણી પાઈને વળતી પીએ, લાવે નિત્ય લાખેણી લીએ ૪૭૮
 પોઢાડીને પોઢે સેજ, હૈડા સાથે આણી હેજ;
 મુખ મધુરાં ગાયે ગીત, પ્રિય જનને ઉપજાવે પ્રીત. ૪૭૯
 કરે ચેન ચતુરાઈતણાં, નરજી નેણ નચાવે ઘણાં;
 હાવભાવ રજનીએ થાય, પય સાકર તે પ્રેમે પાય. ૪૮૦
 મુખડું જોઈને દાતણ કરે, એક એક દેખી મન ઠરે;
 એક એક દીઠે ભાગે ભૂખ, વણ દીઠે થાયે મહાદુઃખ. ૪૮૧
 એક ઘડી અળગાં નવ થાય, રાત વાસો કંઈ નવ રેવાય;
 શિકાર જાય તો આવે તર્ત, વનિતા સાથે એવું વ્રત. ૪૮૨
 તે સા જાણે બાધું ગામ, નરનારીતણું જે નામ;
 આનંદ કરતાં બહુ દિન ગયા, સમાચાર વળતા શા થયા. ૪૮૩

છાંપો

અતિશે જેમાં રૂપ, તેહને કુરૂપી જાણે;
 અતિશે ડા'પણ અંગ, તેહ મૂરખ પૈરમાણે;
 અતિશે સુખ શરીર, તેહને દુઃખ દિલાસો,

અતિશે જેને પ્રીત, તેહને વેર વિલાસો;
 વળિ અતિશે જેને લાડ છે, તે રઝળે છે ઘેરઘેરનાં;
 શામળ અહંકારી લોભીઆ, તે પરઠે દુઃખ પેરપેરનાં. ૪૮૪

દોહરા

એક દિવસ તે રાયજી, સંભર કેરો સ્વામ;
 જાવું જરૂર પરદેશડે, અટકાઈતાણું છે કામ. ૪૮૫
 સેન સજ કરાવિયું, ડુંડી ફેરવી નરેશ;
 સાથ આવે સામઢ સહુ, પરમુલક પરદેશ. ૪૮૬
 કેસરીઆં કપડાં કયાં, જ્યમ જાવું હોય જાન;
 શિરપેચ બાંધ્યાં શિરપરે, ત્રિવિધ મેઢ્યાં તાન. ૪૮૭
 બીજા સાથી બોલીઆ, મહીપતી ખોશો માન,
 એ કયમ સાથે આવશે, પુરપતિ જેહ પ્રધાન ? ૪૮૮
 પ્રેમદા સાથે પ્રીત છે, તેને કયમ દુભવાય;
 એક ઘડી અળગો રહે. (તો) અન્ન નીર નવ ખાય. ૪૮૯
 મુખ દીઠે લોજન કરે, મુખ દીઠે પીએ નીર;
 તે તો એકલી કયમ રહે, જેનું એક શરીર. ૪૯૦
 પુરપતિએ પ્રધાનનું, હસતું દીકું મુખ;
 કે' આ સોકો શું ડહે, દેહ ન ધરશે દુઃખ. ૪૯૧
 અવાજે તો આવજો, નિકર કે'જો નાય;

વેચ્યાણુ ધો વનિતાતણા, કે' છે સર્વ સભાય. ૪૯૨

આગલી હુભણુ સાયરી, વાડુ કો' સૌ પ્રત;
સકળ સભાજન સાંભળે, (તે) વમો કહોની તર્ત. ૪૯૩

ગંગે મન વિચારિયું, (જે) હુમણા કે'શું નાય;
હસી પડે સભા સહુ, પાણી પંચમાં જાય. ૪૯૪

છયો.

નારી વશ જે નાવ, તેહ બુદ્ધિનો બૂડયો;
નારી વશ જે નાવ, તેહ ભુંડામાં ભુંડો;
નારી વશ જે નાવ, રાય પણ રાંક સરીખો;
નારી વશ જે નાવ, પુરૂષ પણ પશુ પરીખ્યો;
(વર્ણિ) નારીને વશ જે નાવલો, દામણો દીસે દેહનો;
સામળ (કે) સ્વામી હત્યો સુંદરી, અક્ષળ અવતાર છે
એહનો. ૪૯૫

જીવતીએ હત્યો જન, તેહ પામર પરમાણો;
જીવતીએ હત્યો જન, ચતુર પણ મૂરખ જાણો;
જીવતીએ હત્યો જન, કાર ઘટે છે કોડે;
જીવતીએ હત્યો જન, તેહ જીતે નહિ હોડે;
જન જે જીવતીએ હતીઓ, ભાર કીરત ને જશ ગયો;
સામળ કે' નારી હત્યો નાવલો, તે તરણાથી
હજવો થયો. ૪૯૬

ચોપાઈ.

ગંગે એમ વિચાર્યું મન, હું પણ જીવતીજીત્યો જન;
 ડા'પણ મારું વે'તું ગયું, હસારત સલામાં થયું. ૪૯૭
 નારીનેહથી જાંખા થયા, રાય રાણા સૌ જોઈને રહ્યા,
 પ્રધાન પોતે પ્રાકૃમી બહુ, રાય સહિત જોઈરહ્યું સહુ.
 સ્ત્રીસંગથી અવળું થયું, ડા'પણ વે'તે પૂરે ગયું ! ૪૯૮

દોહરા,

ગંગ કહે છે'લા તમો, પ્રીછો નહિ કંઈ પેર;
 સલામાંથી સહુ ચઢો, રખે જાઓ કો ઘેર. ૪૯૯
 આજ્ઞા માગો ચોરત કને, તે રાવત નહિ રાંડ;
 અશ્વ ચઢો સૌ આ ઘડી, મોંના શું કો' માંડ. ૫૦૦
 (આ) દશ ડગલાં આગળ અમો, ભૂપતિ સાથે ભાર;
 એમ કહીને એકલો, આગે થયો અસ્વાર. ૫૦૧
 કાચે કેસરિયાં કર્યાં, લખાડી જન લવ'તાં
 બકવા કરે તે બાપડો. હુદ્દે આપ ડરંત. ૫૦૨
 ગાજ્યા મેહ વરસે નહિ; ભશ્યા કુત્તા નવ ખાય;
 થોડાબોલા રણ રહે. ઘણાબોલા ઘર જાય. ૫૦૩

છંપો.

તાતી બાધે તરવાર, નાસે તે સૌથી પહેલો;

તાતી બાંધે તરવાર, વળે વાટેથી વહેલો;
 તાતી બાંધે તરવાર, ગુણુ પોતાના ગાએ;
 પડે ઉગમણી બૂમ, આપ આથમણો ધાએ;
 વળી વાંકાં બાંધે પાઘડાં, ચાંચળ થઈ પરથમ ચઢે;
 નાખી હથિઆર નાસે ઘણા, જ્યારે ઘાવ શિરપર પડે. ૫૦૪
 ગાંડા ઘે'લા ગુણુવંત, મેટી મોટમ મન માણે;
 નહીં ઠેક તરતીજ, અહ'પદ મન નવ આણે;
 વાંકાચૂકા નવ થાય, વેણુ નવ વાંકાં બોલે;
 પોતે નવ થાયે પ્રાઢ, પરપડદો નવ બોલે,
 પણુ વીરહાક વાગે જહાં, ત્યાં દઢતા મનમાં ધરે;
 સામજી ગોલા ચાવલ છડે, ત્યમ વેરી પર કરવાવરે. ૫૦૫

ચોપાઈ.

પાણુ જોડી રહ્યા ચૈા પોસ, સરવે મળી કહ્યું સાબાશ;
 મહીપતિ કે'મારા સમ બાએ, જરુરપણુ મંદિર સહુ જાએ;
 શીખ માળી સોંપો ઘરબાર, માલખજનો કણુ કોઠાર. ૫૦૬

દોહરા.

સહુ સહુને મંદિર ગયા, પુરપત દીધાં માન.

મરકલડે મન માલતો, આંચો ઘેર પ્રધન. ૫૦૭
 નારી કે' સુણ્ય નાવલા, (મે') આજ ઓળખ્યું આપ;
 સાચું જો તે નવ કહો, (તો) મુજ માર્યાનું પાપ. ૫૦૮
 પ્રધાને પ્રેમદા આગળે, કહી માંડીને વાત;
 મુસાફરી આવી માહરે, વિપરીત જે વિખ્યાત. ૫૦૯
 પરથમ ખીડું પાનનું, મેં ચઢાવ્યું શીશ;
 આજ અમારે ચાલવું, આ ઘડીએ આ દીશ. ૫૧૦
 નારી કે' સુણ્ય નરપતિ, જીવ અમારો જાય;
 તમ પાખી (અમો) એકજ ઘડી, (તો) વરસ બરોબર થાય. ૫૧૧
 પિયુ ચાલ્યો પરદેશડે, (મુને) મંદીર ખાવા ધાય;
 એક પલક રહો તમો, તન ટુક ટુક થઈ જાય. ૫૧૨
 કંથ મારા કોડામણા, રાજસરૂપી રાય;
 એક ક્ષણું એક જુગશો, મુને તમ વિણ થાય. ૫૧૩
 આન પાન ખાઉં નહિ, નવ ધરું હું શણગાર;
 જીવ ધરું નહિ દેહમાં, એ દુખ અપરંપાર. ૫૧૪
 અમલ ખવડાવો આપથી, હેત ઘણેથી હાથ;
 પ્રાણ રાખો પિયુ માહરે, તો તેડો તમ સાથ. ૫૧૫
 એક પલક એક (શત) કલ્પશો, થાયે મુજને ઠેઠ;
 પિયુ પાખી જે પ્રેમદા, તેનું જીવિત વેઠ. ૫૧૬
 ક્ષણું તો પાણી ઘટે, ગયે ઘટે મુજ શરીર;

- જે તમ કો' તે હું કહું, નેણે ભરિયાં નીર. ૫૧૭
- આધીનપણે ઊભો રહ્યો, સ્ત્રી સનમુળ તે વીર;
- ગળગળો થયો ઘરણીયકી, ચાંડ્યાં નેણે નીર. ૫૧૮
- ગંગ કહે સુણ્ય ગુણનિધિ, હું પંથ કહું પ્રવેશ;
- જે ઘડી ઘર રહું અમો, (તો) થાય હસારત દેશ. ૫૧૯
- કરકે નિશાન નરેશનાં, (જેવા) મળિયો બાધો દેશ;
- જે જાવા નહિ દો તમો, તો આ તન હું તજેશ. ૫૨૦
- હલમલ ક્રોધ ને શીળ દીઝો, ઘડી ના લાગે વાર;
- ભાગોળે ભૂપત સહિત, ઊભા છે અસ્વાર. ૫૨૧
- કામની કે' કથા સુણો, (જે) વા'લાતણા વિયોગ;
- આજયકી અમો તજ્યા, ભૂપતકેરા ભોગ. ૫૨૨
- પાન તજ્યાં પટકુળ તજ્યાં, તજ્યાં પલંગ (ને) પાસાય;
- તજ્યા ખાન ખટરસ સહી, તજ્યાં ગીત ગાથાય. ૫૨૩
- તજ્યા શણગાર તે સાવ હું, તજ્યાં અંજન નેણ;
- તજ્યાં વાગા ને બ્વસ્ર વિધ, તજ્યાં વિવેકનાં વેણ. ૫૨૪
- તજ્યાં સિંદુરને કંકુમાં, તજ્યાં પાથરણું પાટ;
- તજ્યા હાવ ભાવ ને હસ્યાં, તજી હીંદોળાખાટ. ૫૨૫
- શોડો પેરું સવાશેરનો, જાગું દિન ને રાત;
- રામને રસના જપું, મધ્યાન્હ મધ્ય પ્રભાત. ૫૨૬
- જવને, લોટ જમું અમો, અઢી પાશેરા અન્ન;

જળ સાથે ઘોળી પીકે, સોંપું તન મન ધન.	૫૨૭
ગાકે ગુણુ શ્રીરામના, ગાકે ગંગનાં ગીત;	
ગંગદર્શન દાખું દિલે, ગંગ પ્રાણુ પ્રતીત.	૫૨૮
નેણે નિરખું ગંગને, સ્વપ્ને દેણું ગંગ;	
મંત્ર જપું નિત ગંગનો, ગાત્ર તે ગંગનું અંગ.	૫૨૯
પાંચ સહસ્ર પ્રતિજ્ઞા કરી, તારૂણી રૂટે તોલ;	
સમ કીધા સો સામટા, બોલી બાબત બોલ.	૫૩૦
પ્રદક્ષિણા કરી પ્રેમદા, લાગી પિયુને પાગ;	
ગંગ કહે સુણ્ય ગોરડી, મન ગમે તે માગ્ય.	૫૩૧
માયું છું હું એટલું, વેગે વલણુ કરેશ;	
જ્યાં દેખે મુજ જેવડી, (ત્યાં) નવ તું ચિત્ત ધરેશ.	૫૩૨
બોલ્યા છે તો પાળજે, એક પત્નીનું વ્રત;	
રાજ દીઠે ઘણું રીઝીએ, રાજ વિનાનું મૃત.	૫૩૩
કાલાવાલા કોટિધા, કહ્યાં ઘણેરાં કે'ણું;	
રાજવી ઘણું રીઝીએ, સુણી વનિતાનાં વેણુ.	૫૩૪
અમૃત ચોષણિયું અધિક (છે), લગન લાખેણું લીધ;	
ગંગ સહિત તે ગામપત, પંથ કોડેથી કીધ.	૫૩૫
રામા રહી ઘેર રીઝમાં, પિંડે કીધો પંથ;	
ઝાલ્યા પોપટ દામોદરો, કામની(ને) સોંપ્યો કંથ.	૫૩૬

ચોપાઈ.

ચોપટ પદ્મની મંદિર રહ્યાં, વળતાં ચરિત્ર તેનાં શાં થયાં
 ત્રણ પક્ષ ગયા જેટલે, કૌતક એક થયું તેટલે. ૫૩૭
 કાબુલકેરો જે અધિપતિ, અસુરજાત મોટો મહિપતિ,
 દેવ દાનવ અવતારી અંશ, શિવ શક્તિ વિરાજિત વંશ. ૫૩૮
 અદ્ય મધ્ય અંતુ છે એહ, અપર માટે તેને નહિ નેહ;
 અતિગિબળ પરાક્રમી પૂર, ઉતારે નરપતિકેરાં નૂર. ૫૩૯
 અનમી નર નમાવી નેટ, જીત્યો દેશ સમુદ્ર ને ખેટ;
 ગાજે મેહ એમ જોલે જોલ, તેર મણીકો તનમાં તોલ. ૫૪૦
 અઠાર શેર અંનકેરો આ'ર, ભૂપત સઘળા માને ભાર;
 પાંચ તોલાં નિત મદિરા પીએ, કોનો ખીહાવ્યો (તે) નવ
 ખીહિ. ૫૪૧

પાશેર અફીણ નિત્ય પ્રાશન કરે, મા' બળિયાકેરાં
 બળ હરે;
 સુલતાનશેર નામ તેતાણું, પૂરણ બળ પરાક્રમ ઘણું ૫૪૨
 એ'શીસહસ્ર વઢે અસ્વાર, જશવંતો જનમાં જુ'ઝાર;
 દેશ જીતતો ચાલ્યો તેહ, ગાજે જેમ આષાઢો મેહ. ૫૪૩
 શોભિતા સામદ સાથીઆ, એક સહસ્ર મોટા હાથીઆ;
 સાંઢ સહસ્ર ચાર ભરપૂર, જુ'ઝાર બળી ભલમ નેશ્વર. ૫૪૪

નાળ ગોળા ફરશી ત્રિશૂળ, છેદે વૈરીકેરાં મૂળ,
 દેશ જીતવાને કારણે, નિકળ્યો કાંબુલથી આરણે. ૫૪૫
 બાણાસુરનો વંશ બળવંત, અધિક જોર ને તોર અનંત;
 પૂતળાં જીતી બાંધે પાય, નમે નહિ તે સામો થાય. ૫૪૬
 જીતતો જીતતો આવ્યો ત્યાંય, મોટા શંભર નગરજ માંય;
 સરોવર પાળે ડેરા દીધ, ગામ સરવેને ઘેરી લીધ. ૫૪૭
 જેને રાયે સોંપ્યું તું ગામ, નરોત્તમ તો તેનું નામ;
 તેણે તો પૂતળું આપીયું, તેનું ગામ કરી થાપિયું. ૫૪૮
 જેવો સમો તેવું દાખિયું, રિદ્ધ આપી નગર રાખિયું;
 મુકામ કરી તે ઠામે પડ્યો, અગિઆર દિવસ એ ગામે
 અડ્યો. ૫૪૯

વાગે ચોઘડીઆં નિઃસાણ, ઢોલ હદામાં વિવિધ વખાણ;
 સંગીત વાળાં વાગે ઘણાં, મન હરે મહાયાતુરતાણાં. ૫૫૦
 ઘડીએ ઘડીએ રંગે રંગ, શોભે છે ત્રામદનો સંગ;
 જાંઘડીઆતાણું એ જોર, ઠેકારાથી વાગે ઠોર. ૫૫૧
 શરણાઈતાણા નિધંતા નાદ, સંગીત વિદ્યા શોભિત સાદ;
 રણુકાર ઝણુકાર ઝણુઝણી, ઠણુકારે નીકર કાંકણી. ૫૫૨
 ઇંદ્રસભા જેવું ત્યાં નૃત્ય, સુરનાયકની શોભા સત્ય;
 રઢિયાળા વાઘે રિધ રૂપ, ભરી સભામાં ભારેભૂપ. ૫૫૩
 હોંશીકેરાં એ મન હરે, ઠાકોર લોકકેરાં ચિત્ત ઠરે;

નવમી સિદ્ધિ તે તો સ્નંધ, વરવી નહિ જેને મુખ વંધ પદ્મ
 દશમી સિદ્ધિ તે તો વિવેક, નિરમળ નાર મહીનો નેક;
 પંદરમું રત્ન તે તો કિરતાર, જે જુગમાં મોટો દાતાર. ૫૫૫
 પંદરમી વિદ્યા તે તો પુણ્ય, તેરમી વિદ્યા તે તો મુન્ય;
 વેદ પંચમો તે તો નાદ, સાતમો રસ તે શોભિત સાદ;
 તોલ તેરમું તે તો તાન, વશીકરણ વિદ્યા તેતો ગાન. ૫૫૬

દોહરા.

મધરાત સમે તે માનની, બેઠી પોતે મેલ;
 સકળ કળા ગુણ ચાતુરી, સઘળી વાતે સેલ. ૫૫૭
 રામાએ રાગજ સાંભળ્યો, ધનાશરી ધન્ય ધન્ય;
 પરવશ પડી તે પ્રેમદા, વિહંગ થઈ તે મન. ૫૫૮
 કામાતુર થઈ કામની, કાયા(એ) પ્રગટ્યો કામ;
 અસુરમાં અંતર અડ્યું, સુણી નરપતિનું નામ. ૫૫૯
 મન્મથ પ્રગટ્યો મનમાં, હ્રદે નવ રહ્યું કામ;
 નિર્લજ નાર તે તો થઈ, પિંડમાં પ્રગટ્યો કામ. ૫૬૦
 વાળાં વાગે જેહનાં, શોભે સરયો સાદ;
 એ નર તે કેવો હશે, વનિતાને લાગ્યો વાદ. ૫૬૧
 વાળ વાળ મોતી જડ્યાં, સજ્યા શોભિતા સોળ;

ચરણા ચોળી ચુંદડી, મુખ તાતાં તૂંખોળ.	૫૬૨
કસ્તુરી કેસર અરગળ, અંખોડે બે'કે બરસ;	
કાજળ નયણે સારિયાં, વિધવિધ રંગ વિલાસ.	૫૬૩
પારિજાતક મંદારના, હોંશીલા શુભ હાર;	
લાળ તિલક લટ્ટી લાતનાં, ઉપમા અપરંપાર.	૫૬૪
હામ કામ મૃગલોચની, ચંચળ ચિત્તનાં ચે'ન;	
હાવ લાવ કટાક્ષ કૃત, થઈ અપ્સરા એન.	૫૬૫
કનક પાંજરે કીર છે, હામોદર ડાહ્યા દેહ;	
ખોલાવી તે ખાળકા, નારી પર બહુ નેહ.	૫૬૬
પોપટ કે' સુણ્ય પ્રેમદા, મધરાતે ક્યાં માણ;	
શણગાર સજ્યા સ્વામી વિના, એ ડા'પણ અજાણ.	૫૬૭
વનિતા કે' વીર સુણો, વાળં વાજે (છે) વેદ;	
તેણે સન માડું હર્યું, ખરો પામી છું ખેદ.	૫૬૮
હૃદે રાગ મારે વસ્યો, જોવા કારણ જાડિં;	
આવે તો તેડું તુંને, ક્ષણું ન ખોટી થાડિં.	૫૬૯
ફટ ફટ ભુંડી પાપણી, માનની મૂરખ માન;	
વાળં વાજે અસુરનાં, (શું) ફટયા તારા કાન!	૫૭૦
ગુણસાગર ગુણનિધ ગંગ, નર શૂરામાં શૂર;	
રાજવીઆનો રાજવી, નરપતકેડું નૂર.	૫૭૧
દાતા દેવાંશી દેવરૂપ, ભૂપતણો એ ભૂપ;	

તેના પર મન નવઠ્યું, ડા'પણ પડિયું કૃપ.	૫૭૨
બાળ બુધ તું બાળકા, બાળ પગક્રમ પેર;	
નાક કાપશે તાહડું, ગંગ આવશે ઘેર.	૫૭૩
મુસ્તક છેદશે મૂઢનું, વચન પાળશે વેદ;	
વચન ગીસ્ત જાશે નહિ, બ્રાંત ન રાખીશ લેદ.	૫૭૪
ગંગા વહે જો ઉલટી, પશ્ચિમ ઉગે ભાણ;	
ગંગ વચન ગ્રયું નવ કરે, પ્રીછજે પ્રેમદા પ્રાણ.	૫૭૫
શુક પ્રત્યે કે' સુંદરી, સાંભળ મૂરખ મર્મ;	
મુજશું મેળ રાખો નહિ, (તો) ફૂટ્યાં તારા કર્મ.	૫૭૬
ગંગ બોલ્યો તો ગુણ ઘણા, લેવરાવું એનું વાક;	
સુખાનું શીશ કેમ છેદશે, કયમ છેદશે માડું નાક ?	૫૭૭
પારખું જોઉં પરણ્યાતાણું, જે બોલે છે બોલ;	
વચન મૂકાવું એહનું, તર્ત ઉતાડું તોલ.	૫૭૮
અશ્વ એંશીહજારનો, અધિપતિ છે એ ઇશ;	
જોઈએ તેનું મારખું, કેમ છેદશે શીશ ?	૫૭૯
શુક કહે સુણ્ય શંખણી, ભુંડણકેરી ભૂપ;	
ચિંતનીથી ચોસઠ ઘણું, બાળ રઢિયાણું રૂપ.	૫૮૦
ડાટ ડા'પણ ને શાણપણ, બાળ બુધ શણગાર;	
વખાણે છે વરણાગીઓ, ગંગ સાટે ગમાર !	૫૮૧
શેષનાગ તણ અળશિયું, કંચન મૂકી (ને) કાચ;	

ગજ મૂકી ગર્ધવ ચઢો, બાળ તાહરો તાય.	૫૮૨
કમોદ મૂકી કુશકા જમે, સિંહ મૂકી શિયાળ;	
ઘેબર મૂકી ઢેબર જમે, બુદ્ધિ તારી બાળ.	૫૮૩
બ્રહ્મ તણ ભરડો ભજે, શિવ તણ ભજે ભૂત;	
અમૃત મૂકી વિષ પીએ, ફટ ધૂતારી ધૂત.	૫૮૪
અરુણ તણ આગીયો ભજે, ગંગ તણ ના'ય ગેહ;	
શક્તિ તણ સેવે શંખણી, બાળ ડા'પણ તુજ દેહ.	૫૮૫
મહાદેવ મૂકી મામો ભજે, રામ તણ જપે રંડ;	
ચીર તણ ચી'થરાં ધરે, એ દૈવનો તુજ દંડ.	૫૮૬
સ્ફાર્ટક તણ લે શંખલો, કેવડા સાટ કંથેર;	
ચિંતામણિ સાટ ચણાડિયો, સુખડ સાટે ખેર.	૫૮૭
કેસર સાટે કાજળ ધરે, મૂત્ર પીએ તણ દૂધ;	
ગાય માટે લે ગર્ધવી, બાળ તાહરી બુદ્ધ.	૫૮૮
પુણ્યવંત પનોતો પ્રાકૃમી, તને ગુણવંતો ગંગ;	
નીચ જાત નિર્માલિયો, રાંડોકેરો સંગ.	૫૮૯
હસી હાથ દેખાડીએ, જખ મારે તુજ જીભ;	
ગંગ મારે મન અળશિયું, એ કાબુલિયો ઇભ.	૫૯૦
અમશું તું આવી ચડ્યો, અદકી દેખાડે આંચ;	
પાંખ તોડાવું પલકમાં, ભાગી ન'ખાવું ચાંચ.	૫૯૧
અલ્યા મે'ણાં દેછે મુજને, ચિત દેછે તું ચોટ;	

મરડી નખાણું તાહરી, કાખુલિયા પાસે કોટ. ૫૬૨
 જખ મારે તું જખણી, (જે) આવરદા મુજ હોય;
 ઇશ્વર જે ઉગારશે, (તો) મારી ન શકે કોય. ૫૬૩
 માલ લીધો કંઈ લાખનો, ઝવેર જડાવના જાણુ;
 નવસત સજીને સંચરી અદપ યુધ અજાણુ. ૫૬૪
 ઠનક પાંજરૂ કર ધર્યું, પોપટ છે તે મા'ય;
 ખીજે કર ધરી દીવડો, તરૂણી ચાલી ત્યાંય. ૫૬૫
 રમઝમ કરતી રીઝતી, ઠમ ઠમ કહતી ઠાઠ;
 ઘમ ઘમ ગત દેખાડતી, વનિતા વેંતી વાટ. ૫૬૬
 સરોવર પાળે સંચરી, મધરાતતણો ત્યાં મેળ;
 જાંઘડીઆં જોલે જાખમાં; ખરી રમતનો ખેલ. ૫૬૭
 આવી સભામાં ઉભી રહી, મનમાં મોટી રીઝ;
 વૃષારતે જ્યમ આલમાં, ઝખક ઝખૂકે વીજ. ૫૬૮
 .કાલા ઘેલા સૌકો કર્યા, માયોં મેહનાં ખાણુ;
 ભુરકી નાંખી ભોળવ્યા, પરવશ પડિયા પ્રાણુ. ૫૬૯
 કાખલીએ દીઠી કામની, ઉઠી ખેઠો થાય;
 આવો આવો આવો કરી, દીધા પંચ પસાય. ૬૦૦
 આ જે હાથી ઘોડલા, આ રથ ગરથ ભંડાર;
 એ તો સર્વે તાહરાં, મોતીકેરા હરિ, ૬૦૧
 હું આકર તારો અંતની, સોંઠો મારી સાથ;

એમ કહી મુખ મરકલે, હેતે ઝાલ્યો હાથ.	૬૦૨
(મુખ) આગળ મેલ્યો ડાબલો, (મુખ) આગળ મૂક્યાં પાન;	
(મુખ) આગળ મેલ્યું પાંજરું, કરી નેહથી સાન.	૬૦૩
મારી નાખો એ મૂઠને, તન કરે એનું તાજ;	
ખડલક કાઢો એહની, રીજે લોગવ રાજ.	૬૦૪
જે એ જાશે જીવતો, દાવો કરશે દીશ;	
મારું નાક વઢાવશે, તારું છેદાવશે શીશ.	૬૦૫
કાબલીએ પોપટ કાઢ્યો, બોલ્યો મીઠા બોલ;	
કે' તે એને કીજીએ, તારું વધારું તોલ.	૬૦૬
બોલી તો સમજે નહિ, પરમુલક પરદેશ;	
કાલો ઘેલો થઈ ગયો, દેખી વનિતા વેશ.	૬૦૭
પોપટ બોલ્યો પ્રીતથી, કાબલી ભાષા ભેદ;	
મૂકી ઘો કે' માનની, વામા વાણી વેદ.	૬૦૮
એવું જાણી ઉડાડ્યો, પ્રીછ્યો નહિ તે કે'ણ;	
જઈ બેઠો મોભારીએ, વઢતો વઢતો વેણ.	૬૦૯
રે'જે રંડા સાંસતી, (તું) થવાય તેવી થાય;	
કાલે લાવું ગંગને, ઘણો વજડાવું ઘાય.	૬૧૦
જવાય ત્યાં સુધી જજે, આજ કાલ દશ દીસ;	
કાખુલ માંહે કાપશું, એ દુશમનનું શીશ.	૬૧૧
કામની કે' સુણ્ય કાબલી, નાશી શકે તો નાશ;	

પોપટ મૂકયે જીવતો, જીવ્યાની મૂકે આશ. ૬૧૨

એંશી હજાર અરવાર છે, એને મન શ્યે આઠ;

ગંગ મને સૌ ઘે'લડા, ઠરાવ તે તો ઠાઠ. ૬૧૩

ચોપાઈ

એ વાત અહીંથી રહી, એ બે જણની શી ગત થઈ;

કુથ કરીને કાળુલ ગયો, પો'ચ્યો ગામને સુખીઓ થયો. ૬૧૪

ચોકી મૂકી ચારે દિશા, વિકટ વાટ વાસે જઈ વશ્યા;

સુંદર શે'ર અનુપમ હોય, નારી કાળુલ દેખી મન મોય.

૬૧૫

કાળુલ મોટું નગર સોહાય, દરવાજા તે નવ દેવાય;

તેજ બિંબ તરબીબે ઘણી, નગર વીંટીમાં જોવો મણિ. ૬૧૬

સાત માળ અટારી જ્યાંહ, તે તરણીને રાખી ત્યાંહ;

ખાય પીએ ને કુરે ઘેંઘાટ, ચોરતને મન અતિ ઉચ્ચાટ. ૬૧૭

એ આવ્યો એ આવ્યો ગંગ, એમ ભણકારા વાગે અંગ;

કાળલીઓ સૂવે મન સુખ, કામનિ મન હોહેલું દુઃખ. ૬૧૮

પોપટ તો પરવરિઓ પંથ, ચતુર ચિંતા કરતો ચંત;

ગંગ હતા સેનાપતિ સાથ, પોપટ બેઠો જમણે હાથ. ૬૧૯

ગંગ કે' મુને અચરજ અડચું, અહીં આવવું તુજને કેમ

પડચું?

ભલે ભલે તું આવ્યો જાત, કહો ધર ઘરૂણીની વાત, ૬૨૦
 શકે કામની નવ લે નીર, શકે શામાનું પડ્યું શરીર;
 શકે અન્ન એણીએ તજ્યું, ભાવથકી ભોજન નવ લજ્યું.

૬૨૧

દાહરો.

કે' પોપટ સલક્ષણો, હેતથી બેઠો હાથ;
 ઘરૂણી તારા ઘરતાણી, ગઈ સૂખાની સાથ. ૬૨૨
 કાને સાંભળ્યો કાબલી, સાંભળ્યાં વાળાં સાર;
 મધરાતે મોજે માણતી, નિસરી ગઈ તે નાર. ૬૨૩
 ઘણી રીસ ચઢી ગંગને, પોપટ પાપી પ્રાદ;
 ભૂખ્યો રાખ્યો (કે) મારિયો, માટે બોલે ગુણગૂઢ. ૬૨૪
 મારા વિરહ વિન્નગથી, નવ રાંધે નવ ખાય;
 શોક સમુદ્રે સુંદરી, (તો) તારા ગુણ કુણ ગાય ? ૬૨૫
 નિકળી ગઈ કે' નારને, નિંદા કરે છે નેટ;
 તૂટે જીભડી તાહરી, ફૂટે તાડું પેટ. ૬૨૬
 પાંખની બાંધી ગાંઠડી, નવ પાચું તેને નીર;
 તડકે નાંખ્યો તાપવા, સૂકાણું તેનું શરીર. ૬૨૭
 નિંદા કરે મુજ નારની, તેને માડું (તે) કામ;
 જૂઠો બોલ કે' મુજને, તે નહિ તાડું કામ. ૬૨૮

- એક પો'ર કયેરે આકળો, મરવા જેવો થાય;
ઉછેર પોતાના હાથનો, માટે આણી દયાય. ૬૨૯
- પાછો તેડેલા પાણુ પર, કુકારે પાથુ' નીર;
માથા પર કર ફેરવ્યો, ધારણુ દીધી ધીર. ૬૩૦
- જુલ જુદ જપીએ નહિ, કો' સાચી વીતક વાત;
ઘર નગર ઘડણીતણી, ખરી વિગત કો' ખ્યાત. ૬૩૧
- મારા સમ દેઉં તુજને, ઇશ્વર-આણથી આપ;
જથારથ જે નવ કહે, (તો) પ્રલોકાળનું પાપ. ૬૩૨
- પોપટ કે' તું પંડિતો, હું મૂરખ અજાણુ;
ખખર કહું તુજને ખરી નહિ, તો પરહું મુજ પ્રાણુ. ૬૩૩
- તું વેચાણુ વનિતા તણા, નારી ઉપર નેહ;
કાયર કીધો કંથડો, દેવત ખોથું દેહ. ૬૩૪
- અથ ઇતિ માંડી કહી, વીતકકેરી વાત;
કાણુલ પો'તી કમની, એ તો મા' ઉત્પાત. ૬૩૫
- સાંભળી પોતે સર્વદા, ગંગને ઉપન્યું જ્ઞાન;
રામાચરિત્ર રમાડિયું, મેરી(એ) ઉતાર્યું માન. ૬૩૬
- કોને વાત કહી નહિ, આપે ઘયો અસ્વાર;
શુક(ને) સંગ લઈ સંચર્યો, (તે) ભામનીનો ભરતાર. ૬૩૭
- કાણુલ પો'ત્યો કોપસાં, ઓછી ઠામો ઠામ;
દીધા દંરવાજા દેશના, (કો) પેરી ન શકે ગામ. ૬૩૮

માલણુને ઘેર ઉતર્યો, વાડી મધ્યે વેદ;	
વીતક પોતાની વાતની, શ્રાંત ન રાખી લેદ.	૬૩૬
બેની કે' સુણ્ય બાંધવા, ચિત્ત ઠેકાણે રાખ;	
અંતરમાં અંતર રખે, તેના સૂરજ સાખ.	૬૪૦
ધણુ ચાલ્યા બહુ ધેનમાં, ઉડી રજ અપાર;	
કાળીરાળી વેળા વિષે, પેઠે તે અસ્વાર.	૬૪૧
માલણુના મંદિર વિષે, રહ્યા ઠરીને ઠામ;	
સાત દિવસ તે સામટા, ગંગે નિરખ્યું ગામ.	૬૪૨
નિશિ ચરચા તે નારની, મેડી મે'લ અવાસ;	
ચરચા તેનો ચિત્ત ધરી, પ્રવેશ કરી રહ્યા પાસ.	૬૪૩
માનની જે મેડી સુએ, પરવાળીની પાટ;	
કાબલી ને તે કામની. હીંચે હીંદોળાખાટ.	૬૪૪
મા'જમ રાત મધ્યમાં ધરી, વીજળીઆં વહાંત;	
ઘોર અંધારી ધમધમે, હુદે ન ઠામ, રહાંત.	૬૪૫
ઝમ ઝમ ઝમ ઝમ ઝમઝમે, તમરાંકેરા તેગ;	
તમ તમ તમ તસ્કર તણે, વાધે બમણો વેગ.	૬૪૬
ધરી ઢાલ શિર ઉપરે, કરમાં ધર્યો કટાર;	
ગંગ ઘો નાખી અડચે, ઉચે આપ અટાર.	૬૪૭
ઝરઝર મેવડો વૈરસતો, ઘણા વાયુના સૌય;	
અઢેચા નર દૃઢ ચિત્ત કરી, નિજ નાખીને ધોય.	૬૪૮

- મદિરા બી સૂતોં મો'લમાં, પોઢ્યો પાપી પ્રોઢ;
 ઘણો ઘોર નિદ્રાળવો, ગુણુહીણો તે ગૂઢ. ૬૪૯
- ખાર ખારીઓ ખારણું, દીપક જોત દશવીશ;
 ગંગે જઈ ઝાડ્યો ચોટલો, શામાકેડું શીશ. ૬૫૦
- કટાર કેડથી કાઢીઓ, બગી જીવતી તર્ત;
 દીકો ગંગ ગુણુબંતને, માથે આંચું મર્ત. ૬૫૧
- મુખથી બોલો માનની, (તો) મારું કટાર દશવીશ;
 (આ) પાપીને પ્રાણે કડું, હમણું છેદું શીશ. ૬૫૨
- નહિતો મૂકું જીવતી, કહું કરે એક કામ;
 જોળ કરો આ માગીઓ, (અમો) જાડું અમારે ગામ. ૬૫૩
- અશીણ ખવરાવતી તું મુને, જીલવડે જરૂર;
 (ત્યમ) ખવરાવે ઇક વારતું, પ્રીત ઘણેથી પૂર. ૬૫૪
- આંચોછું એટલાથકી, નારી તમણું નેહ;
 સમ સહિત સાચું કહું, મૂકું જીવતાં બેહ. ૬૫૫
- વનિતા(એ) મન વિચારિયું, (એ) અશીણી અમલજ ખાય;
 કાઢી મે'લું કૂડથી, (તો) લવની લાવટ જાય. ૬૫૬
- અમલ ધર્યું જીલ ઉપરે, લો ગંગ એ ખાવ;
 કાબલી જાગશે(તો) કોપશે, જરૂર અહીંથી જાવ. ૬૫૭
- જીલ કાઢી'તી જે જદા, તે વેળા પકડી તર્ત;
 શ્વાસ કાઢે જો સુંદરો, (તો) માથે આંચું મર્ત. ૬૫૮

- અંતરિક્ષ ઊપાડી ઉતર્યો, પકડી જીભધંક પાડ્યો;
કર બીજે કટારડી, વઢે નહિ કેા વાણ. ૬૫૯
- આવી અશ્વ ઉપર ચઢ્યો, ખેડયા કર કેકાણ;
પોળે જઈ પ્રતિહારના, પ્રાણે કીધા પ્રાણ. ૬૬૦
- પૂઠે બાંધી પદ્મની, પરવરીઓ પરધાન;
બૂમ પાડી સહુ નગરમાં, મોડ્યું સૌનું માન. ૬૬૧
- પોપટ લીધો પાણુ પર, ચાલ્યો ચતુરા લેઈ;
અશ્વ પારેવો પાઠવ્યો, ગયો મૂછે તા દેઈ. ૬૬૨
- ઘડીઆ જ્ઞેન ઘોડલો, ગુણવંત ખેડો ગંગ;
(તો) એને કોણ આવી મળે, રૂડો કીધો રંગ. ૬૬૩
- કાળુડી બાગ્યો કોઘશું, અરોપરો અથડાય;
ને દીડી સેજે સુંદરી, ત્યાં શો ઘાટ ઘડાય. ૬૬૪
- મનવંગ મો'કમ અશ્વ પર, થયો આપ અસ્વાર;
પલાણુ વિહાણો પરવર્યો, ક્ષણું ન લગી વાર. ૬૬૫
- લશ્કર તો લેખાવનું, પાછળ સહુ પળાય;
આપોઆપે (તે) એકલો, ધીર ધરંતો ધાય. ૬૬૬
- નિશાની નાંખે નારી ત્યાં, ત્રોડી નાંખે હાર;
હિંડે ઉતરે અશ્વથી, વેદ લગાડે વાર. ૬૬૭
- સવા પો'ર દિવસ ચડ્યો, આંવ્યું સરોવર એક;
શંગ અશ્વથી ઉતર્યો, ના'વા કારણ નેક. ૬૬૮

- એટલે કાળદી અત્વીઓ, કરડતો મુખદંત;
- પ્રલેકાળ પાવક જશો, અતળીબલ અનંત. ૬૬૬
- વળગ્યો આવી ગંગને, દેતો મહોકમ માર;
- લગોળથી જે આવીઆ, કરતા પ્રોઠા પ્રાર. ૬૬૭
- બાણે મદગળ હાથીઆ, પકડી લે યોગાન;
- મા' મોટા મલ આકમી, તેવું લાગ્યું તાન. ૬૭૧
- મારે એકએક (ને) મુઝીઓ, લથળથ લાતોલાત;
- એક એક પર આથડે, કરે ઘણેરી ધાત. ૬૭૨
- તરવાર તીર તરકસ નહિ, નહિ એકે હથિયાર;
- ખબર રહી નહિ ગંગને, જે કે'ડ મધ્ય કટાર. ૬૭૩
- શિથળ કયોં તે શૂરને, લાયક પુરૂષ જે લંક;
- પ્રધાન દેહે પાતળો, અસુર અતળીબળ અંગ. ૬૭૪
- હોંશી નાયક હોઠો પડેચો, ઉપર બેઠો એહ;
- આઘો પાછો થાય નહિ, પરવત સુરખી દેહ. ૬૭૫
- કાળદી પ્રત્યે કે' કામની, વિપરીત બોલી વાત;
- ગંગને કમર કટારડી, કર કર રે તું ધાત ! ૬૭૬
- શું શું કહી તે શઠ રહ્યા, શાહ સમજ્યો નહિ બોલ;
- અંગે તે તો સાંભળ્યું, તરૂણીકેડું તોલ. ૬૭૭
- સાળાશરે મારી સુંદરી, (તે) લલી બતાવી વાત;
- એ શું સમજે મુરખો, (તું) જાણે મારા હાથ ! ૬૭૮

ખાધું પીધું માહરું, તે આસિંગણ કીધ;	
એને કહ્યું તે મેં લહ્યું, (તે) રૂડી શિક્ષા દીધ.	૬૭૬
કટાર કમરથી કર ગ્રહી, ઘર્ણ પડ્યો તે ધીશ;	
ચતુરે ચાંપી ચંડાળને, દાવથકી દક્ષવીસ.	૬૮૦
હર્યા હંસ હરામીના. મેળ પમાડ્યો મર્ત;	
કળ વિકળ કરી નિકળ્યો, તે હેઠેથી તર્ત.	૬૮૧
નારી નાઠી ત્યાંથકી, જપાંચુ જળમાંય;	
પડ્યો ગંગ તે ઉપરે, બળ કરી અલી બાંચ.	૬૮૨
કાઠી નીરથી કામની, હોડે બાંધ્યા હાથ;	
પિયર પોતાને સાસરે, શામા તેડી સાથ.	૬૮૩
સાસુ શાલક સાસરો, પ્રીતે પડિયાં પાગ;	
ખાન પાન સુખ ભોજને, જુગતે આપી બગ.	૬૮૪
ખાંડતણી ખેળો કરી, નાવણ કારણ નીર;	
વાંસો ચોળવા વનિતા ગર્ધ, શુદ્ધ કરવા શરીર.	૬૮૫
ગંગ કહે રે ગોરડી, નથી કહી કોને વાત;	
અલડાવીશ બે અંગને, તો તો કરશું ઘાત.	૬૮૬
ભોજન કીધાં ભાવતાં, સૂતો જઈને સેજ;	
નારી આવી નર કને, કરવા પાછું હેત.	૬૮૭
ચોટલે અલી ચંતની, વરવું બોલ્યો વાક,	
પાંચ આંગળ પૂરાં ભરી, કેતો કાપું નાક.	૬૮૮

- જા મૂકું છું જીવતી, વેર તજી છું વાંક; .
- નાક ઉપર નિશ્ચે કયો, કાજળકેરો આંક. ૬૮૯
- પ્રાતાઃકાળે પરવયો, પ્રધાન પોતે પંથ;
- તાત માત તરૂણીતણાં, તેણે વિચાર્યું ચંત ૬૯૦
- નિરમળ એનો નાવલો, નીચજાત એ નાર;
- આપણુ ઘેર એ રે' નહિ, વિચાર્યું વારંવાર. ૬૯૧
- ગરવી છો તમે ગંગજી, પ્રીછો સઘળી પેર;
- તેડી જાવ તમે તારૂણી, ન રાખું મારે ઘેર. ૬૯૨
- જંગ કહે ઘે'લા તમે, (એ) કામ હવે નવ થાય;
- ખાધા કેડે ક્ષય કરે, તે કેા ચંતન ચાંચ. ૬૯૩
- પિતા કહે પરધાન સુણ, બીજી પરણાવું બાળ;
- પૃથ્વી આપું પસાયતે, ઉપર આપું બહુ માલ. ૬૯૪
- વજીર કે' વનિતા તાહરી, ન આવે મારે અર્થ.
- એક જેવી બીજી જાણી, વખાણુ કરો તે વ્યર્થ. ૬૯૫
- વાતીએ કહવી તુંબડી, ઉતરે તુંબ હજાર;
- એક એકથી કહવાં અધિક, અપરંપાર અપાર. ૬૯૬
- સસરે એવું સાંભળ્યું, ચઢી ઘણેરી રીસ;
- પોતાની પુત્રીતણું, સર્વથા છેલું શીશ. ૬૯૭
- ફટ ફટ રે તું પાપીઆ, કહ્યું પ્રધાને પેર;
- એવું બંધુતો (તો) રાખતો, ગોઢી કરીને ઘેર. ૬૯૮

મહિર આઠ્યો મલપતો, પ્રધાન પોતે તર્જ;
 પ્રેમદા બીજી પરણ્યો નહિ, વચન પાળિયું વ્રત. ૬૯૯
 પડિત કે' સુણ્ય પ્રેમદા મોહના, સમજ મન માંય;
 ગંગની નવ થઈ ગોરડી, (તો) ઉપમા શી કે'વાય. ૭૦૦
 ગંગ સરીખા ગુણનિધિ, શૂરા મોહિ શૂર;
 તે સરખાની નવ થઈ, નારીએ ખોયું નર. ૭૦૧
 એ બિચારો વાણિયો, પ્રધાનતણે એ પુત્ર;
 મારી નખાવીશ માનની, કાં લાગે ધરસૂત્ર. ૭૦૨

ચોપાઈ.

વનિતા કે' સાંભળ રે વાણ, તમો બન્ને છે અતુર સુબાણ
 ફરી ફરી દેખાડો સાખ, એવી હું બાણુંહું લાખ;
 કબુલ મારા મનમાં કર્યો, લવોલવ એ તો મેં વર્યો. ૭૦૩

દોહરા.

તમો શિખામણ શું દિયો, એ તલમાં નહિ તેલ;
 અઃ અવતાર બીજે વડે, (તે) મળે નહિ કંઈ મેળ. ૭૦૪
 લક્ષ કોડ વરાં કહું, અધિક સમથી આપ;
 સ્ત્રી હત્યા જે માહરી, તે તમ જે શિર પાપ. ૭૦૫
 કટાર કર મધ્યે લિયો, સમયાં છે શ્રીરામ;

મનસા વાચા કર્મણા, કરવા માંડ્યું કામ.	૭૦૬
વણિક વિપ્રે વિચારિયું, આઝી એ જન્મણ;	
ના કહીએ જો નારને, સૌના ખટયા કાળ.	૭૦૭
આગળ હોનાર જેવું હશે, તેવું થાશે તર્ત;	
એ સમો જો ચૂકીએ, (તો) માનની પામે મર્ત.	૭૦૮
અવસર ગયો આવે નહિ, વિમાસણ થાય વેદ;	
પરણા એને પ્રીતશું, જ્ઞાંત ન રાખો ભેદ.	૭૦૯
શિવાલિખિત શુભ લક્ષ્મી, મુહૂર્ત લાગેણું લીધ;	
હાથ મેળાવો હેતથી, ગાંધર્વવિવા' કીધ.	૭૧૦
વેદ મંત્રની વિધિથી, મંગળ વસ્ત્રાં ચાર;	
માંચડું કીધું મલપતું, આરોગ્યાં કંસાર.	૭૧૧
ગોત્રજની પૂજા કરી, પેરી પછે વરમાળ;	
મીઠળ છેડા દોડિયા, કીધું ઝાકઝમાળ.	૭૧૨
નરનારી નિશ્ચે મળ્યાં, પ્રાણ પ્રીતની પેર;	
શણ્ણી ગદ્ય રંગમહેલમાં, વણિક આવ્યો(નિજ) ઘેર.	૭૧૩
વણિક વપુએ ઘટી ગયો, તરણી વાધ્યું તેજ;	
નધરેણ સ્વભાવ એ નારનો, હેડામાં બહુ હેજ.	૭૧૪

ચોપાઇ. •

પડિત બેઠો રાજા પાસ, હેત ઘણેથી કીધું હાસ;

બાઈમાં છે બહુ ગુણ બુદ્ધ, શુભ શીળી સાચીએ શુદ્ધ. ૭૧૫
 અકલથકી ઝોળખિયાં અમો, રૂડે ઠામ પરણાવો તમો;
 ચતુરા ચાહે વિદ્યા ભણી, કળા બો'તેરી થઈ છે બણી. ૭૧૬
 અજર એ વાતે નવ કીજીએ, કન્યાદાન વેગે દીજીએ;
 મન ઉડ્યું અમારું આજ, વિદાય કરો મુને મહારાજ. ૭૧૭
 અર્લક વાટ જીએ માહરી, તે આશા રાખે તાહરી;
 વિપ્ર સાંભળો મારી વાત, દીપોત્સવી કરો દિન સાત. ૭૧૮
 ત્યાર પછી જાજેજી ઘેર, પ્રથમ કરશું તમારી પેર;
 અમૃત જેવા બોલ્યા બોલ, રાખ્યો વિપ્રદધને કોલ. ૭૧૯
 તનયા પાસે આવ્યો તાત, વિનતિમાં કરી એક વાત;
 રામા કેરું દીકું રૂપ, હરખ્યો ભાગ્યશાળી જે ભૂપ;
 કુંવરી સાથે વાતો કરે, ગુણ લક્ષણ જોઈને ઠરે. ૭૨૦

દાહરા,

કે' તો તુજ વિદ્યા' કરું, (જ્યાં) લખ્યો વિધાતા લેખ;
 ટાળી તો ટળતી નથી, રૂડી ભૂંડી રેખ. ૭૨૧
 કે' તો સ્વયંવર રચું, મન ગમે તે માણુ;
 કે' તો શણગારું હાથણી, ખરી અમૃતરસ ખાણુ. ૭૨૨
 તણે વાત તોળો તમે, જે મન ઇચ્છા હોય;
 કુંવરી તુજને જે ગમે, તે ના કે' નહિ કોય. ૭૨૩

નારી નીચું જોઈ રહી, ફરી ઉત્તર નવ દીધ;	
લોપાણી લજ્જત વિષે, શરમાણું મુખ દીધ.	૭૨૪
રાત રાજસભા ગયો, પડી જે વારે રાત;	
પોતાની રાણી કને, કહી વિસ્તારી વાત.	૭૨૫
કુંવરીને કહી વારતા, તોલ બતાવ્યા ત્રેણ;	
ઉત્તર તો આપ્યો નહિ, કથન સાંભળી કર્ણ.	૭૨૬
પૂછી પાર લીધો તમો, મેં જાણ્યો તે મર્મ;	
કુંવરી કે' લ્યમ કીજીએ, ફળશે એનું કર્મ.	૭૨૭
માનની કને માતા ગઈ, જઈ બેઠી એકાંત;	
અરસપરસ વીતક કહી, ભાગી મનની શ્રાંત.	૭૨૮
વાત કરતાં વિનોદની, મુખથી બોલી માત;	
કુંવરી કાલે તમ કને, આવ્યા'તા તમ તાત.	૭૨૯
ત્રેણ વાત પૂછી ખુંને, (તેમાં) રૂડું જાણો રામ;	
તેહ વચન લોપું નહિ, કરીએ રૂડાં કામ.	૭૩૦
માનની કે' સુણ્ય માવડી, જોગે મેલ્યું શીશ;	
જે કો' તો સાચું કહું, તુજ મુજ વચ્ચે ધશ.	૭૩૧
સુરજ ચંદ્ર જે સાખિઆ, રૂડા વચમાં રામ;	
સમ ખાઓ તો સાચું કહું, જેહ કર્યું મેં કામ.	૭૩૨
પ્રતિજ્ઞા કરી (તે) પ્રેમદા, જે પોતાની માત;	
કથા કહી તે કુંવરીએ, વિસ્તરીને વ.ત.	૭૩૩

પ્રધાન સુત પરણ્યાં અમો, પૂરણ બાંધી પ્રીતજ	
એ સાચું બોલ્યાં અમો, રાખો ગમે તે રીત.	૭૩૪
મનસા વાચા કર્મણા, સાત જન્મનો સ્વામ;	
વણપણ્યું અમો આચર્યું, એ કંથને હું કામ.	૭૩૫
એમાં વાંક એનો નથી, એણે ના કહી અનેક;	
જોરામર બુવતી(એ) કર્યું, ન ચાલે કીધું નેક.	૭૩૬
ગોખ્ય રાખ્યું છે મેં ઘણું, નથી જાણતું કોય;	
તમ આગળ પરગટ કર્યું, (જે) હોનાર તે હોય.	૭૩૭
અણુમેલી રહી માવડી, એક ન સૂઝી વાત;	
અણુઘટતુ તેં આચર્યું, અધિક કર્યો ઉતપાત,	૭૩૮
હું તો મન સાંખી રહું, (પણ) જાણુયો તારો બાપ;	
ત્રેણેને હેં શૂળીએ, પ્રગટ્યાં પાંચે પાપ.	૭૩૯
કારકુનનો કિંકરો, રેયત જાત એ રાંક;	
કુંવરી તેને કંથ કે', વડો તાહરો વાંક.	૭૪૦
ફટ અજાણ અભાગણી, મૂરખની સરદાર;	
લઈ દીપક કૂપમાં પડી, ઘેલી તુંય ગમાર.	૭૪૧
તારા કર્મમાં જે હતું, તેહ થયું તુજ કામ;	
આવરદા આવી રહ્યા, મારે નિશ્ચે કામ.	૭૪૨
નાશી જાવ નિશા વિખે, જેમ ન જાણે કોય;	
તો જીવ તમારો ઉમરે, તું મન વિચારી જ્યે.	૭૪૩

તેં. માહું કીધું માનની, મૂરખ કીધું મન;
વણ વાંકે મરાવશે, વહરતણો જે તન.

૭૪૪

છપ્પેા.

જીવે જો નિર્ધન, કોઈ દિન ધનને પામે;
જીવે જો દુઃખી દેહ, કોઈ દિન વેદના વામે;
જીવે જો વંઝાય, કોઈ દિન પ્રગટે પૂતર;
જીવે જો કોઈ રંક, કોઈ દિન ઘર ઘરસૂતર;
મુઝ્યા કેડે કો નવ મળે, હમણાં તો ટાળો કરો;
કોએક દિન ઈશ્વર ફળે, સામળ કે' જ્ઞાન હૃદે ધરો.

૭૪૫

દોહરા.

માનની કે' માતા સુણો, મળે ન એકે મેળ;
પીણે વણિકના છોકરો, કાઢે તાતનું તેલ.
કો વાંક મારો કાઢે નહિ, કાઢે એનો વાંક;
વંશ કાઢે એ વણિકનો, રંજડે ગિચારાં રાંક.
પિતા મારાને પ્રીછયો, જ્યમ ચઢે નહિ રીસ;
તે કરતાં જેવું ઘટે, તે કરશે જુગદીશ.
ટાળનાર કોએ નથી, સુખ દુઃખ હાણુ ને વર્ધ;
સો વર્ષ પર જીવે નહિ, મેળ ન મૂકે મર્તી.

૭૪૬

૭૪૭

૭૪૮

૭૪૯

- માત ગઈ (એના) પિત્તા કને, જુગતે જોડયા હાથા; .
 દીનપણે થઈ દામણી, બોલી સ્વામી સાથ. ૭૫૦
- કુંવરીએ કહ્યું તે કહ્યું, રચ્યો સાથ વિપરીત;
 પુત્ર મહન પરધાનનો, તે પરણ્યાની પ્રીત. ૭૫૧
- (જે) ઈચ્છાવર આપો મુને, તો તો એ પરણાવ;
 કોઈ પો'એ કુંવરીતણા, લાગેણું લાડ લડાવ. ૭૫૨
- બીજા પુરૂષ પૃથ્વી વિષે, એને તાત ને બ્રાત;
 પ્રતિજ્ઞા કરી તે પુત્રીએ, વિપરીત થઈ છે વાત. ૭૫૩
- રાજા તો રીસે ચઢ્યો, કોપ્યો કૃતાંત કાળ;
 (એ) ત્રેણુને દેઉં શૂળીએ, પંડિત પુત્રી ને બાળ. ૭૫૪
- કીધું કામ કુખુદ્ધિએ, વણપૂછ્યે એ વાંક;
 માંડું નિશ્ચે એહને, હું રાજા એ રાંક. ૭૫૫
- પકડી મંગાવ્યો પુત્રને, ક્ષણું ન લાગી વાર;
 એકાંત જઈ ઊભો કર્યો, પૂછી લીધો પાર. ૭૫૬
- મૂળથકી માંડી કહી, રામદુવાઈની રીત;
 જોરથકી મુજને વરો, પૂરણ આણી પ્રીત. ૭૫૭
- વચન હતાં વનિતાતણાં, લખી રાખ્યો'તો લેખ;
 મહીપત આગળ મૂકીઓ, તેમાં નહિ મીનમેખ. ૭૫૮
- શિક્ષા વાતો ચારની, કહ્યાં'તાં કુંવરીએ કે'ણ;
 કર જોડી સરવે કહ્યાં, વધાં હતાં જે વેણ. ૭૫૯

વળદો તેડ્યોનવિપ્રને, વિવેક પૂછી વાત;	
પડદો તેં કેમ છોડિયો, કીધો મહાકિતપાત.	૭૬૦
માનનીનું મુખ નિરખિયું, કુંડું કીધું કામ;	
સૂર્ય ચંદ્ર એ સાખિયા, તો કયમ ભાગ્યા સમ?	૭૬૧
પંડિત કે' પૃથ્વીપતિ, તોળો વાંકં એ દિશં;	
કુહો હોડં તો કોપણે, સો વશા છેદો શીશ.	૭૬૨
આઘ અંત [સહુ] અથ ઇતિ, જાગત બોલ્યા બોલ;	
જુગદીશ આજ્ય જૂઠું વદે, તોલ ગમે તે તોલ.	૭૬૩
કટાર મારવા માંડિયો, પુત્રી તારી(એ) પેટ;	
અધર્મ હું કેમ આચરું, નરપતિ જોજો નેટ.	૭૬૪
પછે તેડી પુત્રીને, અદકી દીધી આંચ;	
શૂળીએ દેઉં છું સર્વને, જો નવ બોલે સાચ.	૭૬૫
પિતા પ્રત્યે પુત્રી કહે, કર્યું કપટનું કાજ;	
તે સર્વે માનું અમો, લોપી નહિ તુજ લાજ.	૭૬૬
લેખું ગણતાં લક્ષણ લંછનું, જૂઠું પડિયાં બેય;	
પ્રધાન સુતને પ્રીછ્યો, ઝઘડો ભાગ્યો તેય.	૭૬૭
જોરાવરી જુગતે કરી, પરણ્યાં રૂડી પેર;	
બળહીણો એ બાપડો, ગયો પોતાને ઘેર.	૭૬૮
ત્યાર પછી દીદો નથી, નથી જોડી એ દષ્ટ;	
બળ કરી એ બેહુને, પકડી દીધું કષ્ટ.	૭૬૯

ગમે તો દો શૂળીઓ, ગમે તો એ પરણાવ;
 ઉગારો જીવ ત્રણેતણા, ગુણ રૂઝે ગણાવ. ૭૭
 પછે પ્રધાનને તેડીઓ, વિપરીત પૂછી વાત;
 મારી કુંવરી તારો કુંવર, અતિ કીધો ઉતપાત. ૭૭
 લજ્જા લોપી માહરી તારી લોપી આણ;
 ઘટે તેહને તે કરો, વદો વદનથી વાણ. ૭૭
 પ્રધાન જોડી નવ શક્યો, કર દીધા જે કર્મ;
 રાય ગમે તેવું કરો, સરે વાતે શી શર્મ. ૭૭
 એ ન્યાય મને નવ પૂછશો, પૂછો પોતાને પંડ;
 જેવું ઘટે તેવું કરો, દોની તેવો દંડ. ૭૭
 વાંક નહિ તે વિપ્રનો, કહાવ્ય પડ્યો હોય વાંક;
 તોય વિપ્ર હણ્યો નહિ, એ તો આડે આંક. ૭૭

છપો.

વિપ્ર હણે જો તાત, વિપ્ર હણે જો નારી,
 વિપ્ર હુટે ભંડાર, વિપ્ર જોરાવર જારી;
 વિપ્ર હણે જો પુત્ર, વિપ્ર વણવાંકે રૂઝે;
 વિપ્ર જો ચુગદી ખાય વિપ્ર જો લક્ષ્મી હુટે;
 વીશ ફોડ વાંક હોય વિપ્રના, દેશવટો તો હીજો,
 સામળ કહે સાજ્યો શાસ્ત્રની, પ્રાણત્યાગ નવ કીજો. ૭૭

સ્ત્રીના વાંક શત સહસ્ર, તોય તેને નવ હણવી;
 ડાહ્યણુ દશ હજાર, તોય મૂરખમાં ગણવી;
 સતી શિરમણિ સિદ્ધ, તોય જશહીણી બારી;
 ઉછેરો અદકે હેત, કોઈ દિન નાખે મારી;
 નારી અવગુણ ગણવો નહિ, ચતુરા કેવી ચૂકવી;
 સામાન કહે સ્ત્રી હણવી નહિ, માનની જીવતી મૂકવી. ૭૭૭

દોહરા.

વાંક તો મારા પુત્રનો, દો ગમે તે દંડ;
 શૂળીએ દો કે શીશતાણા, કરો કટકા શતખંડ. ૭૭૮
 આદ્યણુ ભુંડો કહીએ નહિ, આદ્યણુ નવ હોય;
 આદ્યણુને નવ લુંટીએ, આદ્યણુને નહિ દંડ. ૭૭૯
 સ્ત્રીનો તો સ્વભાવ છે, રૂડી ભુંડી રીત;
 પરાણે મળી પર પુરૂષશું, કરે પરાણે પ્રીત. ૭૮૦
 વાંક ઘણો એક વણિકનો, જે વિચારે નહિ વાત;
 સો વશા દો શૂળીએ, (એણે) કીધો મહાઉત્પાત. ૭૮૧

છાંપો

વરજે તેહ વણિક, જેહ અકાઈં ખોલે;
 વરજે તેહ વણિક, જેહ પેટ પટાંતર ખોલે;

વરજે તેહ વણિક, જેહ ઉતાવળો થાયે;
 વરજે તેહ વણિક, જેહ [નિ]વનિતા વાંઘે;
 વણિ વરજે તેહ વણિકને, જે કોઈ રાવળે જાણિયો;
 સામળ કહે અવિદ્યા આચરે, વેચ પસે તે વાણિયો. ૭૮૨
 વણિક તેહનું નામ, જેહ જૂઠું નવ બોલે;
 વણિક તેહનું નામ, તોલ આછું નવ તોલે;
 વણિક તેહનું નામ, જે કોઈ બોલ્યું પાળે;
 વણિક તેહનું નામ, બ્યાજ સહિત ધન વાળે;
 વિવેક તોલ એ વણિકનું, સુલતાન તોલ એ શાવ છે;
 વે'વાર ચૂકે જો વાણિયો, દુઃખ દેવાનો દાવ છે. ૭૮૩
 વણિક માંહિ ગુણ વીશ, રીશ અડે નહિ અંગે;
 ચોરી ચાડી (જર) જૂઠ, અ'કાર આવે નહિ સંગે;
 અધર્મ અન્યા' અભિમાન, ગાન તાન તો ન ગણે;
 નિંદા નીચ સ્વભાવ, ભુંડું કોઈનું ન ભણે;
 ગાળો કોઈ એક દે ઘણી, પાછી વાળી નવ જાણિયો;
 ખૂઠ નવ બોલે પારકી, વે'વાર પાળે તે વ.ણિયો. ૭૮૪

દોહરા.

વાંક વચન વણિકે કહ્યાં, તેહ પુત્રનો તાત;
 (પણ) રીઝ્યો રાય હુદયા વિખે, વે'વાર સાંભળી વાત. ૭૮૫

• છપ્પા.

સાચું બોલે ચોર, (તો) તેહ બધનથી છૂટે;
 સાચું બોલે જોર, (તો) રામ તે પર નવ રૂઠે;
 સાચું બોલે લાંડ, હાંડ તેને નવ દેવો;
 સાચું બોલે ધનવાન, નામ તેનો નવ લેવો;
 સાચાને સુખ તો હુંકડું, સાચાનો સૂરજ સાખિયો;
 કવી સામગ સાચો સલગ્નહો, ભૂપત તે તો ભાખિયો. ૭૮૬

ચોપાઈ.

વિપ્રને તો કોડી નવ દીધ, પાસે હતું તે ખોંચી લીધ;
 વિપ્ર તાહરે મોટોવાંક, અણુવટતું કીધું આડે આંક;
 ખીજા હોય તો માઈ ઠામ, મૂકું જીવતો જીતું ગામ. ૭૮૭

દોહરા

ઋષિ કે' રાજ સુણો, મેં કીધું ફાંડું કાજ;
 એ જે તારી દિકરી, એથી રે'શે (તાઈ) રાજ્ય. ૭૮૮
 પૃથ્વીપતિ એ તો થશે, અજિત કે'વાશે આપ;
 ઇકોનેર શત તારશે, એના પુણ્ય પ્રતાપ. ૭૮૯

છપ્પા

જેને આઝાં માન, તેહ પણ ભીખજ માગે;
 જેને આઝાં માન, નીચને પાગે લાગે;

(૧૦૦)

જેને આજાં માન, નિરધન થઈ દંડાયે;
આજાં મહુરત જોય, રામ તેની રંડાયે;
વળિ આજી જે વિદ્યા લણે, તેને હરિદ્રી જાણવો:
તરણાનો મેરૂ ધશ્વર કરે, (તેનો) અહંકાર શો આણવો! ૭૯૦
જે બેઠા સુખપાલ, કસદું દીઠા કરતા;
(જેની) ગાંઠે લાળ કરોડ, દીઠા ભિક્ષામાં ફરતા;
જેને પુત્રો પાંચ, તેહ તો પિંડ ન પામે;
જેની ફરતી આણ્ય, (તેના) સુખિયા દિન ન વામે:
સુખેદાર ઘેર સાહેબી, કોડી કોડી કરતા ફરે;
સામળ કહે શાણા સમજજે, અહંકાર કોનો નવ રહે; ૭૯૧
વાઘ સાથે વઢંત, તે દીઠા વેરાગી;
જર માંહે જીલંત, જોળી કરી ભિક્ષા માગી;
શૂરાશિરસરદાર, કાયર કિંકર થઈ નાઠા;
સદાવ્રત દેનાર, માન માગે થઈ માઠા;
જોળનવંત નર નારીઓ, દીઠાં હોસા હોશીઓ:
સામળ કહે ફરતી છાંયડી, જોષ ન જોશો જોષીઓ. ૭૯૨
કનકજ થાય કથીર, કથીર પણ કનકજ થાયે;
અકર્મી થાય અમીર, અમીર અકર્મી સુહાએ;
દાસી રાણી થાય, રાણી દાવડીએ દાસી;
સતવાદી ન કરે પુણ્ય, ખુની કંઈ જાએ ફાશી;

(૧૦૧°)

એમ એક એક ફરતી છાંયડી, અહંકાર નવ આણીએ;
સંતોષં રાખીએ મન, વિષે, પરમેશ્વર પ્રીતપ્ર માણીએ. ૭૯૩

ઢાહરા.

રાજા મનમાં રીઝિયો, સુણી વિપ્ર વચન;
કાંઈ એક દોષ છાંડિયો, માન તજીને મન. ૭૯૪

જરૂર મૂકું છું જીવતાં, ત્રેણે જણીને તર્ત;
મહિતો તમ ત્રેણે તણું, મેળ લખ્યું તું મર્ત. ૭૯૫

મોહું નવ દેખાડશો, જીવ ગમે મન જ્યાંય;
રેશો મા તમે રાખમાં, મારી અવનિ માંય. ૭૯૬

છાપો.

છંછેડાયો નાગ, તેહ તો વશ નવ થાયે;

વકરાયો જે વાઘ, તેહ ઝાડયો નવ જાયે;

વનિતા વાંડી જેહ, તેહ પણુ ઠામ ન આવે;

થયો જૂઠો જે જન, તેહ રૂડો નવ કહાવે;

રાજા રીસે રૂઠીઓ, તર્ત ક્રોધ તો નવ શમે;

હમણા કહો તે કીજીએ, જાઈએ ઇશ્વર(ન) શું ગમે ! ૭૯૭

ઢાહરો.

પિતા કહે છે પુત્રને, હમણા છે એવો દાવ;

રૂઠો તમ પર રાયજી, જ્યાં જવાય ત્યાં જાવ. ૭૯૮

(૧૦૨)

છપ્યા.

જીવે તેને જોખ, રંક તો રાજા થાયે;
જીવે તેને જોખ, નીચ જન ગંગા ના'યે;
જીવે તેને જોખ, રોગી જન થાયે માતો;
જીવે તેને જોખ, ગુણીજન થાયે ગાતો;
વળિ જીવે તેને જોખ છે, વેદના સઘળી પામશે;
કવિ સામળ કહે શું કહું તુંને, જીવતો નર ભદ્રા પામશે. ૭૯૯

દાહરા.

દિલજડ ખેડાં ફરી વસે, નિર્ધનિયાં ધન હોય;
ગયાં જોખન આવે નહિ, મુઝા ન જીવે કોય. ૮૦૦
સંપત ગઈ તે સાંપડે, ગયાં વળે છે વાંછુ;
ગયો અવસર આવે નહિ, ગયા ન આવે પ્રાણ. ૮૦૧

છપ્યા.

વંઝા જનમે પુત્ર, મૂર્ખ પણ કવતા થાયે;
નેઠ ભરાય નવાણુ, દરિદ્રી શિર છત્ર ધરાયે;
વળે કેા દિવસે બેર, ઝેર વળેજ જરૂરી;
ગુણકા થાય ગુણુવંત, સતીપણામાં શૂરી;

અનેક એવાં થયાં હશે, સાખ શાસ્ત્ર દેછે સહી;
 સામળ કહે કહું છું કોડવરાં, ગયો જીવ આવે નહિ. ૮૦૨
 જીવે તે પામે રાજ, જીવે તે પામે નારી;
 જીવે તે બેસે અશ્વ, જીવે તે થાય વેપારી;
 જીવે તે કરે જગન, જીવે તે ગંગા નાયે;
 જીવે તે પેરે નંગ, જીવે તે લા'ણાં લા'યે;
 વળિ જીવે તેને સરવે મળે, વિન્નગ સંન્નગો થાય છે;
 રે મુઆ કોઈદેખે નહિ, સામળલટ ગુણુ ગાય છે. ૮૦૩

દોહરા.

અમુલક અશ્વ એક સજ કર્યો, હોંશીલાં હથિયાર;
 આભૂષણ અંગે આપતાં, થયો આપ અસ્વાર. ૮૦૪
 માત પિતાએ આગના, તેને આપી તર્ત;
 જે થયું તેહ રૂઢું થયું, માથેથી ઉતર્યું મર્ત. ૮૦૫
 તે જીવતીએ જાણિયું, પિયુ ચાલે છે પંથ;
 કામની આવી કલપતી, જ્યાં પોતાનો કંથ. ૮૦૬
 સુહૃદ સ્વામી સલક્ષણા, દેવરૂપ તુજ દેહ;
 પરણ્યો તું મને પ્રીતથી, નિક્કે પ્રગટ્યો નેહ. ૮૦૭
 તું પરણ્યો મુને બીકથી, મેં કરવા માંડી ઘાત;
 ત્યાં વિપ્ર એક છે સાખિયો, નો'તાં માત ને તાત. ૮૦૮

(૧૦૪)

મેં તો તુજ આગળ કહ્યું, મારું હુંય કટાર;
 સ્ત્રીહત્યા તો ભોગવો, પાપ તે અપરંપાર. ૮૦૯
 સાથે તેડય સલક્ષણ, પિયુ તમારા પ્રાણ;
 ના કહીને તું નીસરે, (તો) તુજને મુજને હાણ. ૮૧૦

છપ્પા.

નાવ વિના જે નાર, સતીપણું નવ સૂઝે;
 નાવ વિના જે નાર, બુધ એકે નવ બૂઝે;
 નાવ વિના જે નાર, આભૂષણ અંગ ન ઓપે;
 નાવ વિના જે નાર, લજ્જા સૌ તેની લોપે;
 નાવ વિના જે નારીઓ, તસ્કરથી ઓછે તોલ છે;
 કવિ સામળ કે' સ્ત્રી એકલી, બહુ અવગુણના બોલ છે. ૮૧૧
 પુત્રી પિતાને ઘેર, રિદ્ધિ હોયે પણ રાંડી;
 પુત્રી પિતાને ઘેર, તેને કે' કંથે છાંડી;
 પુત્રી પિતાને ઘેર, કુટુંબમાં કાંવે ખેટી;
 લોભઈ બોલે ભુંડ, કહે એ કરમે ચાટી;
 ગરીબ હોય ઘેર ઘરધણી, પિતા હોય પૃથ્વીપતિ;
 પણ સ્ત્રી તો શોભે સાસરે, સામળ કહે તેતો સતી. ૮૧૨

દોહરો.

મૈયર વાસી માનની, તેનાં પૂરણ પાપ;

શ્રી સાથ સ્વામીતણે, (એ)અધિક કરમની આપ. ૮૧૩

ચોપાઈ.

ક'થાને ત્યાં વાઢ્યો કોધ, એવા અધિક કહ્યા પ્રતિબોધ;
સ્વામી કે' શામાળ સુણો, ભારે બોલ શામાટે ભણો;
તમને વાટે કયમ તેડાય, વેળુમાં વાંળુ કયમે ખેડાય? ૮૧૪

છાપો.

ઘડા જેવડું રત્ન, તે પણ કયમ રહે છાનું;
કયાં કરો કલ્પાંત, કયમ થાશે મનમાન્યું;
તમમાટે મારો જીવ, જોતા માંડી તે જાશે;
તારે માથે કલંક, દેશ બાધામાં થાશે;
જો મુજને હોયે મરાવવો, પરવશ પડવું હોય તાહરે;
જો એક હાણ્ય બીજું હસ્યું, જગમાં કરવું હોય જાહરે. ૮૧૫

દોહરા.

નારી કે' સુણ્ય નાવલા, (હું) પહેરું પુરૂષ પોશાક;
જીવતી કેા જાણે નહિ, વેદ કઈં એ વાક. ૮૧૬
હોડથકી હાઈં નહિ, હેંડું રાખું હાથ;
દીલ માઈં ડો નહિ, સુખે તેડય તું સાથ. ૮૧૭
વણિક પુત્ર વિચારીયું, ગરજે ઘે'લા બોલ;
એ છળ છાનું કયમ રહે, તારૂણીકેઈં તોલ? ૮૧૮

(૧૦૬)

દૃષ્ટાંત ૬ કું.

ચોપાઠ.

નારી કહે સાંભળ રે નાથ, હેતથકી જોડયા બે હાથ;
આડકથા તુજને કહું એક, વનિતાકેરે કહું વિવેક. ૮૧૯
આપણુ બે છીએ એકાંત, ભાગું તારા મતની પ્રાંત;
રામરૂપ એક રૂડું ગામ, રામસંઘ ડાકોરનું નામ. ૮૨૦
છન્નું ગામનો એ છે પતિ, રૂઢી કર્મની રેખા રતિ;
રજપૂત એક એના ગામમાં, નરપતસંઘ તેના નામમાં. ૮૨૧
ચતુર લોકની કરે ચાકરી, બાંધી ન શકે ડા બાકરી;
મહાદાતાર મોટેડું મન, અહર્નિશા આપે બહુ અંન. ૮૨૨
શીળ સદાવ્રતકેરી વળ, એણે બાંધી ધર્મની ધળ;
ના અક્ષર તે નો નવ ભણ્યો, જશવંતીજનનીએ જણ્યો. ૮૨૩
હા અક્ષર ઉપર બહુ હેત, સદાવ્રતમાં સાહ્યો સંકેત;
અગિઆર વરસનો તેને તન, પિતાથકી સવાયું મન. ૮૨૪
ચતુરદશ વિદ્યાનાં ચે'ન, અંશ અવતારી અધિપતિ એન;
પિતાતણી નવ લોપે લાજ, કરે પૂણ્યકેરાં બહુ કાજ. ૮૨૫
છાપો.

સપૂત નામ સરદાર, કોઈ ઉપર નવ કોપે;

સપૂત નામ સરદાર, પિતાનું વચન ન લોપે;
 સપૂત નામ સરદાર, શ્રાદ્ધ ગયા જઈ સારે;
 સપૂત નામ સરદાર, તે સમર્થ પણ હારે;
 વળી સપૂત નામ સરદાર તે, કુટુંબતાણું પોષણ કરે;
 સામળ કહે સપૂત સલક્ષણો, માતપિતા તેનાં કરે. ૮૨૬

દોહરા.

માતપિતા સુખ પામિયાં, સાચો તેહ સુખાણુ;
 માતતાત જેણે દુહિયાં, પેટ પડ્યા પાપાણુ. ૮૨૭

ચોપાઈ.

તેહ પુત્રતણો જે તાત, વિપરીત થઈ છે તેની વાત;
 પીડાયો રોગે તે તો દુઃખે, ઘેરાણો નવ જોલે મુખે. ૮૨૮
 નાંખ્યો ભોંય જણુ જીવ ન જાય, જુએ દ્રષ્ટ બગાસાં ખાય;
 નારીએ કરમાં મૂક્યું નીર, સોંખ્યું તન મન ધન શરીર. ૮૨૯
 હેતથકી જોડ્યા બે હાથ, સતી થઈ આવું તમ સાથ;
 સાળાશ કહીને મનડું મોંય, પછે પુત્ર સામું તે જોય. ૮૩૦

છાંપો.

નારી તેનું નામ, કરે સ્વામીની સેવા;

નારી તેનું નામ, કંથને બાણે દેવા;
 નારી તેનું નામ, (સુખ) દુઃખ જે આગળ કહિયે;
 નારી તેનું નામ, સ્વામીના અવગુણ સહિયે;
 વળી નારી નમીને ચાલશે, નારી સપૂત કળે કળે;
 જીવતાં જશ જીતી લિયે, અંતકાળે વાંસે બળે. ૮૩૧

દોહરો

પુત્ર કહે પિતા સુણો, બ્રા આજ્ઞા કર્મ કામ;
 વચન ન લોપું વેદવત્, અમો તમારે નામ. ૮૩૨
 તારી માતને જે ઘટે, તે બોલી મુજ સાથ;
 સદગમન સતીતાણું, જળ મૂક્યું મુજ હાથ. ૮૩૩
 તુંને ઘટે તે તું કહે, જે હોય તારે તોલ;
 પછે સ્વર્ગે હું સચરું, સુણી તમારો બોલ. ૮૩૪
 કહે કુંવર કાને સુણો, ધીરજ રાણો મન;
 સવાયું સદાવત આજધી, આપું હરનિશ અંન. ૮૩૫
 ના અક્ષર બોલું નહિ, સાચું એ તો સૂત્ર;
 પાણી રાણું પરિયાંતયું, (તો) તારા પેટનો પુત્ર ૮૩૬
 સાબાશ કહું છું તુજને, તેં ક્યું રૂડું કામ;
 પિતા મૃત્યુ પામિયો, કે' તો મુખ શ્રીરામ. ૮૩૭
 દિવસપાણી કયો દીપતો, કયો કુળકેસાં કર્મ;

સહામત સવાયું, ચલાવિયું, ખાંધી ધન તે ધર્મ.	૮૩૮
અખંડ વર્ષ બે વહી ગયાં, ખૂટ્યા કણકઠોર;	
દાતાને ઘેર હોય નહિ, ભારે તો ભંડાર.	૮૩૯
માગણુ આવે માગવા, કરવો પડશે નકાર;	
એથી મૃત્યુ શોભે ભડું, સતપુરૂષને સાર.	૮૪૦
નિર્મુખ બે બચક વળે, કુવચન સુણિયે કણ;	
એથી લક્ષ કરોડ વરાં, મોટું રૂડું મર્ણ.	૮૪૧
ઘણી ઘણીઆણી કર્મવંત, એ બેનું એક ચિત્ત;	
એકાંત વિચાર એવો કર્યો, બેને પૂરણ પ્રીત.	૮૪૨
નારી કે' સુણ્ય નાવલા, ભુંડી હત્યા આપ;	
પરહત્યા કર્યાથિકી પંચગણેરું પાપ.	૮૪૩
જીવશું તો જર ઘણો, મુઆ કેડે તો ફોક;	
જીવ જોખ ને જર જશે, મે'ણાં દેશે લોક.	૮૪૪
સત્યવાદી કે' સુંદરી, પ્રીત તમે કહી પેર;	
હું પરદેશે પરવડું, ઘરૂણી રહો તમ ઘેર.	૮૪૫
ફૂડું શું બોલો કંથડા, કયમ કરે તરણા મેર;	
હું રૂપવંતી જોખનપણે, તરૂણી વરસે તેર.	૮૪૬
મારો તો તું જીવડો, દેખું ત્યહાં રહુંત;	
અજર થાયે બે એક ઘડી, વાયુ પે'લો વહાંત.	૮૪૭
પરધરતી પરદેશડે, ખાંતે ઘોડા ખેડય;	

અમો કરીશું ચાકરી, મુજને સાથેં તેડય. ૮૪૮
 છત છાની તે નવ રહે, નારી (રેંશે) કયમ એક દીસ;
 એ તો મેં નવ ઉપડે, તારો ભાર તો શીશ. ૮૪૯
 નારી કે' અમો નર થશું, ધારણુ રાખજો ધીર;
 જ્યાં જશું તેવા થશું, માતા જ્યા વીર. ૮૫૦
 સુખ દુઃખ કો કોએતણું, કો આગળ નવ કે'ણું;
 પાપ પંચ હત્યાતાણું, વેદ વચન છે વેણું. ૮૫૧
 સૂશું, જમશું, ખેસશું, સોહાવીશું સેજ;
 અંતર બે બાંધવતણું, હેડે રાખશું હેજ. ૮૫૨
 કંથ કે' સાંભળ કામની, કામ નવ જાણો કંથ;
 કામ વાસના કરો નહિ, (તો) પરવરો સુખે પંથ. ૮૫૩
 આપણુ ઘેરે આવશું, ત્યારે નર ને નાર;
 સુખે સાથ તેડો મને, શું કહું વારંવાર. ૮૫૪

ચોપાઈ.

નર નારી જુગતે જોડલાં, ઘણાં મૂલી બેને ઘોડલાં;
 શાશુગાર બે પુરૂષના સજ્યા, ભૂપત જેવા એ બે ભજ્યા. ૮૫૫
 વજ્રને તો સોખ્યા વાસ, પૂરણુ દ્રવ્ય મૂક્યો તે પાસ;
 નિશા સમે નરનારી ગયાં, સનેહ ઋણથી સુખિયાં થયાં. ૮૫૬
 ખેડ ખેડ કરતાં બંને જાય, ફોને ન ગણે લેખા માંય.

ભૂપત ભારે વિદ્યા ભણ્યા, બાણે એક જનુનીના બાણ્યા. ૮૫૭
 ચંદ્રાવતીનો રાજા ચંદ્ર, અધિકાર જોતામાં ઇંદ્ર;
 અલખત સેના ઘરમાં ઘણી, બાણું લાખ ગઢ માળવતાણી. ૮૫૮
 ધારા માંદિ કરે તે રાજ, અસત્ય અન્યા' તનથી ત્યાજ;
 ઇંદ્રાદે તેને ઘેર નાર, લક્ષણ તેમાં વીશ ને બાર. ૮૫૯
 શિરોમણિ તે માંહે સતી, ખવિત્ર ઘેર પાતાનો પતિ;
 તે ગામે આવ્યા એ સ્વાર, બાણે કંદર્પનો અવતાર. ૮૬૦
 રામેલક્ષ્મણ સરખી જોડય, નહિ કેને ખાંપણ કે ખોડ;
 દેવ દેવાંશી સરખાં દીડ, મહીપતને મન લાગ્યાં મીડ. ૮૬૧
 બોલાવ્યાં દઇને ઘણું માન, પ્રીત કરીને આખ્યા પાનાં
 કોણુ દેશતણા છે રાવ, કયાંથી આવ્યા ને કયાં જાવ? ૮૬૨
 શાશા સગા ને શું તમ નામ, શું ધાર્યું છે મનમાં કામ?
 બાળાપણમાં બાળે વેશ, કેમ નિકળ્યા પંથ પ્રદેશ. ૮૬૩
 તે બોલ્યા મન ધરતાં લાજ, મન ધરજો મોટા મા'રાજ;
 રજપૂતરાય બાણે એ વાત, સગપણ ભારે છું એ બ્રાત. ૮૬૪
 ગામ નામ કહું છું કથી, અમને કેા એાળખતું નથી;
 ખાંધવી મન સતશું બાકરી, ચિત્તમાં ચાહું છું ચાકરી;
 દાણો પાણી હોશે જ્યહાં, તે ઠેકાણે રહેવું ત્યહાં. ૮૬૫

છપ્યા.

કહિયે પિતાનું નામ, જે કંઈ રૂડું કરિયે;

કહિયે પિતાનું નામ, (જે) ઠામડેકાણે ઠરિયે;
 કહિયે પિતાનું નામ, જયહાં ચોળાળે આપે;
 કહિયે પિતાનું નામ, જયહાં ખત લખવું છાપે;
 વંશ કહેવો વિંવા વિખે, ઠકરાત દેખાડે ઠાકરી;
 છે નામ અમારું નાનીઆ, ચિતમાં ચાહું છું ચાકરી. ૮૬૬
 સુખી તે ઘરખાર, સુખી વિદેશ ન જાયે;
 સુખી મજે શણગાર, સુખી ખડધાન ન ખાયે;
 સુખી ન ઉંચકે ભાર, સુખી ચોશિઆળ ન વેડે;
 સુખી નવ રે' આધીન, સુખી નવ માનજ મેડે;
 સુખી અનેક શોભા ધરે, કરે છે કહપના કામની;
 સામાન નવ સુખમાં સાંભરે, રટના સીતા રામની. ૮૬૭

ચોપાદ.

ઘરમાં અંધાવ્યા ઘોડલા, જશવંત રાખ્યા જોડલા;
 ખાન પાન યોશાગો પેર, ઘણા હેતથી રાખ્યા ઘેર. ૮૬૮
 પાસે મહેલ મેડીના કામ, સુખી આજ્યાં ચોકીનાં કામ;
 કલોલ કોટિ પ્રકારે કરે, સહુ સભા દેખી મન ઠરે. ૮૬૯
 રમત રમે આપે એકઠા, મેતરંજ ગંજીફો સોગટાં;
 વાયે જત્ર કરે શુભ રંગ, સુલટ મોટાનો કરે સંગ. ૮૭૦
 કથા વારતા કીર્તન કર્યું, થયાં વરસ એમ કરતાં ત્રણ;

મુસ્તક મરડી બાંધે મોલં, સામત બેય વરસ છે સોળ;
કોય ન પ્રીછે તેનો પાર, કોય ન જાણે નર ને નાર. ૮૭૧

છાંપો.

ચતુર નરનું છિદ્ર, અવર લોકો નવ જાણે;
ચતુર નરનું, માન, મોજ ઘણેરી માણે;
ચતુર નરનો વણજ, જણાય ન લેવું દેવું;
ચતુર નરનું પુણ્ય, કોય ન જાણે કેવું;
વળી ચતુર નરનો પાર તે, કો પંડિત નવ પારખ્યો;
મૂરખનાં મૂળ જાણે સહુ, સાંમળ કે' શઠ સારખો. ૮૭૨

ચોપાદ.

શ્રાવણ માસ આવ્યો શુભ જંત, સતવાહી શિવને પૂજંત;
કાળી અંધારી માંજમ રાત, સૂતાં માનવી જાતો જાત. ૮૭૩
ગાજે મેહ ઘણો ધનધોર, દાદુર મોર કરે બહુ સોર;
વીજળીઓ અગકારા કરે, કાયરનાં મન દેખી ઉરે. ૮૭૪
દુખીઆ પુરુષ દેહે દુઃખ, શ્રીમંત પુરુષને માંસુખ;
કામી પુરુષને વાધે કામ, ગાજે ગગન ધન બાધું ગામ. ૮૭૫
જાણ્યો વિરહ વિરહિણી ઘણો, વિયોગ સંભારે વાંલાતણો;

પિયુ પિયુ પપૈયો કરે પુકાર, અનંગ પીડાતો અપર પાર. ૮૭૬
 નરનારીને વાઘે નેહ, વિરહીકેરં હૃદયે વેહ;
 ઝબક ઝબક ઝબકારા થાય, ઉપર બેઠાં રાણી રાય. ૮૭૭
 ઘન ગાજે કરેછે જોખ, ગુણવંતાં બેઠાં છે ગોખ;
 વિનોદ વારતાની છે વાત, વાગેચો ઘડિયાં માંજમ રાત. ૮૭૮
 અનંગ અંગમાં પેચી ગયો, ચપળાનો સમકારો થયો;
 કામની કાયા વાખ્યો કામ, મન નવ રહેવા માંડ્યું કામ. ૮૭૯
 સેજ એક બેઠાં છે ઠરી, સપૂત પાસે સતી સુંદરી;
 નરથું નેહ ધરે જેટલે, પહેલી વાત પ્રીછી તેટલે. ૮૮૦
 અરે પ્રભુ એ તો શું થાય, બોલ બંધ અમારું જાય;
 પાણી જાયે પરીઆંતાણું, દૂભણે પરમેશ્વર ધાણું;
 નર કે' નારનું વચનજ ગયું, વળતું તે તેમાં શું થયું. ૮૮૧

છાપા.

એક વચનને કાજ, બળિ પાતાળે ખેડો;
 એક વચનને કાજ, રંક રાવણ થઈ બેડો;
 એક વચનને કાજ, વેચી હરિશ્ચંદ્રે નારી;
 એક વચનને કાજ, પાંડવ હાર્યા પ્યારી;
 વળી એક વચનને કારણે, ભડ પાંચે વનમાં ભમ્યા;
 કહે સામળ વચનજ કારણે, સો કીચક સાથે શમ્યા. ૮૮૨

વચન કાજ હરિશ્ચંદ્ર, નીચ ઘર પરકયું પાણી;
 વચન એકને કાજ, કૃષ્ણ કુબળ ઘર આણી;
 વચન એકને કાજ, હરે હાળાહળ પીધું;
 વચન એકને કાજ, દેવવૈર દૈત્યે લીધું;
 શુભ કર્મ ધર્મ ને શર્મ સૌ, વચનજ જતાં તે વહી ગયું;
 કવિ સામળભટ સાચું કહે, વચન ગયું તો શુ' રહ્યું.? ૮૮૩
 છટું મૂકિયે મન, બ્રહ્મ થાયે સૌ ભાતે;
 છટું મૂકિયે મન, વણસે વરવી વાતે;
 છટું મૂકિયે મન, ગર્થને ગુણ ગમાવે;
 છટું મૂકિયે મન, ભામણે તેહ ભમાવે;
 મન ઉપર અંકુશ રાખવો, જેમ વાળિયે તેમ તે વળે;
 સામળ કહે મન વશ કરે, વચન સફળ તેનાં ફળે. ૮૮૪

દોહરા.

માનનીએ મન વાળિયું, ધીરતા રાખી ઠામ;
 ફટ ફટ રે તું પાપીઆ, કેમ પ્રગટે છેકામ ! ૮૮૫
 એમ કહી એક દોહરો, કહ્યો માનુની કે'ણ;
 હૈડાનું હોઠે આવિયું, વદન કે'વાયું વેણ. ૮૮૬
 “અપણા કયમ ચમકો તમો, વર મારો વિદેશ;
 વસશું વાસ અમોતણે, (ત્યારે) વીરો વર કરેશ. ૮૮૭

પપૈયા કયમ પિયુ પિયુ કરે, પિયુ મારો પરદેશ;
 'પર મુલક તજી ચાલશું, (ત્યારે) વીરો વર કરેશ" ૮૮૮
 એમ કહી મન વાળિયું, ધારણુ રાખી ધીર;
 ખુશાલી થઈ ખુ'ખારીઆં, નિર્મળ પીધું નીર. ૮૮૯
 વિનોદ હાસની વારતા, ભણવા માંડ્યા ભેદ;
 વાત તો વિસારે પડી, દાણું માત્ર નહિ ખેદ. ૮૯૦
 ઊપર રાણી ને રાયજી, સૂતાંતાં સન્નતય;
 નરપતિ નિદ્રાવશ હતો, જાગે કામની કાય. ૮૯૧
 (તે)ખત્રીશ લક્ષણી ખહુ ગુણી, ચતુરા ચતુરસુજાણ;
 તેજપુ'જ તરતીજશું, ભલપણ કેરી ભાણ. ૮૯૨
 (તે)વચન વનિતાએ સાંભળ્યું, (જે) ખાળા ખોલી ખોલ
 'કાણુ ખોલ એવો કહ્યો, તનથી કીધું તોલ. ૮૯૩
 વીરાને કેમ વર કરે, એ તો વિપરીત વાત;
 કે'નાર તો કોઈ કામની, (એ)જીવત્તી કેરીજાત. ૮૯૪
 પુરૂષ નહિ એ પ્રેમદા, (એ) વિરહિણીનાં વચન;
 કાયાથી કંદર્પ કાપિયો, મારી નાખ્યું મન. ૮૯૫

ચોપાઈ.

હૃદે વિચારતાં વીતી રાત, પૂરણ પુનઃ થયો પ્રભાત;
 રાજા ઉઠી તતપર થયો, ઘડણીએ આવી પાલવ ગ્રંથા. ૮૯૬

સાંભળો મારા સ્વામી તમો, એક પ્રશ્ન પૂછુછું અમો;
વચલી મેડીએ ચાકર કોણ, અસલી છે કે રાખ્યા આણ. ૮૯૭

દોહરા.

રાણીને કહે રાયજી, કથન સાંભળો કર્ણ;
પંથી પરદેશી પંથીઆ, રાજ્યે વર્ષ થયાં ત્રણ. ૮૯૮
જે બંધવ છે બાળકા, રાજ્યવંશી સ્વરૂપ;
સત્યવાદી સુલક્ષણા, ભારે કર્મના ભૂપ. ૮૯૯
આસ જેલ ખલખત ખરી, ચાકી સોંપી પ્રીત;
આય પીએ ખૂળી કરે, રાજ્ય વિદ્યાની રીત. ૯૦૦
નારી કે' નરપતિ સુણા, (કહું) કથન સુણિયે કાન;
સંદે' ન રાખો તેહમાં, મનસા સિદ્ધથી માન. ૯૦૧
એક કંથ એક કામિની, એક નર ને એક નાર;
બંધવ નોય એ બેજણા, (એક)લામિની એક ભરતાર. ૯૦૨
પુરપતિ કે' સુણ પ્રેમદા, મૂરખ તારો મેળ;
જાત એક માના જણ્યા, ખોટો તારો જેલ. ૯૦૩
નર થઈ નારી કેમ રહે, ઘણા અંગારે ધૃત;
પીગળ્યા વિના તે કેમ રહે, વિપરીત એતો વ્રત. ૯૦૪
નરનારીના નેહડા, નરનારીનાં નેણ;
તે તો છાનાં કેમ રહે, વનિતાકેરાં વેણ. ૯૦૫

ચોપાઈ.

ડાહી મોકલી એકજ દાસ, પ્રીતે બે તેડાવ્યાં પાસ;
 આસન બેસણુ માંડયાં અતિ, જોઈ કર્મની રેખા રતિ. ૯૦૬
 વંચાવી કાગળ જોયાં વેણુ, નેહુ નરખીને જોયાં નેણુ;
 રાખી પરોણા પ્રીતે પેર, ઘણા હેતથકી તે ઘેર. ૯૦૭
 બે જણુ(ના) કર જાલ્યા કામની, આજ જાગ્યાં છે તમે જામની;
 ગાતાં'તાં ગાથા ને ગીત, પૂર્ણ મધ્ય નિશાની પ્રીત. ૯૦૮
 તે તો ગાઈ દેખાડો મુને, તેનો સરપાવ આપું હું તુંને
 માન્યું તુજ ઉપર મુજ મન, તમે પેટ મારા'ના તન. ૯૦૯
 તેની તે તમે ગાથા ગાવ, વીરો વર કર્યાનો દાવ;
 જીવતી હતી તે જાંખી થઈ, સુણતાં વાત પે'લી તે લહી. ૯૧૦
 અરુણથકી અંખુજ કરમાય, વરુણથકી જયમ અગન હોલાય;
 લેણુદાર દેખી દુઃખ થાય, કરજદાર જેવો કરમાય. ૯૧૧
 એમ કરમાઈ તે કામની, લામિનીએ લાંબી લામિની;
 રાણી(એ) ચોંપી પોતાને હૃદે, વાણી અમૃત જેવી વદે. ૯૧૨
 દેખે રાજા દેખે કંથ, અદ્ય વ્રાત રાખી છે અંત;
 કર પકડી સુવાડી સે'જ, હૈડા સાથે આણી હેજ. ૯૧૩
 હાથે વસ્ત્ર વિસર્જન કર્યાં, પુરૂષતણું આલૂપણુ હર્યાં;
 ચાણુયા ચોળી પે'રાવ્યાં ચીર, નારીતણું ત્યાં વાધ્યું નીર. ૯૧૪

ચતુર એકલાં બેઠાં ચાર, એ નરનાર ને એ નરનાર; .
 એ વાતનું તો અચરજ અડચું, કેમ અરદેશે જાણું પડયું? ૯૧૫
 માંડીને કહી વિગતે વાત, સાંભળ રે તું મારી માત;
 સદાવ્રત શોભા કાચ્છો, બેહુજણ નીકળ્યાં(છું) બારણે. ૯૧૬
 સાચાં માન્યાં સર્વે વ્રત, તાજે રથ જોડાવ્યો તર્ત;
 સાસરવાસો પૂરણ કરી, મોટી વેલ એક મો'રે ભરી. ૯૧૭
 ગામ સુધી વળાવી દીધ, કામ પુણ્યતાણું ત્યાં કીધ;
 મોહનાએ કહી એ વાત, સુણો સ્વામીજી વિખ્યાત. ૯૧૮
 હું નહિં મૂકું તારી કેડ, વરણી કે' મુને સાથે તેડ;
 પંડિત ગથો પોતાને ગામ, ગામ નામ લખી રાખ્યો કામ. ૯૧૯
 નરનારી બે ઘોડે ચઢ્યાં, માત પિતાને પાચે પડ્યાં;
 મધરાત સમે ચાલ્યાં બે જણાં, પુરૂષ વેષ ગુણવંતાં ધણાં. ૯૨૦
 બત્રીશ લક્ષણ બુદ્ધિ નિધાન, જાણે અષ્ટાદશ વિધાન;
 મહામદથી બેઠું માલિયાં, ચતુર નરનારી ચાલિયાં. ૯૨૧
 જ્યાં દાણો પાણી ત્યાં જાય, સ્નેહ ધણે તે સુખીઆં થાય;
 શુકન વાટ મોહે સૂઝિયા, પુરૂષ(ને) પ્રેમદાએ પૂછિયા. ૯૨૨

છાપો.

કાળી થાય જો છીંક, કામ કરી ઘર આવે;
 તોરણ બાંધે ચાસ, લાલ લાખેણો લાવે;

ઠાળી દેવા દાળ, (તો) રાજ આપે તે રિદ્ધિ;
 જમણો ભૈરવ અનુમાન, સંપત સુખ આપે સિદ્ધિ;
 વાણંત નાદ નૃત્યકીતણાં, વળિ કુમારિકા કુંભે ભરી;
 છત્ર દરશન ચામર ચરમ, સામગ્ર કે' કામ આવે કરી. ૯૨૩

દોહરા.

મળે કાષ્ઠના કોયલા, મળે છાણુ ને છાશ;
 મળે કાંટા કે કુશકા, (તો) વેદ ન આવે વાસ. ૯૨૪
 મળે વેરાળી વરતીઓ, મળે રજસ્વલા રંડ;
 વણુ ટીલે વાડવ મળે, (તો) દેવતણા એ દંડ. ૯૨૫
 મળે જટિલ કે જાંખરાં, (કે) કામની છૂટે કેશ;
 મળે બુધ હીણુ બાયલો, (તો) હાણુ કરે હમેશ. ૯૨૬
 મળે માલણુ ફળ ફૂલશું, મળે તળોળી પાન;
 મળે નાપિક કર આરસી, (તો) ધનના ઢગલા ધાન. ૯૨૭
 કર કાઠી કુવાડલો, કર કરવત સૂતાર;
 ફરિ ન દેખે દેશને, જો કર લોહું લુખર. ૯૨૮
 ચર્મકાર ચર્મી લઈ મળે, મળે ચામથો ચોર;
 વેચે સાવરણાં સૂપડાં, (તો) મારગ મારે ઢોર. ૯૨૯
 ગાતી આવે ગોરડી, ભણતા આવે બ્રહ્મ;
 ધણુ મળે ધેનુતણું, તો તો ખોલ્યું કર્મ. ૯૩૦

- લવણ કે લોહું મળે, મળે પાણી કે પરડ;
 તેને મરણ છે હુંકડું, મળે ખડગ કે ભરડ. ૯૩૧
- ગૂણ્ય સહિત ગોધો મળે, પોડી પોડ સમેત;
 ધજ સહિત તે ગજ મળે, (તો)લાલ રાજનો લેત. ૯૩૨
- વણ પખાલ પાયો મળે, ઉપર સ્વારી ઊંટ;
 વેડાંગ વિણ પલાણુથી, (તો)ચિંતા થાય ચોખૂટ. ૯૩૩
- મળે ધમાયો ધૂમતો, મળે મહુડાંની મોટ;
 મળે તરણ કે તુંમડાં, (તો)ખરી વેપારે ખોટ. ૯૩૪
- મળે કસુંગાં કાપડાં, મળે મોતી કે મોર;
 તો દામ આવશે દશ ઘણા, (તો)વસત વોરંતી વોર. ૯૩૫
- સારી વાત ને સાંભળે, સાડું દેખે દષ્ટ;
 સાડું કરવા(ને)સંચરે, (તો)કદા ન પામે કષ્ટ. ૯૩૬
- હળ પંજેડી હાથમાં, મોટ માથાપર બીજ;
 મળે કણબી ને કણસાલી, (તો)રામ સંધાને રીઝ. ૯૩૭
- ખાંચ ધર્યો હોંચ (ને) ખેટડો, માથે હોયે ચાર;
 લેંશ હાંકે ને ભામિની, (તો) નિશ્ચે પરણે નાર. ૯૩૮
- ઘાણું ભર્યું હોય ગાડણું, હળપતિ હાંકણહાર;
 ઘોળા ઘોરી (હોય) નેતર્યા, (તો) અલખત અપરંપાર. ૯૩૯
- ભૂખ્યો આવે ભાંડતો, (કે) કાકતો આવે લોટ;
 છૂટી ચાલે છેલડો, (તો) ખરી આવે ઘર ખોટ. ૯૪૦

- કશકશતો આવે કૂતરો, હરખ ઘણેરો હામ;
 સન્મુખ થઈ જો સોંઠિયો, (તો) કરીને આવે કામ. ૯૪૧
- કોકિલ મળે કર કામઠે, મળે કટારે ભાટ;
 ખડગ હથિયારે ક્ષત્રીઆ, (તો) વેદ સમારે વાટ. ૯૪૨
- પોથી પકડી પડિત મળે, પૂજ્યો અરચ્યો પેર;
 એ શુકનથી સંચરે, (તો) ગર્થ રણી આવે ઘેર. ૯૪૩
- ખોળ તેલ કપાશીઆ, આટો ફૂટો છંટ;
 માંકડ મૂંઝે મારગ મળે, (તો) પડે પા'ણુ કંઈ પીઠ. ૯૪૪
- માથા ખોડો માંજરો, વામણો દામણો દેહ;
 રાગી મળે કે રાંડવો, (તો) માથે દુઃખનો મેહ. ૯૪૫
- વંચ મળે વણકોથળે, પડિત પોથી હીણુ;
 વણુતાણુએ વાણિયો, (તો) ખસ લાલમાં ખીણુ. ૯૪૬
- ઘાયે વસ્ત્ર ઘોળી મળે, (તો) તોલ લાલમાં તર્ત;
 માર્ગ મેલે વસ્ત્રે મળે, (તો) એ મેલ પમાડે મર્ત. ૯૪૭
- સાંભળ શામા સુંદરી, અધિક શુકન છે આજ;
 કે એક કષ્ટ છે વાટમાં, પછી ખેસાડે રાજ. ૯૪૮

ચોપાઈ.

વાનો કરતાં વાટે વહ્યાં, ઘણાક જોજન ગામે ગયાં;
 ઉતર્યાં જઈ ચોટાની માંચ, ખાંધ્યા અશ્વ તરતીએ ત્યાં. ૯૪૯

તરતીખવંત દીઠા બે તાચ, આવી ગુણકા કરવા નાથ;
 ગાન તાન ને માંડ્યો રાગ, નહિ પગ મેલણ કેરો માગ. ૯૫૦
 હાવ ભાવ કટાક્ષે કરી, લે કામિની પુરૂષ મન હરી;
 જીવતી ભાવ કરે જેટલે, શામા સાન કરો તેટલે. ૯૫૧
 પ્રીછવતી (એ) પોતાનો પતિ, મોટમ પદવી મોટમ મતિ;
 વરણાગી વપુની વરત, તોલ કર્યો ગુણકાએ તરત. ૯૫૨
 કોઈ કાંતક સરખાં ચે'ન, નર છે પણ નારીનાં નેણ;
 સ્વરૂપ સાજે સામા સાથ, હેતે કોટમાં ઘાલ્યો હાથ. ૯૫૩
 વળી ખોળામાં મૂકી શીશ, એમ ખ્યાલ ગાયા દશવીશ;
 ખરી નીશા પોતાની કરી, સોય વશા શોભે સુંદરી. ૯૫૪
 દીલ રીઝવી દાઓ દઉં, લાડ કરી લલિતાને લેઉં;
 પામી રીઝ તે પૂરણ પેર, ગુણકા ગઈ પોતાને ઘેર. ૯૫૫

દોહરો.

મોટા કણ મોતીતણા, આંખળા જેવડાં બેહ:
 તરત લઈ આવી તારણી, ઘણો ધરી મન નેહ. ૯૫૬
 મેલા મીઠાઈને મોતીઆ, ભૂપતને કીધ લેટ;
 તમ ભેગ છે તમ લીજીએ, ઠાઠ કર્યો એમ ઠેઠ. ૯૫૭
 મદન કહે સુણ માનની, સ્ત્રીસાથે શું સૂણ?

વેચવાં હોય તો વણિકને, તેડી કરાવો મૂલ. ૯૫૮
 ગુણકા કે' ઘેલા થયા, શો મોતીમાં માલ;
 તમ સરખા જો રીઝશે, (તો) કરો નિમેષમાં ન્યાલ. ૯૫૯
 મોહના કહે એ મોતીમાં, બેનો તો નહિ અર્થ;
 કદાશ ચાર હોય જોડિલાં, (તો) આપું ગણીને ગર્થ. ૯૬૦
 કપડે મોટી કામની, પૂરણ પ્રીતે પેર;
 સાથે આવો (તો) સોંપીએ, બીજાં બે મારે ઘેર. ૯૬૧
 જાનિસ્વભાવ જીવતી તણો, (જે) જાયે લોભમાં જીવ;
 વિનાશકાળ વિપરીત મતિ, કરનાર તો દૈવ. ૯૬૨
 મદને વારી મોહના, કરીએ નહિ એ કામ;
 એહ અન્નણી નાર છે, એહ અન્નણ્યું ગામ. ૯૬૩
 જખ મારેછે કહી ગયો, થઈ ઘોડે અસ્વાર;
 ચતુર ચોવટામાં રહ્યો, નારી સાથ ગઈ નાર. ૯૬૪
 વેડાંગ વાઢ્યો (તે)વાટમાં, મોટા તેના મે'લ;
 ચિત્ર ભણી બહુ ચંતની, સઘળી વાતે સે'લ. ૯૬૫
 આદરભાવ અતિશે કર્યો, શત વાતે સનમાન;
 મોતી મુખ આગળ ધર્યો, પ્રીતે મેટી પાન. ૯૬૬
 બીજી એક દાસી મોકલી, મદન પાસ ત્યાં મર્મ;
 પાત બનાવી ત્યાં કરી, અતિશે વાત અધર્મ. ૯૬૭
 ચૂગલી થઈ છે ચોતરે, વિપરીત વારંવાર;

ચતુર નર ચાટે ઉતર્યો, (તેમાં) એક નર ને એક નાર. ૬૬૮
 નારી તણા શ્રેયેનિ કર્યો, રૂડું દીકું રૂપ;
 ચેતો ચેતો ચતુર નર, (એ) લામિની લેશે ભૂપ. ૬૬૯
 કપટ વાત એ રાયની, અમે સાંભળ્યું કણી;
 માટે ચેતાવા આવિઆં, (તમે) આવ્યા અમારે શણ. ૬૭૦
 પેલી ભાગોળે પૂર્વ દિશ, (અમે) કાઢી મૂક્યાં કામ;
 છ જ્ઞેજન છત્રાલ છે, રહેશે તેણે કામ. ૬૭૧
 પરવરો તમે પંથડે, ક્ષણ નવ લાગે વાર;
 જાવ ઉતાવળા જઈ મળો, લામની ને ભરથાર. ૬૭૨
 છેકું જો પડશે રાયજી, વનિતા જોશે વાટ;
 વાત સાંભળી વિસ્મે થયો, અંતર માંય ઉચ્ચાટ. ૬૭૩
 અરે ઇશ્વર એ શું થયું, લામની સાથે ભોગ;
 વેડાંગ જોશી વાટે વહેણ, વેદ પડ્યો વિજેગ. ૬૭૪
 બીક ઘણી તે બાળને, વળી વણિકની જાત;
 નાસે નેણું ખડખડે, ભોળી ભયાનક ભાત. ૬૭૫
 તસ્કર દેખી તરફડે, ખાગ ન મૂકે પ્રીત,
 બીકણુ બીજે એથી નથી, રૂડા વણિકની રીત. ૬૭૬

છપ્પા.

સ્થાનક બેઠો ત્યાં સિંહ, વન ગયો ત્યાં હરણ;

(૧૨૬)

સોદા કામ શિયાળ, તાતો મળે ત્યાં તરણું;
 ભોજન કામે ભીમ, મૈથુને શ્વાન સરીખો;
 કુરકટ મરકટ રૂપ, પિંડ મોટેરો પરખ્યો;
 ખળીઆથી ખેરો થાયછે, ગરીબ સાથ ગાળે ઘણું;
 કાખવે કચરી કુટાણું તે, છે તોલ ડા'પણ વણિકતાણું. ૬૭૭
 સહુ ભરે છે પેટ, વણિક ભરે છે વાંસો;
 કેા જર મૂકી જાય, પાછું લીધાંતો સોંસો;
 હીંગ મરી જીરા માંચ, જર તે વાળી નાંખે;
 વા'લો સગો સહોદર, સ્નેહ તેનો નવ સાંખે;
 આપણ જો નાણું માગીએ, (તેને) કે'શે માગોછો દોકડા;
 એ માગેજે અરધિયું, કે' (શે) લાવો રૂપીઆ રોકડા. ૬૭૮
 વસે નહિ જ્યાં વણિક, તેહ તો ઉજડ કહેવું;
 વસે નહિ જ્યાં વણિક, ત્યાંહિ વાસો નવ રહેવું;
 વસે નહિ જ્યાં વણિક, ત્યાંહિ વેપાર ન કરવો;
 વસે નહિ જ્યાં વણિક, ત્યાંહિ ભંડાર ન ભરવો;
 ઘેહિવાર વિવેક વિદ્યા નહિ, વસે નહિ જ્યાં વાણિયો;
 વર્ણ અરાઠમાં વે'વારિયો, સામળ કે' જીગતે જાણિયો. ૬૭૯
 જીવ દયા પ્રતિપાળ, દિલ દાતા ને દાનો;
 વણજ વજીર ને વ્યાજ, મોટમે મહીપત માનો;
 જરૂરી મજૂરી અનેક, કપટ કિંકરી ને કણીઓ;

દોશીના દામ દલાલ, ભાર ભંડારી ભણીઓ; ;
 છે ગુણુ સાગર ગરવો ઘણું, લેણુ દેણુ લાયક લહ્યો;
 વિવેક વિમળ વરવાણિયો, સામળભટ કવિએ કહ્યો. ૬૮૦
 દઢ હુંડાનો ધીટ, નીરમાં નાણું નાંખે;
 એ ડાહ્યા દિલ દીઠ, ભાષણ ભુંડું ન ભાખે;
 અંગમાં પ્રગટે ખુધ, સમે પરમાણુ સૂઝે;
 કરે લાખનો વણજ, જર વોણિ એ ઝુઝે;
 કોશર કરે કોડી તણી, ખરચે કોડ જશ જાણિઓ;
 ચાર વરણમાં ચતુર નર, વિવેક જ્ઞતાં નો વાણિયો. ૬૮૧
 કરે વણિક વેપાર, વણિક વિવેકી ડાહ્યા;
 અકલ ઘણી અપાર, વણિક જાયે નહિ વા'હ્યા;
 વણિક કરે નહિ પાપ, વણિક જારી નવ જાણે;
 વણિક રે' જાળો સાંખી, વણિક અ'કાર નવ આણે;
 વણિક નવ થાયે આકળો, મહાજનમાં મહિમા ઘણો;
 બંદી છોડામણુ બહાદુરો, સામળ તોલ એ શા'તણુ. ૬૮૨

દાહરે.

બીહે ઘણું ખાએ ઘણું, ઘણી કોશીર કરનાર;
 ઘણો વિવેક તે વણજમાં, શા'વટમાં સરદાર. ૬૮૩

(૧૨૮)

ચોપાઠ

તેહ મદન તો નાઠો તર્ત, જાણે માથે આવ્યું મર્ત;
મોહના શુભકાને ઘેર ગઈ, વળતી તેની શી ગત થઈ. ૯૮૪
શુભકાએ તો જોડ્યા હાથ, બોલી તે મોહનાની સાથ;
મારા ગામતણા ઠાકરો, અતિશે લંપટ છે આકરો. ૯૮૫
તેને જાણુ તમારું થયું, એકાંત તેડીને મુજને કહ્યું;
એક નર ને બીજી છે નાર, જાએ નીકળી કરીને જાર. ૯૮૬
જશ જરવંતા હીસે જોર, આવ્યા હાથ આપણે (એ) ચોર
એ પુરુષને પ્રાગે કીજીયે, નારીને આપણુ લીજીયે. ૯૮૭
દિલ દયા ઉપની છે મુને, તેડી લાવી (હું) મંદિર તને;
કાઠી મેલ્યો (છે) તારો કંથ, પૂર્વ દિશા પશ્ચિમનો પંથ. ૯૮૮
માટે મંદિર મારે રહ્યો, કામકાજ તે મુજને કહ્યો:
શોભીતા પેરો શણગાર, લોગવો નિત્ય નવા ભરતાર. ૯૮૯
ચુઆ ચંદન. બે'ક બરાસ, લક્ષ્મી લીલાલેર વિલાસ;
ખાવ ખીચ્યા ને ખૂળી કરો, પ્રીત પરદેશીની પરહરો. ૯૯૦
(જો) ન ગમેવાતને અમને નડો, (તો) પુરપતિ કારાગૃહમાં પડો;
પ્રીત કરો તો રાખું પાસ, (નહિતો) દળાણું દળાવશે કરશે દાસ;
મુજ સહિત દાસી ત્યાં સહુ, રાય પોતાની કરશે વહુ. ૯૯૧

દોહરો.

ચટકો લાગ્યો ચંતની, કબજ આવી હું કામ;
હિંમત મૂકી હાડું નહિ, રૂઝું કરશે રામ. ૬૯૨

સાળાસ સાળાસ કે' સુંદરી, પ્રીત વધારી પેર;
મારે ભ્રમ્યે એટલું, (હું) રહું તમારે ઘેર. ૬૯૩

લગાર મુખ મરડયું નહિ, વરવી ન કહી વાત;
અફળુ એટલે આશ્રયો, થઈ અંધારી રાત. ૬૯૪

સૂતી સહુકો સુંદરી, ભર નિદ્રાવશ હોય;
મન એક જગે મોહના, કળી શકે નહિ કોય. ૬૯૫

ચાતુરને નિદ્રા કશી, ન આળસ રાખે અંગ;
ચતુરા પડી છે પાશમાં, થયો ગુણકાનો સંગ. ૬૯૬

હઠી મન આળસ તણ, જરૂરપણે હું જાઉં;
ગુણક ગુણ દીધે મુને, કાંઈ આશીર્વાણ થાઉં. ૬૯૭

છાંયો

આપણુ પાણી પાથ, તેહને લોજન દીજે;

આપણુ નામે શીશ, તેને શત દંડવત કીજે;

આપણુ ઘાસે દામ, કામ મોરિનું કરીએ;

આપણુ ઉગારે પ્રાણ, તેહને અર્થે મરીએ;

ગુણ કેડે ગુણ દશગણો, મનસા વાચા કરમે કહી;

અવગુણ કેડે અવગુણ (કરે) નહિ, તો પિતૃ પિંડ લેશે નહિ. ૬૬૮
 પિતૃ ત્યારે લે પિંડ, કૂડ કપટ તે કાચુ;
 પિતૃ ત્યારે લે પિંડ, બોલિયે તેમાં સાચુ;
 પિતૃ ત્યારે લે પિંડ, ગુણ કેડે ગુણ કીજે;
 પિતૃ ત્યારે લે પિંડ, વેર ધિતાનું લીજે;
 પિતૃ ત્યારે લે પિંડ, [જો] કળ પીયારાં, કાપીએ;
 સામળ કે પિંડ પિત્રાઈ લે, જો વ્યાજ સહિતે આપીએ. ૬૬૯

ચોપાઈ.

તે ગુણકા પોલી'તી જ્યાંય, તે વેળા ભાણી આત્રી ત્યાંય;
 તેના મુખમાં ડુંચો દીધ, કટાર પોતાના કરમાં લીધ. ૧૦૦૦
 ઉંધ મધ્યે દીધી છે આંચ, છેદી નાસિકા અંગુળ પાંચ;
 કાપી હેડ બે અંગુળ એક, છેદ્યા કર્ણ બે કરી વિવેક. ૧૦૦૧
 કાપી ચોટ્યો બાંડી કરી, મધરાત સમે નારી નીસરી;
 શોભ્યો પુરૂષ તણે શણગાર, આપે અથ ઉપર અસ્વાદ. ૧૦૦૨
 ઈશાન ખુણે આપે ગઈ, વાટે તેની શી'ગત થઈ;
 વણિક વા'વ્ય દિશાએ ગયો, સમાચાર તેનો શો થયો. ૧૦૦૩
 ભરતાર ભામની કેરો ભોગ, વહેતી વાટે પડ્યા વિજેગ;
 ચાલી ચતુરા ચતુર સુખાણ, પ્રમદા એકલી પંથ પ્રમાણ. ૧૦૦૪
 ભુવતી વાટે ચાલી જાય, દવ દીઠો બળતો વનમાંય;

તેમાં એક બળે છે નાગ, નાકાનો નવ ફાંચો લાગ. ૧૦૦૫
 પરમેશ્વરનું ધરિયું ધ્યાન, પ્રભુ મને થાયો તુષ્ણાન;
 કરે તરફડાટ ઝૂંરિ ધણું, દુઃખ બાણ્યું તફળી તેતાણું. ૧૦૦૬
 અશ્વત્થી ઉતરી તે હેઠ; મૂડી ઢાલ અજનનાં ઠેઠ;
 • પગ મૂડી પન્નગ કાઢીઓ, બહુ સુખ તેને વાધીઓ. ૧૦૦૭
 પોટલીએથી સિંચ્યું નીર, શીતળ થયું તેનું શરીર;
 તે મન્નગને તો વાચા થઈ, કથા કામની પ્રત્યે કહી. ૧૦૦૮
 તે બળતો રાખ્યો મુજ દેહ, નિશ્ચે મુજને પ્રગટ્યા નેહ;
 સર્પ બોલિયો શ્રમા સાથ, હેતે મણિ એક અપીહાથ. ૧૦૦૯
 એહ અમૂલક શોભે સાચ, પ્રેમ ગુણ એમાં છે પાંચ;
 સર્પ તણું ચઢ્યું હોય ઝેર, મરતો હોય થતો હોય કેર. ૧૦૧૦
 મણિ મેલે જીવતો તે થાય, ઝેર દુઃખ સમૂળ બાય;
 બીજે રક્તપિત્તજે ગળે, દેહ અગ્નિની પેરે બળે; ૧૦૧૧
 મણિ ઘશી ચોપડીએ તર્ત, કંચન જેવી કાયા વર્ત.
 ત્રીજે હોય કાયા કોઢીઓ, લખત પાપ થયો લોભીઓ; ૧૦૧૨
 તેને ઘશી પાઓ દિન સાત, કાયા નીરોગ ભજે તે જાન.
 ચોથો આંખે હોયે અંધ, પડલ આવેલાં લોચન બંધ; ૧૦૧૩
 અંજન કીધે કાપે કષ્ટ, ધન બંધ દેખે તે દષ્ટ.
 પાંચમી વંઝા હોયે વેદ, ન આવે ઋતુ ખરો એ ખેદ; ૧૦૧૪
 આઠ દિવસ પાંચમે અર્ધ, ઘણી વંઝા પાણુ ધારે ગર્ભ.

હું છું વાસુકિકેશ વંશ, અવનિમાં પડ્યો છું અંશ. ૧૦૧૫
 રૂડું એ મારી પાસે રત્ન, જાળવી રાખે તું કરી જતન;
 દેવતાને દુર્લભ છે જોહ, તુજ ઉપર મુજને છે નેહ. ૧૦૧૬
 તેં તો કષ્ટ મારું કાપિયું, એ રત્ન મેં તુજને આપિયું;
 વળી એક ઠહું છું તુંને, ભીડ પડે સંસારજે મુને. ૧૦૧૭
 (તરત) આવી ઊભો રહીશ ત્યાંય, વિષમ વાટ કે વસમી માંય;
 હું ચાકર થઈ રહું તાહરો, તું તો માણદાતા માહરો. ૧૦૧૮
 અધિક પ્રીતે (તે) મણિ આપિયો, ચાતુર નર પથે ચાલિયો;
 જ્ઞેતો નગર તે જુગતે જાય, જઈ પાંચે મહીડાપુર માંય. ૧૦૧૯
 કલો પારખ કાટિધ્વજ ઠામ, રહેતો પ્રાણુવટી તે ઠામ;
 નિશા વાસો રે'વા કારણે, પાંખે અશ્વ તેને ખાસણે. ૧૦૨૦
 મોટો જ્વાળી દીધાં માન, ભાવતાં ભોજન મેવા પકવાન;
 બેઠા વાત કરવા એકાંત, ભલપણ જાણી ભાગી જ્ઞાંત. ૧૦૨૧
 મલિન તમારું કેમ વદન, રિદ્ધ છે ને કાં કરો રૂદન?
 સાંભળ પંથી મારા જ્ઞાત, મારા દુઃખની કહું એક વાત. ૧૦૨૨
 છાપન કોડ ટકા છે ગર્થ, એ તે શે આપે મુજ અર્થ?
 ઘણે પાપે હું તે ગાંજીએ, વ્યર્થ જન્મ થયો (હું) વાંઝીએ. ૧૦૨૩
 નથી જ્ઞેતું કો મારું મુખ, દે'માં મગદયું છે મોહું દુઃખ;
 જ્યારે મારો જીવડો જાય, પર દ્રવ્ય ખાલસાઈ થાય. ૧૦૨૪
 એક બેન તણી દોકરી, લીધી પાળવા પ્રીતે કરી;

નથી પરણાવી મેં તે બાળ, હમણાં તેનો છે કન્યાકાળ. ૧૦૨૫
 એમ કહીને આંસુ ભર્યાં, તે પંથીએ મનમાં ધર્યાં;
 સાંભળે વણિકના તન, ધીરજ રાખજે તારે મન. ૧૦૨૬
 ઋતુ સમેતુજ નારી ઠાઠ, મણિ ઘોઘ દિન પાચે આઠ;
 રહેશે ગર્ભ પ્રસવશે પુત્ર, (શોભી) રે'શે તાડંતો વરસૂત્ર. ૧૦૨૭
 નાગે કહ્યું તું ત્યાં તેમ કર્યું, તે નારીનું હૃદય કર્યું;
 હૈંદમાં પ્રગટ્યું બહુ હેત, સોખ્યું તન મન ધન સમેત. ૧૦૨૮
 તમ પાસે માગુછું અમો, આ કન્યાને વરજે તમે;
 તમ વિના પરણાવું આપ, તો પ્રલેકાળનું માથે પાપ. ૧૦૨૯
 રીતબાત તો કોઠે કરી, મોહનાએ માણકદે વરી;
 સસરા પાસે માગી શોખ, મન માંહે નવ આણી બીક. ૧૦૩૦
 જરૂર જાત્રા મારે જવું, ઇષ્ટદેવ આશીર્વાદ થવું;
 લાખકોડનો આપ્યો માલ, તે મૂકી ચાલ્યો તત્કાળ.
 પિયેરમાં તે કન્યા રહી, મોહનાકેરી શી ગત થઈ. ૧૦૩૧

દોહરા.

ચાલી ચતુરા ચંચળ ચિત્તે, જ્યાં બદ્ધીકેદારે,
 મેનુપાદેહ સફળ કળ્યો, જીત્યો શુભ સંસાર. ૧૦૩૨
 પુરંદરસેન ત્યાં પુરપતિ, અંધ થઈ બેઠો આંખ;
 દુઃખ દાનનળ દેહમાં, સુખીઓ કેમ રે' સાંખ. ૧૦૩૩

- અડગાયે ઘણું અધિપતિ, આંચે સમીપે ઇશ;
સ્નાન કરી સમર્પવા, માંડયું તેણે શીશ. ૧૦૩૪
- હુનિયા મળી છે દેશની, સહુ રેયતને શોક;
એવો રાય મળશે નહિ, ત્રાહ ત્રાહ કે' લોક. ૧૦૩૫
- મોહનાએ મન ત્રિચારિયું, શે અર્થ આવે રતન;
જીવે મનુષ્ય તો જશ થશે, ઝાઝાં કરી રાખું જતન? ૧૦૩૬
- મહિપત તું મરીશ મા, ગુણવંત આંચે ઘેર;
અંજન કીધું આંખમાં, પુનઃ પ્રીતની પેર. ૧૦૩૭
- અપજાવંત ચક્ષુ થયાં, તરણિજેવું તેજ;
અતિ સુખ પ્રાપ્યો અધિપતિ, હેડે પ્રગટયું હેજ. ૧૦૩૮
- કન્યા ઘેર કનકાવતી, દીધું કન્યાદાન;
રાજપાટ આ તુજતણું, મોહના પામી માન. ૧૦૩૯
- (ત્યાં) કરસાંપુટ કરી ખોલિયો, સુણો સસરાજી સત્ય;
જાણે દેશ મજા ઘણો, પરમેશ્વર રાખે પત્ય. ૧૦૪૦
- જરૂર જાવું છે જાતરા, આવીશ થોડે દોસ;
પૂજણું પરબ્રહ્મને, ગોકર્ણેશ્વર ઇશ. ૧૦૪૧
- મૂકી માનુની મંદિરે, ચાલ્યો ચતુરસુબાણ;
દમણપુર વિરે ગયો, (જહાં) ભીમ ભલેરો સાણ. ૧૦૪૨
- પદ્મમાકર પરધાન છે, પુણ્યવંત બહુ પેર;
મોહના અશ્વજ પ્રાપ્તિયો, તે ગુણનિધિને ઘેર. ૧૦૪૩

- ખાનપાન ભક્ષ લોજ્યને, લવંગ સોપારી લીધ; /
- અરસપ્રસ અદકેરડી, વીતક વાનો ક્રીધ. ૧૦૪૪
- સ્રાત કરતાં વજરને, આંખે આંસુ ધાર;
- હુઃખ અર્જુવમાં તે પડ્યો, અપરંપાર અપાર. ૧૦૪૫ •
- કહો છો તે સર્વે ખડું, મર જાઝા વિભેગ;
- એકજ એક છે દિકરો, તેને છે ક્ષયરોગ. ૧૦૪૬
- સોળ વરશે સંલક્ષણો, કળા બો'તરી બાર;
- પદ્મિનીથી પંદર ઘણી, નવ વરસની નાર. ૧૦૪૭
- તેના પિતાને તન નથી, એ કન્યા છે એક;
- હુઃખ દાવાનળ દેહમાં, વિપરીત એહ વિવેક. ૧૦૪૮
- એ હુઃખે દાઝી ગયા, દહન કરીશું દેહ;
- બે હુઃખ કેમ વિસારિયે, નેણે આંસુ મેહ. ૧૦૪૯
- છેલ્લે ક્યારે પાણી ગયું, તોલ કરતાં તર્ત;
- બે ચાર કે દશ દિવસે, માથે આવ્યું મર્ત. ૧૦૫૦
- મા'હુઃખ પામી મોહના, હુંડે રાખો ધીર;
- શ્રીકૃષ્ણ કચર એને કરે, અળભદ્રકેરો વીર. ૧૦૫૧
- પાયો મણિ ધશીધશી, જથ પામી તે જંગ
- ક્ષણ એકમ્મં બોલાઈયો, ખડતાલે ક્ષયરોગ. ૧૦૫૨
- કંચન જેવી કાયા સર્ધ, જમે અઢીશેર અન્ન;
- સુખસાગર અતિ ઉલટ્યો, માતતાતને મન. ૧૦૫૩

- પ્રધાન પુત્રી પદ્મની, પરણાવી બાહુ પ્રીતઃ
અભ્યા ગજરથ ઘોડલા, રાજસં રૂડી રીત. ૧૦૫૪
- વીસ દિવસ વાસો રહ્યા, કરી સસરાને અર્જ;
બાવું જરૂરીબતરા, (શ્રી) કૃષ્ણદેવનું કર્મ. ૧૦૫૫
- મહિલા મૂકી મંદિરે, પરવરીઓ તે પંથ;
અંચળ અશ્વ ચલાવિયો, સમરી હિમયાદંથ. ૧૦૫૬
- ચાતુર પુરૂષ તે દીસતો, ચિત્ત ચિંતા ધરંત;
અંદ્રાવતી નગરી વિષે, અંચળ પોતે અંત. ૧૦૫૭
- અંદ્રસેન રાજા ચતુર, અંદ્રાવતી ઘેર નાર;
અંદ્રવદની ઘેર દીકરી, અધિક રૂપ અપાર. ૧૦૫૮
- દોલત દુનિયા અતિ ઘણી, ઘણી લક્ષ્મી ધરસૂત્ર;
કાયાકુષ્ટી કોઢીયો, પેટ નહિ તે પુત્ર. ૧૦૫૯
- રક્તપિત્ત રોગે રહ્યો, ચૂએ રૂધિર ને માંસ;
લક્ષ વીંછીની વેદના, પાપતણો પરશંસ. ૧૦૬૦
- અન્ન નીર નિદ્રા નહિ, અંજણ આઠે જામ;
કરવત મૂકાવું કાશીએ, બાવું તેણે ઠામ. ૧૦૬૧
- પ્રયાગ જઈ પ્રાણે કહું, દેહ પડે જો ગંગ;
તો તો સ્વર્ગ સધારીએ, જ્યમ ત્યમ રૂડો રંગ. ૧૦૬૨
- પાટ સોંપ્યો પરધાનને, રિદ્ધ સિદ્ધ સહુ રાખ્ય;
પસ્વાનું કરી પુર વિષે, તન કરવાને ત્યાજ્ય. ૧૦૬૩

વિશ્વ બધું જોવા રાયું, કલકલ કરે કલપાંત;	
પ્રયાગ જાય છે પુરપતિ, કરવાને દેહાન્ત.	૧૦૬૪
મોહનાએ મન વિચારિયું, ભારે દીડો ભૂપ;	
પાછો વાળ્યો પુરપતિ, રૂડો રાજસ રૂપ;	૧૦૬૫
શુભ વચને સંતોષિયો, ધારણુ દીધી ધીર;	
મર્મણુ ઘશીને ચોપડ્યો, શુદ્ધ કર્યું શરીર.	૧૦૬૬
દિવ્ય દેવાંશી હે' થયો, ભારે પામ્યો ભોગ;	
કોઈ ટળી કંચન થયો, રો રો કાપ્યો રોગ.	૧૦૬૭
પ્રસન્ન થયો તે પુરપતિ, મનમાં થયો તે મગ્ન;	
કન્યા પરણાવી કોડ શુ, લઈ લાખેણું લગ્ન.	૧૦૬૮
(ગા) રાજપાટ સર્વે તાહફે, આ તે તારો દ્રવ્ય;	
ગજ રથ ઘોડા માત્ર ધન, (ગા) આકર તારા સર્વ.	૧૦૬૯
તેર દિવસ તે ત્યાં રહ્યા, માગી વેદ વિદ્યાય;	
જાત્રા જઈને આવશું, ત્યારે આનંદ થાય.	૧૦૭૦
અથ સજીને એકલો, પરવરિયો તે પંથ;	
પુર દક્ષિણ પૃથ્વીતાણું, ચંચલ રૂઢું ચંત.	૧૦૭૧
ગયો ફરતો ત્યાં ગુણુનિધિ, સોપારા ગુણુ ગામ;	
ધર્મધર રાજ્ય ધારાપતિ, નિર્મળ નરપતિ નામ.	૧૦૭૨
ચક્રે રાજ્ય ચોખ્ખુંટનું, કોકણુ પર્યંત કરંત;	
દુરમન દેખી દેશપત, તેના દર્પ હરંત.	૧૦૭૩

અનમી નર નમાવીઆ, શિર શોભાવ્યું છત્ર;	
સિંહાસન સોનાતણું, પૂઠળ ચોડ્યાં પત્ર.	૧૦૭૪
આણુ કરે અવનિ વિષે, અજીત નામ કે'વાય;	
પેશકશી સહુ પુરપતિ, જરૂર આપવા જાય.	૧૦૭૫
અલખત ઘણી અપુત્રીઓ, એ મોટો અન્યાય;	
કૃષ્ણાવતી કંદર્પ સમી, કોડામણી કન્યાય.	૧૦૭૬
લાડકવાઇ લાડકી, બાળા બુદ્ધિનિધાન;	
પરાક્રમ જોતે પદ્મિની, વરસઆર નિદાન.	૧૦૭૭
પિતા જુએ નિત્ય પદ્મિની, કુળ શોધે જે કામ;	
કાલ એને પરણાશું, સાત પુત્રને ઠામ.	૧૦૭૮
ઘર જમાઇ કરી રાખશું, લેને સોંપશું રાજ;	
એમ દિવસ નિત્ય નિર્ગમે, દુઃખ કરે તન ત્યાજ.	૧૦૭૯
એક દિવસ કૃષ્ણાવતી, પોહોડી હુતી સેજ;	
બાવન ચંદન ખરાસનાં, બેંક તરતીએ તેજ.	૧૦૮૦
પુષ્પ પાથર્યાં પલંગમાં, પુષ્પની ચોળી ચીર;	
શુલાબ અત્તર ને અર્ગળ, નિર્મળ તેનાં નીર.	૧૦૮૧

ઈંદ્રવિજય.

કૂલકી માલ બની ઇંક સુદિર, હાથમે કૂલ લિયે જવું ખરી હે;
 પુત્રકિ સારિ હિ પુત્રકિ ચોરિ હિ, કુલકિ ખાસ સુખાસ લરી હે;

નેન ભયે દેઉ કૂલ ગુલાબન, નાસિક કૂલકી કાચિ કરી હે;
 સામલ કે'ચહિ કૂલહિ કૂલ સુ, કૂલહિ આપ બિધાત
 ધરી હે. ૧૦૮૨

દોહરા.

- કેસર કાળી કરતુરી, ચંપક ચંમેલી જાય;
 સુગંધ છે શતસંહસ્રધા, કોમળ તેની કાય. ૧૦૮૩
- દીપક બળે ચહુ દિસમાં, ઝળકે ઝાકમઝોલ;
 બાળા વરસજ બારની, કરે નિત્ય કલોલ. ૧૦૮૪
- સાહેલી સરળી સહુ, શોભિત દીસે સાત;
 રમત રમાડે રીઝવે, આનંદ કરે દિનરાત. ૧૦૮૫
- મદમત્ત મહિલા મા'લતી, જીવતી જોબન વેશ;
 ભર નિદ્રામાં ભામની, છૂટા શિરના કેશ. ૧૦૮૬
- સક્ષગજ સોહ્યામણો, ભૂમિ સુધી ભાગ;
 ખુશબોધ લેવાં કેશથી, ચઢ્યો નમેરો નાગ. ૧૦૮૭
- કર લાગ્યો કામાતણો, ડશી અંગુલી તર્ક;
 પૂર્વ જન્મ વૈરે કરી, માનુની પામી મર્ત. ૧૦૮૮
- અરુણ ઉદેદીની નહિ, વાગ્યે ચાલી વાત;
 પ્રાણુરહિત થઈ(તે)પ્રેમદા, અદકો મન દિપ્તિપાત. ૧૦૮૯
- આતતાત ત્યાં આવિયાં, કરતાં કોપજ કે'શ;

કુત્રીને પનંગ ડશ્યો. જુવતી ચઢિયું ઝેર. ૧૦૬૦

જીવે છે જુવતી હજી, હલાવે છે નિજ હોઠ;

આસડ વેસડ ઉતારના, ઉપાય કર્યા કંઈ કોટ. ૧૦૬૧

દેવો કુંડો ફેરવી, ગણીકુંચી ને ઘેર;

પરણાવું તેને પત્નિની, જોડ ઉતારે ઝેર. ૧૦૬૨

કોક હામ ઘાલે ઘણા, ભુઆ ગુણિયા ગુણવંત;

જડી મોંરા જોયા ઘણા, આપડ કરતાં અનંત. ૧૦૬૩

છાપો.

તાલે પાંશરી હોય, તેહનો જોય મળેછે;

તાલે પાંશરી હોય, તેહનો મંત્ર ફળેછે;

તાલે પાંશરી હોય, તેહને વિખ વળેછે;

તાલે પાંશરી હોય, તેહનો ફાલ ફળેછે;

જે તાલે પાંશરી હોયછે, (તેને) અઝાનું સવળું થાયછે;

આમગ કે' તાલે હોય પાંશરી, તેના ગુણ સહુ ગાયછે. ૧૦૬૪

દાહરો.

મહીપતને મોહના મળ્યાં, દેહ ન ધરશે દુઃખ;

જુવતી કન્યા જીવશે, ધશ્વર ભ.જે જીવ. ૧૦૬૫

- દૈવત છે એની દેહમાં, પિંડ માંય છે (હજી) પ્રાણ; /
 વિખધરનું છે વિખ ચઢવું, મણિધર મોટ મે'રાણ. ૧૦૯૬
- મણિ એઢ્યો ડખ ઉપરે, વળગ્યો વરૂની પેર;
 આળસ મરડી ઊભી થઈ, તરત ઉતર્યું ઝેર. ૧૦૯૭
- જેજેકાર જશ વાઘિયો, આનંદ દેવ્યો અંગ;
 તે વેળા ને તે ઘડી, રૂડો કીધો રંગ. ૧૦૯૮
- કળશ ચિતરાવ્યો કનકના, દીધું કન્યાદાન;
 ગામ જમાડયું મહીપતે, ગુણનિધિ દીધાં માન. ૧૦૯૯
- દરિદ્ર લાગ્યાં દરિદ્રીનાં, બચક જશ બોલત;
 ભાટ ચારણને આહ્વાણ, ભલો ભલો કહત. ૧૧૦૦
- હીરા માણેક મોતીઆ, કનકે તોળી કાય;
 રીતભાત પુરણ કરી, કોડે પરણાવી કન્યાય. ૧૧૦૧
- ચુર પુષ્ય મુહૂર્ત લઈ, કીધો પદ્માભિષેક.
 છત્ર ધરાવ્યું શિર પરે, કૃણી કર્મની રેખ, ૧૧૦૨
- આનંદ ઘન વરખ્યો વંદ્યા, તાપ કર્યો સહુ ત્યાજ;
 ઘરજમાઈ કરી રાખિયો, રિધનિધ સોંપ્યું રાજ્ય. ૧૧૦૩
- આણ વરતાવે એહની, મોહના મહીપત માન;
 ખાય પીયે ખૂબી કરે, દિયે મનગમતાં દાન. ૧૧૦૪
- હસ્તી ઉપર વાહન કરે, ચમર કરે છે શીશ;
 દુવાઈ કરે છે દેશમાં, પ્રસાન ઉમયા ઇશ. ૧૧૦૫

- મંદન સંભારે મન વિષે, મૂકે મુખ નિઃશ્વાસ;
તેજ વૈભવ તરતીયતર, મોઢે અતિ ઉદ્ભાસ. ૧૧૦૬
- પાન ફૂલ પરિમાળ નહિ, નહિ પાટ પદ્મંગ;
રમત ઉપર રાજ નહિ, આભણ ન ધરે અંગ, ૧૧૦૭
- પરાગી છે જે પ્રેમદા, તેને દીધી આશ;
મુખ માઝં જોશો નહિ, પૂરા તે ખટ માસ. ૧૧૦૮
- તમાઝં વિખ વાળવા, તકટ કર્યો મેં તર્ત;
છ મહિનામાં જોલિયે, (તો) માથે બનેલું મર્ત. ૧૧૦૯
- પગ મા ધરશે પદ્મંગપર, રખે જુઓ મુજ મુખ;
વાત કરતાં દિન વીતશે, શિવજી કરશે સુખ. ૧૧૧૦
- સંતેજ રાખ તું સુંદરી, શુભ આરાધ્યોં અંગ;
જગતજનુની જશડપા, જપીયે જપ જગદંબ. ૧૧૧૧
- વંઝ બાંધાવે પારણાં, શુભ આપે શણગાર;
આશા પૂરે અંખિકા, નોધારાં આધાર. ૧૧૧૨
- મદન મેળવ તું માવડી, કે તું મુજને માર;
મદન વિના મહિમાં ઘણો, વૈભવ સર્વે વાર. ૧૧૧૩
- મંત્ર જપે જગદંબનો, અહિનિશ પૂજે ઈશ;
મદનછ માસે નહિ મળે, (તો) શિવને સોંપીશ શીશ. ૧૧૧૪
- પ્રપંચ રચ્યો એક પ્રેમદા, ધર્મની બાંધી ધજ;
અંન અવેરી આપવાં, સદાવ્રતની સજ. ૧૧૧૫

- ચારે દેશે મૂઝીઆં, જે કોઈ પંથી બાય;
મારગ વળતાં મોકલે, જેહુ સદાવ્રત ખાય. ૧૧૧૬
- ચાર વાટનું ચોવડું, દેરૂં કીધું દેવ;
પંથી બાય જે પંથમાં, (તે) કરે સદાશિવ સેવ. ૧૧૧૭
- ચાર ચીતરી પૂતળી, અશ્વ પોતાને હાથ;
જેવી બ્રહ્માએ ધડી, સ્વયં વિધાતા નાથ. ૧૧૧૮
- શ્રીમુખ પ્રત્યક્ષ મોહના, નખશિખ કેશ કપોલ;
હાથ પગને નાસિકા, સજ્યા અંગ શુભ સોળ. ૧૧૧૯
- માંચવસન તે છે વડી, નહિ મીન ને મેખ;
બ્રહ્મા ભૂલે જ્ઞાતમાં, સામુદ્રિક રતિ રેખ. ૧૧૨૦
- ચિન્હ જાણ્યે ચત્ત્રી, હાવભાવ કટાક્ષ;
મુખ બત્રીસી હસી રહી, ભમર ભમરાણી ભાખ. ૧૧૨૧
- ચરણ ચોળી ચીર રચિત, આશ્રણ અતિ હિંદોત;
શરદ પૂર્ણિમા ચંદ્રશી, ચિંતામણિની જોત. ૧૧૨૨
- કામની કનકલતા જશી, કર્યું ચરિત્ર એ કામ;
તે મધ્યે લેખું લખ્યું, નિર્માણ મોહના નામ. ૧૧૨૩
- મોહના જોડે મદન લખ્યો, બત્રીશ લક્ષણો ખોલ;
મુખકમળ કમળ જશું, કંદર્પવત કપોલ. ૧૧૨૪
- કર્ણ પર્યંત તે આંખડી, ઢીંચણ સુધી હાથ;
આબનખાહુ અર્જુન સમો, બાણ પૃથ્વીનાથ. ૧૧૨૫

- મકન નામ લખ્યું ત્યહાં, લખ્યું ઘર ઘરસૂત્રઃ
પોહલે ચરિત્ર લખી ચાતુરી, પ્રધાનતણા એ પુત્ર. ૧૧૨૬
- તે પાસે પંડિત લખ્યો, ચિતયોં સરવ ચરિત્ર;
વિશ્વમિત્ર વસિષ્ઠવત, પુણ્યવતો પવિત્ર. ૧૧૨૭
- કરમાં આખ્યો કોરડો, પાટ બેસવા પાસ;
મુસ્તક માંહે ટીપણું, અર્ભક લંબાવા આશ. ૧૧૨૮
- અકલ આધાર ઇધાણનાં, અલંકાર અનેક;
શુકદેવ નામ સોહામણું, વિદ્યા વપુ વિવેક. ૧૧૨૯
- પાસે પ્રધાનજી ચીતયોં, (જે) પોતાના પતિનો તાત.
સામદ શૂર શિરોમણી, ઝરવા પણુ ગુણુ જાત. ૧૧૩૦
- ચાર વાટે ને ચોહોવટે, ચાર પૂતળાં ચિત્ર;
દે'ર પાસે દેવનું, પરબ્રહ્મ પુણ્ય પવિત્ર. ૧૧૩૧
- દે'રામાં ચિતયોં પુરપતિ, તે પોતાનો તાત;
ચિતરી સલા સોહામણી, જોવા સરખી વાત. ૧૧૩૨
- શોભે ભંડાર સદાવ્રતે, (તહાં) અંન જમે તે જાય;
દરશન ને પૂજા કરે, તે તો મુખિયો થાય. ૧૧૩૩
- મોહના તો મહીપત થયો, પૂર્ણ પ્રતાપી પેર;
મદનલણી ગત શી થઈ, ગુણુકાકેરે ઘેર. ૧૧૩૪
- નસાડ્યા નર નમેરીએ, જૂઠું બોલી જોર;
(તે) પાણું જોવા નવ રહ્યો, ચિત વરતે જેમ ચાર. ૧૧૩૫

वावनो ऊर्यो तो वायदो, त्यां नव दीडी नार;
 थयो विदेश विज्जगियो, अर्णव दुःख अपार. ११३६
 छे लूण्यो तरशयो धलो, लारे लरीयो (ओ) लोग;
 गर्थ ल'डार ने गोरडी, वा'लातलो विज्जग. ११३७

छपय,

कबहु चढे गजराज, कबहु अरवाने पाये;
 कबहु अमृत भोजन, कबहु खडधान न स्वाये;
 कबहु पंच पोशाग, कबहु [नर] नंगा फराहि;
 कबहुक सेवक साथ, कबहु किंकरपन करहि;
 कबहु सदाव्रत देत हे, कबहुक भिक्षा मांडिये;
 सामळ समरीए रामकु, छेक हिम्मत नव छांडिये. ११३८
 कबहुक कस्तुरी लेप, कबहुक छारहि चोले;
 कबहुक साकर दूध, कबहुक विखहि घोले;
 कबहुक अति उल्लास, कबहुक राठ हि रोवे;
 कबहुक सेज किनखात्र, कबहुक धरणी सोवे;
 कबहुक दाम दश कोटिधा, चित्त गिनतिमे चूकिये;
 कबहुक गांठ कौडी नहीं, तब हिम्मत नव मूकीये. ११३९

(૧૪૬)

ચોપાઈ.

હિમ્મત રાખી સમરી શકત, ભાવથકી તે કીધી ભકત;
વારવાર હું શી કહું વાત, મોહના મેળવ મારી માત. ૧૧૪૦
જપ જાપના કરતો જાય, ગયો રૂપાવતી નગરી માંય;
રામચંદ્ર તેનો રાજન, મહાદાતા મોટેરો મન. ૧૧૪૧
રામાદે ઘરણી શુભ રૂપ, ભાગ્યનિધિ ભામની તે ભૂપ;
અરુણાનામ અરભકી એક, વિદ્યા વખાણુ વધુ વિવેક. ૧૧૪૨
બહુ ગુણુ ખાર વર્ષની થઈ, પિતા પ્રત્યે એક વાતજ કહી;
સ્વર્ધચ્છાવર વરશુ અમો, વરખેાળી જોશો મા તમો. ૧૧૪૩
નથી જોવો મારે રાય કે રંક, નથી જોવો વરણાગયો વંક;
નથી જોવી વિદ્યા કે વાણુ, નથી જોવી ધનકેરી ખાણુ. ૧૧૪૪
એક પૂછું તેનો ઉત્તર દિયે, તે મુજને વેચાતી લિયે;
એટલું પણ મારે પાળવું, વચન જાતું હોય તે વાળવું.

૧૧૪૫

જે કોઈ પંથી પથે પળે, તેને માનુની તેહી મળે;
પૂછે વાત જુએ ચાતુરી, અતિ પરણ્યાની છે આતુરી. ૧૧૪૬
જેથી ઉત્તર નવ દેવાય, તેને શિર એક દંડજ થાય;
શામ વદન કરે તે દીશ, ચૂનો ચોપડે તેને શીશ. ૧૧૪૭
વર્ત તજવે ત્યાંથી ઠોર, આપે એક સોનાની મોર;

(૧૪૭)

(પછે) જાય ગામ કે લીખી ખાય, સિક્કારસ તેની નવ
થાય. ૧૧૪૮

મહનસેન તે ગામે ગયો, પદ્મિની પાસે જઈને રહ્યો;
આસન બેસણુ દીધાં માન, હાજર કીધાં ફેાફળ પાન. ૧૧૪૯
ભામની નિત્ય અંખાને લજે, અભિમાન મનમાંથી તજે
અરે! અંખા તું મારી માત, કંઈ વિનતિ બે જોડી હાથ;
આને જ્ઞાન પીતો તું થજે, આ પંથી મારો વર હજે. ૧૧૫૦
દીઠો દેવાંશી શો દેહ, નારીને મન પ્રગટ્યો નેહ;
પ્રથમ પ્રશ્ન એક પૂછું તું ને, તેનો ઉત્તર આપે મુને. ૧૧૫૧

છપો.

પ્રશ્ન—તજવું તે જે શું? કશું પરહરવું પ્રીતે?
ખાળવું તે શું બોલ? ન શોભે તે કહો રીતે?
કરવું તે શું કામ? દાટવું તે શું કહિયે?
લક તે શું ભણુ ભાવ? શું કરે લાયક લહિયે?
કહો કરપી કામ તે શું કરે? ભુંડું તે શું ભાખિયે?
જે ઉત્તર આપો એ અધિક, તો કંથ કરીને
રાખિયે. ૧૧૫૨

દોહરો.

મહન કહે રે માનુની, પૂછ ગમે તે પેર;

પરણે તારે મન ગમે, કે બેશી રે' ઘેર.

૧૧૫૩

છાંપો

ઉત્તર—તજ લાંપટ જે ગોર, તજે તારી નિઃશંકી;
 તજ તસ્કર જે તનુજ, તજે જે વાટ જ વંકી;
 તજ મૂરખશુ મેળ, તજે જૂગટે જે રમવું;
 તજ ખોટાશુ ખેલ, તજે પરન્યાતેજમવું;
 વળી તજવી તનયા પારકી, તજ મોટાશુ મમત કર;
 તજવી પણ હોંસ હરામપર, સામળ કહે તજ જૂઠ જર. ૧૧૫૪
 પરહર પ્રીત પરનાર, પરહર નાર કુળ ક્ષોભી;
 પરહર અટકણ અધ્ય, પરહર મિત્ર જન લોભી;
 પરહર પૂત કપૂત, પરહરો પુરૂષ કુસંગી;
 પરહર વાસ કુવાસ, પરહરો દાસ કુઠંગી;
 પરહર જે ફારજ પુણ્ય વિણ, પરહર ચાડી ચિત્તથી;
 સામળ કહે પરહર પ્રાપમતિ, પરહર પરનિંદા નિત્યથી. ૧૧૫
 બાળ પરાણે પ્રીત, બાળ નિર્ધનનું જીવ્યું;
 બાળ બુદ્ધ કુબુધ, બાળ ખાડું જળ ખીવું;
 બાળ સૂમની સેવ, બાળ કરપી ઘર નાણું;
 બાળ ચુગલીની ચાલ, બાળ બકરી દુઝાણું;
 જાળી બાળ વસવું જે સાસરે, બાળ બનેવી ઘર જવું;

સામળ કે' ખુદ્ધિ ખાળજે, દરિદ્ર પણ ડાહ્યા થવું. ૧૧૫૬

ન શોભે રાંડી રૂપ, ન શોભે વિપ્ર વણુ વિદ્યા;

ન શોભે સેન વિશુ ભૂપ, ન શોભે સિદ્ધની નિંદા

ન શોભે આપ વખાણ, ન શોભે ભેરજ જૂકું;

ન શોભે નીર વિણુ વા'ણ, ન શોભે રંક પર રૂકયું;

ન શોભે દેવજ દેવ વિણુ, ન શોભે ઘરૂણી ઘરખખે;

સામળ કે' શોભે નહિ, નૃપ ભેરાવર જરખખે. ૧૧૫૭

કર સંગમ અતિ ઉચ્ચ, કરો સદ્ગુરૂની સેવા;

કર કીરત જશ લોભ, કરો કારજ જર લેવા;

કર પરમારથ કામ, કરો પૂજન પરબ્રહ્મ;

કર વિદ્યા વિલાસ, કરો દાન શુભ ધર્મે;

વળિ કર ઉદ્ધમ ડર પાપથી, કર સદ્ખુદ્ધિ શુભ સાથમાં;

સામળ કહે કર સદ્ગળ ભવ, હરિ હીરો લઈ હાથમાં. ૧૧૫૮

ડાટ સૂમનું ધન, ડાટ અદાતાનું મુખ;

ડાટ કૃપીનું કાજ, ડાટ સ્ત્રીપાળી જે સુખ;

ડાટ ઘરનું છિદ્ર, ડાટ જે વાતજ છાની;

ડાટ આપ કલંક, ડાટ દુઃખદાયક દાની;

વળિ ડાટ ડહાપણ દીનનું, ડાટ ભીખના ભોગને;

સામળ કે' ડાટો દેહ દુઃખ, ડાટ ભેરાવરી ભોગને. ૧૧૫૯

ભડુ સદાએ ભીખ, ભડુ સ્ત્રીનું રખું ખાવું;

ભકુ અદાતા દેહ, ભકુ વિદેશે જાવું;
 ભકુ ઉદ્યમ વિણ આર, ભકુ ઓશિયાળા રહેવું;
 ભકુ વેરી વખાણ, ભકુ શિર મેથું વહેવું;
 વળિ ભકુ પ્રતીત જૂઠાતણી, ભકુ પરધન ચિત્ત ચાહવું;
 બહુ પાપ કરી સામળ કહે, ભકુ ગંગા નિત્ય નાહવું. ૧૧૬૦
 શું કરે બહેરો નાદ, શું કરે અપંગ અહારી;
 શું કરે ગુંગો રાગ, શું કરે નપુંસક નારી;
 શું કરે પાપી પુણ્ય, શું કરે કપૂત કુળ કામે;
 શું કરે વરતિક વેદ, શું કરે નૃપતિ નામે;
 શું કરે રંક જન રૂઠિયો, શું કરે અંધ દર્પણ ધરે;
 કવિ સામળભટ સાચું કહે, કરપી કવિતને શું કરે. ૧૧૬૧
 કરપી ન ખાચે અંન, કરપી નવ પહેરે અંગે;
 કરપી ન દીએ દાન, કરપી નવ રાચે રંગે;
 કરપી ન માંડે જંગ, કરપી નવ સુખે સૂએ
 કરપી ન પોષે પિંડ, કરપી વહાણું નવ જીએ;
 કરકોસર કરપી કરે ઘણી, જાણે જે ધન ખૂટશે;
 સામળ કે' તસ્કર અગ્નિ કે, કોઇક હાકમ લૂંટશે. ૧૧૬૨
 ભામની ભુંડી તેહ, જેહ પરપુરુષે પંધી,
 બ્રાહ્મણુ ભુડા તેહ, જેહ અતિ લોભી એદી;
 શૂદ્રજ ભુડા તેહ, જેહ બ્રાહ્મણુને નિંદે;

ભગી ભુંડો તેહ, જેહ જર વહાલો વંદે;
વળિ વૈશ્ય ભુંડો વિવેક વિણ, રાય ભુંડો રણુથી ડરે;
કહે સામળ ભુંડો તે કવિ, જે કરપીની કીરતી કરે. ૧૧૬૩

દોહરા.

પૂછ વળી કંઈ પૂછવું, જે નિશ્ચે હોય નામ;
તું તારે મંદિર રહે, મારે કોટિધા કામ. ૧૧૬૪
પરણ્યાનો મારે ખપ નથી, નથી વહાલેફ રાજ;
શું કહીએ પરવશ પડ્યા, કહેવું તુજને કાજ. ૧૧૬૫
સાબાશ શાબાશ શામા કહે, ખરી વાતનો ખ્યાલ;
તનક પૂછું તે તું કહે, (તો) આરોપું વરમાળ. ૧૧૬૬

છાંપો.

મશ-કોને કહું ધિષ્ઠાર? ખાળ તે કો'નું બૂઝચું?
વ્યર્થ કહોનો વેષ? વાટ તે શું શું સૂઝયું?
શોભીતા શું હોય? ભોગ તે કવણ ભણીને?
તેર કવણ કહેવાય? ધન્ય ધન્ય કવણ લહીને?
શું વહાલું વરણાવરણને? કોણે ખોયું ને કોણ રખ્યો?
છે કોણ મુખો કોણ ભવતો? કોણ મુખ પર ધૂળ વખો? ૧૧૬૭

(૧૫૨)

દોહરા.

ઉત્તર આપ તું એટલો, તો વર મારો હોય;
વરમાળ આરોપું કંઠમાં, ના કહેનાર ન કોય. ૧૧૬૮

છપ્પા.

ઉત્તર-ધિક શૂરનું શસ્ત્ર, કિંકર કાયરનો કાવે;
ધિક ગુણિયલના ગુણ, જેહ નગણા ગુણ ગાવે;
ધિક રૂપસ્વરૂપ, (જે) કૃપણ આગળ કર ઓડે;
ધિક કાજ કવિરાજ, (જે) જશ કરપીના જોડે;
ધિકાર પાત્ર સુપાત્રને, કુપાત્ર પાસ રંજિત રહે;
સામળ ધિક વિદ્યા ચાતુરી, ગરથ કાજ સદ્ગુણ ગ્રહે. ૧૧૬૯
બાળજ જમણો હાથ, નીચ આગળ નિત્ય ઓડે;
બાળ તે કવિનું કામ, અદ્વાતાના જશ જોડે;
બાળ રામાનું રૂપ, જાર કામે જે જાયે;
બાળ પંડિતનો પાઠ, (જે) ગુણ હીણાના ગાયે;
વળિ બાળરાજ તે રાયનું, (જે) રેયત રંજડી ધન હરે;
સામળ કહે બાળ કવિપણું, જે કરપીની કીરતી કરે. ૧૧૭૦
ભણ્યો વિદ્યા તે વ્યર્થ, વિવેક ન જેણે ભણ્યો;
રણ્યો ગર્થ તે વ્યર્થ, મતિ અહંકારજ આણ્યો;

વેષ ધર્યો તે વ્યર્થ, મનખો જે નહિ માણ્યો;
 વરણ ઉત્તમ તે વ્યર્થ, નમ્રતાનો ગુણ નાણ્યો;
 ઠાહ્યાપણ વ્યર્થ દરિદ્રતા, અવતાર વ્યર્થ પુણ્ય કામ વિણ;
 સામળ કહે વ્યર્થ શા'ણપણ, હૃદે શૂન્ય શ્રીરામ વિણ. ૧૧૭૧
 નગણાને નમવું વાટ, વાટ વખાણ વેરીનાં;
 વિદ્યા ગુણ વિણ વાટ, વાટ મોટમ મેરીનાં;
 ગુણકાના ગુણ વાટ, વાટ હાર્યો જે હોડે;
 દંડ ભર્યો તે વાટ, વાટ જે ભુગટે ભેડે;
 ન વખ્યો જશનો જર વાટ છે, વાટ કપટ ફડ કામનું;
 સામળ (કહે) વાટ ઉઠાડી જન્મમાં, હૃદે નામ નહિ રા-
 મનું. ૧૧૭૨

ગરથે શોભે ગૃહસ્થ, દામ શોભે તે દાને;
 ઘરૂણી(થી) શોભે ગેહ, માનવી શોભે માને;
 દેવળ શોભે દેવ, દેવ શોભે પુર પૂજ્યે;
 શૂર કર શોભે શસ્ત્ર, શૂર શોભે રણ બૂઝ્યે;
 માગણ શોભે મિહાશથી, સુકંઠ ગાન શોભે ઘણું;
 સામળ જન શોભે શ્રેષ્ઠતા, કૃષ્ણકીર્તનથી કવિપણું. ૧૧૭૩
 ભામની ભુંડી ભોગ, ભોગ ઘેલું ઘરસૂતર;
 પાળક પુત્ર તે ભોગ, ભોગ જે પુત્ર કપુતર;
 ભોગ દેહમાં રોગ, ભોગ જે પાપે રાણવું;

લોગ(જે) વહાલા વિયોગ, લોગ (જે) કવેળા મરણ;
 મહાલોગ પ્રેમ પરનારણું, લોગ મમત મૂરખપણું;
 મહાલોગ ભક્તિ ભાવે નહિ, લોગ એટલાને ભણું. ૧૧૭૪
 દાતા સુમને વેર, વેર કાયરને શૂરો;
 જોગી લોગીને વેર, વેર પૂરોજ અધૂરો;
 વેર સાચ ને જૂઠ, વેર ગુણકાજ જતીને;
 વેર અસુર ને સુર, વેર જોગીજ જતીને;
 વેરજ પાખંડ પુરાણને, વેર મુરખ પંડિતતાણું;
 જાણિવેર સુધર્મ અધર્મને, સહજ વેર એ તો ભણું. ૧૧૭૫
 ધન્ય કરે પરકાજ, ધન્ય પરમારથ પ્રીછે;
 ધન્ય દાતાની દેહ, ધન્ય શુભ સહનું ઇચ્છે;
 ધન્ય ભજે ભગવાન, ધન્ય સદાવ્રત આપે;
 ધન્ય દયા દીલ માંહિ, કષ્ટ પિયારાં કાપે;
 જાણિ ધન્ય ઉપકારી જેહ જન, ધન્ય વાણી અમૃત વહે;
 જ્ઞામણ કહે ધન્ય સરવથકી, જેને રામવસે હુદે. ૧૧૭૬
 શૂરને વહાલું શસ્ત્ર, વિપ્રને વા'લી વિદ્યા;
 પવિત્ર વહાલું પુણ્ય, નીચને વા'લી નિંદા;
 સતીને વા'લું સત્ય, રાજ્ય વા'લું રાજાને;
 પાપીને વા'લું પાપ, વા'લું જર જન ઝાઝાને;
 દાતાને વા'લો ભાગણો, કામીને વા'લો કામ છે;

સામળ સ્વાસ્થ સર્વને, રૂડા જનને રામ છે. ૧૧૭૭

ખોટે ખોયું સર્વ, ખોયું પરનારી પામ્યો;
ધર્મ કર્મ નહિ લજન, વૃથા દિન જેણે વામ્યો;
ખોયું ઠગ ઠગી લોક, ખોયું ચોરી ને ચાડી;
ખોયું લાંચ લોનાર, ખોયું જે વાતો આડી;
વળિ ખોયું જે પાપે રજ્યો, ખોયું પુણ્ય ન પ્રીછિયું;
સામળ કે' ખોયું તેમણે, (જેણે) નવ ખાધું નવ ખર-
ચિયું. ૧૧૭૮

રજ્યો જે ન કર્યું પાપ, રજ્યો જે કરી નિંદા;
રજ્યો ન લીધો શાપ, રજ્યો જેણે સહુ વંદા;
રજ્યો ધાર્યો જે ધર્મ, રજ્યો જે જૂઠ ન બોલ્યો;
રજ્યો પાળ્યું જે શીળ, રજ્યો જે તત્વજ તોલ્યો;
રજિયો જે ખરચ્યું હાથથી, રજ્યો જે કોઈને મુખ ગચ્યું;
સામળ કહે તે રજ્યો ઘણું, પરમાસ્થ કારજ થયું. ૧૧૭૯
મુઓ મૂરખ તે જાણ, મુઓ જો નાર કુનારી;
મુઓ દેહ ક્ષય રોગ, મુઓ જો ઋણ શિર ભારી;
મુઓ ચઢેલ કલંક, મુઓ અપજશ લે આપે;
મુઓ ખેપ કરનાર, મુઓ જે રણતો પાપે;
જન મુઓ જે પરવશ પડ્યો, મુઓ જે વનિતા વશ હુઓ;
કવિ સામળભટ સાચું લણે, માનહીણ માણસ મુઓ. ૧૧૮૦

જીવ્યો જશ લેનાર, જીવ્યો પરમારથ પૂરો;
 જીવ્યો દાતા દેહ, જીવ્યો સત્યવાદી શૂરો;
 જીવ્યો ભાષિક ભક્ત, જીવ્યો જે જગતે જાણ્યો;
 જીવ્યો જે કીર્તિવંત, જીવ્યો કવિએજ વખાણ્યો;
 જીવ્યો જન તે તો જાણ્યો, જેની આશા સહુકો કરે;
 સામળ કહે જીવ્યો તેહ જન, જે સંકટ ધરનાં હરે. ૧૧૮૧
 પડી તેને મુખ ધૂળ, રંક જેણે રંજાડ્યાં;
 પડી તેને મુખ ધૂળ, ભુવન જેણે ભંજાડ્યાં;
 પડી તેને મુખ ધૂળ, (જેણે) વેતી નોકે પગ દીધાં
 પડી તેને મુખ ધૂળ, અલેખે અપજશ લીધાં;
 વળિ ધૂળ પડી તેને મુખે, ધૂળ ઢાંકણ કયું દામનું;
 સામળ કહે ધૂળ તેને મુખે, નામ ન જાણ્યું રામનું. ૧૧૮૨

દાહરો.

ચંતુરો વાત ઘાવીશ એ, પૂછ ગમે તે પેર;
 નહિતો વળાવી મુજને, (તું) ખેડી રહે તુજ ઘેર. ૧૧૮૩
 પિતા પાસે પુત્રી ગઈ, મન માંહે થઈ મગ્ન;
 એ વર મુજને પરણશે, હયો લાંખેણું લગ્ન. ૧૧૮૪
 માત તાત રીઝ્યાં ઘણું, જોઈ (તે) વરનું રૂપ;
 દુઃખે નીકળ્યો દેશમાં, કો એક ભારે ભૂપ. ૧૧૮૫

મૂળારક લગ્ને કરી, વરી કન્યા ત્યાં એહ.	
હુંહમિ વાગ્યાં દેવનાં, દૂધે ત્રૂઠ્યા મેહ.	૧૧૮૬
રીતભાત પે'રામણી, ગજ રથ ને ઘોડાય;	
ખાઓ પીઓ ખૂબી કરો, સાથી સંજોડાય.	૧૧૮૭
ગામ નામ પૂછ્યું ઘણું, સાચી નવ કહી વાત;	
સાસરીઆમાં (તે) શોભિયો, સુખસાગર દિન સાત.	૧૧૮૮
સસરો સાસુ (ને) સુંદરી, કહ્યાં તેહને કે'ણ;	
જાવું જાત્રા માહરે, વિશ્વનાથનું વેણ.	૧૧૮૯
થોડે દિવસે આવશું, ખાશું પીશું ખેલ;	
ત્યાર વિના તો નહિ મળે, મારે એકે મેળ.	૧૧૯૦
શીખ માગીને સંચર્યો, પૃથ્વી પ્રદક્ષિણા કાજ;	
ફરતો ફરતો ત્યાં ગયો. (જ્યાં) કરે મોહના રાજ.	૧૧૯૧
ચતુર ગયો તે ચાટડે, દીડી પૂતળી ચાર;	
મૂર્ચ્છા ખાઈ હેઠે પડ્યો, જે અશ્વે અસ્વાર.	૧૧૯૨
જેમ સાખ પડે ગળી, મા'સ જેઠમાં જેમ;	
મદન પડ્યો પૃથ્વી વિષે, શોક પ્રગળિયો તેમ.	૧૧૯૩
સુંદર રૂપ સલસણો, (તેને) ધારણ દીધી ધીર;	
આસવાસના સહુ કરે, પાવા માંડ્યું નીર.	૧૧૯૪
કાંઈક જ્ઞાનજ આવિયું, ક્યાં મોહના માન;	
ક્યાંથી શુકદેવ પ્રાંડિતો, ક્યાંથી પુર પ્રધાન,	૧૧૯૫

- જુવે તો સસરો રાયજી, હીડી સર્વ સભાય;
તેને જોઈ મહનને, કૌતુક જેવું થાય. ૧૧૬૬
- આ મહન મૂરતી અહીં, ખીજે મહન હું મેઢ;
એ તે પરાક્રમ પૂતળી, વધુ વિચાર્યું વેઢ. ૧૧૬૭
- અન્ન નીર બેઠો તજી, એક ન સૂએ પેર;
મને મોહના કયાં મળે, જાડું મારે ઘેર. ૧૧૬૮
- સો વશા આ શહેરમાં, સો વશા એનો લેખ
મુજ મળવા મૂકાવિયાં, તેમાં નહિ મીન મેખ. ૧૧૬૯
- જો પ્રહ્લા હાથે ઘડે, (જો) ચિત્ર વિચિત્ર ધરંત;
જો શારદ હાથે સખે, (તો) કાંઈક ખોટ પડંત. ૧૨૦૦
- એ લખનારી મોહના, મૂકયાં પૂતળાં વાટ;
સંચ પ્રપંચ રૂઠો રચ્યો, તે મુજ મળવામાટ. ૧૨૦૧
- આરાધી બેઠો અંબિકા, ધારણ રાખી ધીર;
તજી બેઠો તે ઠામમાં, નિદ્રા અન્ન ને નીર. ૧૨૦૨
- ખાય નહિ પીએ નહિ, ન કરે કોશુ વાત;
એમ કરતે તો વહી ગયા, સે'જે દિવસ સાત. ૧૨૦૩
- લેલે મજનુંશો થયો, જાણે ચંદ્રચકોર;
જાણે ચિત્ર લખાઈ ગયો, તદ્વત થઈ ગયું જોર. ૧૨૦૪
- ચોકીવાળે ચરચા લહી, કર્યું રાવળે જાણ;
પંથી પંથ કો (એક) પરવર્યો, તે પાડે છે પ્રાણ. ૧૨૦૫

પૂતળી જોઈ પૃથ્વી પડ્યો, દે' પ્રગટ્યું છે દુઃખ;	
સાતે દિવસ સાંમટા, ભુંડી વેઠે ભૂખ.	૧૨૦૬
રૂપે રહીઆણો રાજવી, અબલખ પર અસ્વાર;	
પૂતળી જોઈ પૃથ્વી પડ્યો, ક્ષણું ન લાગી વાર.	૧૨૦૭
જોલાડ્યો બોલે નહિ, જમાડ્યો નવ જમંત;	
રમાડ્યો રમે નહિ, ભમાડ્યો નવ ભમંત.	૧૨૦૮
કે'શો અમને કહ્યું નહિ, માટે કરીએ જાણ;	
પૂછો તેડી પ્રીતથી, કે પંથી તજશે પ્રાણ.	૧૨૦૯
ચટકો લાગ્યો ચિત્તમાં, હેડે ઉપન્યું હેત;	
વધામણિયાને આપિયાં, ભૂષણ વસ્ત્ર સમેત.	૧૨૧૦
છડી સ્વારીએ છત્રપતિ, વહ્યો ચૌટાની વાટ;	
દીઠો દેવ કયાનિધિ, મટયા અતિ ઉચ્ચાટ.	૧૨૧૧
મદને દીઠી મોહના, મોહના દીઠ મદન;	
અરસપરસ આનંદ અતિ, હૃશ્યાં બેઠનાં વદન.	૧૨૧૨
આલિંગન ઉઠી મળ્યાં, ભીડ્યાં અંગેઅંગ;	
આનંદધન ઉઠ્યો અતિ, રૂઠો કીધો રંગ.	૧૨૧૩
સુખસાગર માંહે ઝીલિયાં, ખીલિયાં અંબુજ આજ;	
પાપ સઘળાં એ પીલિયાં. કીધાં પુણ્ય બહુ કાજ.	૧૨૧૪
જાતક જન મળિયા ઘણા, દશ કેટિ દીધાં દાન;	
કંચન વર્ષા વરસાવિયો, માગણ પામ્યા માન.	૧૨૧૫

- હરખતણાં આંસુ પડ્યાં, પ્રીતે વળ્યો પ્રસ્વેદ;
શોભા સાગર ઊલટ્યો, વશ્યો શુભ ઘન વેદ. ૧૨૧૬
- ભૂખ તરસ નિદ્રા ગર્હ, ટળી દામણી દેહ;
પ્રેમ પૂર પ્રભા થયો, મા'સુખ માણ્યો મેહ. ૧૨૧૭
- ગજ ઉપર વાહન કર્યું, પ્રતાપ પૂરણ પેર;
કંચન મેહ વરસાવતાં, તેડીલાંચો ઘેર. ૧૨૧૮
- પવિત્ર પાક પંચામૃતે, ખટરસ કંચન થાલ;
મદન મોહના ભુગતે જમ્યાં, આણી અદક વા'લ. ૧૨૧૯
- (પૂરણ)વાતો વરસજ પાંચની, અરસપરસ મળી કીધ;
અથ ઇતિ કથા કહિ, લા'વ લાખેણી લીધ. ૧૨૨૦
- વાટે જે કન્યા વરી, મે'લી (છે) પિયર પ્રમાણ;
કથા કહી તે કામની, સુણી સ્વામી સુજાણ. ૧૨૨૧
- ભુજને વરી એક માનુની, તે કહી વીતક વાત;
ખખર કે'તાં ખાંતે ગર્હ, રંગભર રૂડો રાત. ૧૨૨૨
- સ્ત્રીભરતારનો સંગ નહિ, નહિ કાયામાં કામ;
નરનારી ત્યારે થશું, જ્યારે જશું ગામ. ૧૨૨૩
- રૂડો વેષ રમાડ્યો, ભાગવી નહિ એ બ્રાંત;
કર્યાં કોલ તે પાળવા, એમ કહ્યું એકાંત. ૧૨૨૪
- સહસ્રચંડી શતચંડીઓ, લક્ષચંડી મુહૂર્ત લીધ;
મહારૂદ્ર ને અતિરૂદ્ર તે, કોટિધા ચંડી કીધ. ૧૨૨૫

- પ્રધાનવટનો પાટવટ, મદન(ને) સોંપ્યોં મે'લ;
કોઈ ત્રીજી (તો) જાણે નહિ, જાંત ન રાખી ભેળ. ૧૨૨૬
- એમ કરતાં એક માસ દિન, વિત્યા કરત વિલાસ;
મોહના મન વિચાર કરી, આઠ્યા (સાસુ) સસરાપાસ. ૧૨૨૭
- પેશકશી પ્રગણ્ણાતણી, લેવા જાવું લખ સ્વાર;
કડું વિકટ જન્મપાધરા, આપણા એ અધિકાર. ૧૨૨૮
- સૈન્ય સજ્જ કરાવિયું, સામંત સોળ હજાર;
નિર્દોષ નિશાનાં ગડગડે, લાયક હસ્તી હાર. ૧૨૨૯
- સોપારાગઢ શેહેરમાં, ધર્મધુરંધર ધીશ;
સોંપ્યું રાજ તો તેહને, પ્રસન્ન ઉમયા ઇશ. ૧૨૩૦
- કૃષ્ણાવતી જે કામની, તેને તેડી સાથ;
સંગ રંગ કોશુ નહિ, હૈડું રાખ્યું હાથ. ૧૨૩૧
- ચંદ્રાવતી નગરી વિષે, ચંદ્રસેન તે નામ;
મોકલી ત્યાંહી વધામણી, પો'ત્યા તેણે ઠામ. ૧૨૩૨
- ચિત્રાંગદા તે ચિંતની, ચંદ્રવદની શાં ચે'ન,
સાથે તેડી સંચર્યા, અલખત સઘળી એન. ૧૨૩૩
- દમલપુર ડેરા ક્રિયા, જ્યાં ભીમ ભડ ભૂપાળ;
પક્ક કદેવ પ્રધાન છે, (તે) માંચ ઘણેરો માલ. ૧૨૩૪
- વધામણી તેને ગઈ, જોગ આઠ્યો જામાત્ર;
ચરણે નમ્યા તે ચિત્તથી, પૂજ્ય પવિત્રજ પાત્ર. ૧૨૩૫

- પંચ દિવસ પ્રાધૂર્ણ રહ્યા, અદકી આપી આથ;
 પદ્મની [જે] પદ્માવતી, સોંઠાડી તે સાથ. ૧૨૩૬
- બદ્રીકેદારે બુધનિધિ, આવંતા તે પૂર;
 પુરંદર સેન છે પૂરપતિ, સામત મોટો શૂર. ૧૨૩૭
- બબર પોતી ક્ષણું એકમાં, જરૂરપણે તે જાય;
 મોતી પુષ્પ વધાવિયો, પ્રીતે પ્રણમ્યો પામ. ૧૨૩૮
- આઠ દિવસ એકઠાં રહ્યાં, માગી શીખ વિદાય;
 કનકાવતીને તેડિયાં, ઉલટ અંગ ન માય. ૧૨૩૯
- મહીડાપુરમાં મહાલિયા, મધુ તેનો રાજન;
 પાગે પ્રણમ્યો પ્રીતથી, આપી અદકું ધન. ૧૨૪૦
- કલો કામદાર તેહનો, વિવેકી વડ વજ્ર;
 માણકદે તેની દિકરી, નારીમાં બહુ નીર. ૧૨૪૧
- પરણી મૂકી હતી પ્રેમદા, બેસાડયાં સુખપાલ;
 સુખાસન સોહામણું, ઉપર અદકો માલ. ૧૨૪૨
- ચાલ્યા ચતુર નર ત્યાં થકી, જ્યાં રામચંદ્રનું રાજ;
 રૂપાવતી નગરી વિષે, કીધાં રૂઠાં કાજ. ૧૨૪૩
- મદન પરણ્યો છે મમતથી, હાકી જીતી હોડ;
 અર્ણવ શું રૂપ અતિ ઘણું, જાણે અંપક (નો) છોડ. ૧૨૪૪
- જાણુ થયું ત્યાં જુગતથી, નેનાં ચાલ્યાં નીર;
 ત્યાં મદન મહિપત કહ્યો, મોહના તેહ વજ્ર. ૧૨૪૫

- રઘા પરોણા પ્રીતથી, સેજ વીત્યા દિન સોળ;
ખાનખાન ખલખતથી, કીધા છે કલ્લોલ. ૧૨૪૬
- અપરમપાર અલખત થઈ, અસંખ્ય અલેખે દામ;
લક્ષ્યા લશ્કર જોઈને, માણ્યા મધુપુર ગામ. ૧૨૪૭
- ધરણીપત મળ્યા સહુ, આળ્યો અનમી એહ;
મૂકશે કે એ મારશે, થઈ દામાણી દેહ. ૧૨૪૮
- કર જોડી સહુ કરગરે, પ્રીતે પ્રણમે પાગ;
આ રિદ્ધ છે રાવળી, (કહી) આપો અમને જાગ. ૧૨૪૯
- કો મુખ તરણું લેઈને, કો કરખાંધી મળાંત;
(કો)આળોટે આધીન થઈ, કો લડ માંચ લળાંત. ૧૨૫૦
- કાસદ છાનો મોકલ્યો, પ્રધાન કેરે પાસ;
શીદીશો મા છું ખેટડો, આવું છું તમ પાસ. ૧૨૫૧
- મોહના રૂડી માનુની, તે છે મારે સાથ;
હમણા વાત કરશે નહિ, હૈકું રાખજો હાથ. ૧૨૬૨
- મદસૂદન મનમાં ડર્યો, જે મોહનાનો તાત;
આપણો દેશ કેમ ઉગરે, કહી વજીરને વાત. ૧૨૫૩
- ડાહી હતી એક દિકરી, તે પણ ગઈ પરદેશ;
રાજ લેશે એ રાજવી, હવે હું હાથ ધસેશ. ૧૨૫૪
- પુત્રી હોત પરણ્યા વિના, (એને) પરણાવત હું આજ;
(તો) જીવ ગામ ને જર રહત, રહત લોકમાં લાજ. ૧૨૫૫

ધ્રુજે માં ધીરજ રાખજે, પ્રધાન કે' તે પ્રીત;
 એને મળવા અમો જશું, રાજ કરો શુભ રીત. ૧૨૫૬
 પ્રધાન પોતે પરવર્યો, જઈ બેઠો એકાંત,
 વીતક વારતા સહુ કહી, લાગી મનની બાંત. ૧૨૫૭
 મોહના તો થઈ માનુની, મદન થયો રાજેંદ્ર;
 શોભ્યા સામદ શૂરમાં, જોતામાં તો ઈંદ્ર. ૧૨૫૮
 પુત્ર પિતા પ્રત્યે મળ્યો, ટળ્યા છે મનના તાપ;
 હું તે તન છું તાહરો, તું તે મારો બાપ. ૧૨૫૯
 પંથ શોકય પટરાણી કે', મોહના મૂક્યો મર્મ;
 (હું) નારી તમો સરીખડી, લાગ્યો સઘળો લર્મ. ૧૨૬૦
 એ મદન વર આપણો, આપણુ એની નાર;
 શિવ શક્તિ ત્રૂંઘ્યાં તમો, ત્રૂંઘ્યા શ્રીત્રિપુરાર. ૧૨૬૧
 પ્રધાન ગયો છે પુર ત્રિષે, જ્યાં મદસૂદનરાય;
 મહીપત તારી મોહના, વેદ વધારી આય. ૧૨૬૨
 મદન પુત્ર એ માહરો, તે ચાકર તુજ તર્ત;
 અનમી અધિપતિ એ થયો, શિર સોહાવ્યું છત્ર. ૧૨૬૩
 છત્રપતિની દીકરી, છ પરણ્યો છે છેલ;
 પગ પ્રણામવા આવિયો, માણવા તારો મે'લ. ૧૨૬૪
 મહાહરખે મૂર્છા થઈ, હરખનાં વાગ્યાં બાણ;
 મળવા ચાલ્યો મહીપતિ, ગરગડીઆં નિઃનિશાણ. ૧૨૬૫

- માતાએ જાણી મોહના, સખી સહિત સુખપાલ;
જામાત્ર વધાવ્યો જુગતથી, મોતીનો ભરી થાળ. ૧૨૬૬
- જય જયકાર જશ બહુ થયો, મહાસુખ પામ્યા માન,
• સસરા રાજ એ તાહરું, તારો હું પરધાન. ૧૨૬૭
- મદસૂદન કે' મદન સુણો, તમો રાજ સમતુલ્ય;
મહાદેવને માથે ચઢે, પારિજાતનું ફૂલ. ૧૨૬૮
- ગંગજળ દક્ષિણવંતમાં, જેમ તુલસી શાલગ્રામ;
વિપ્ર ને વળી વેદિયો, દાતા ને પામ્યો દામ. ૧૨૬૯
- કામદુધા ને દૂઝણી સિંહ પ્રજાજ્યો પૂર;
કવિ ને વળી વખાણિયો, શસ્ત્ર કરમાંહિ શૂર. ૧૨૭૦
- સાગર ને પૂરે ચઢ્યો ચઢ્યો વરધાડે ઇંદ્ર;
લક્ષ્મી ને લીલા ધરી, શરદ ઋતુ વળી ચંદ્ર. ૧૨૭૧
- વાઘ ને વળી વકારીઓ, છંછેડ્યો વશિયર સાપ;
પાવક હોયે પરજાજ્યો, અતિ ઘૃત રેડ્યું આપ. ૧૨૭૨
- પ્રધાન સુત તું પ્રાકૃત્તી, જોગ જોય જામાત્ર;
કુંદનમાં હીરો જડ્યો, પૂજવા જોગ તું પાત્ર. ૧૨૭૩
- નવખંડતણો તું નરપતિ, છત્રપતિઓમાં છાપ;
આઠસેં ગામનો(હું)અધિપતિ, (તે)કરેસલામી માફ! ૧૨૭૪
- (એ) તમને બોલવું ના ઘટે, (એ) કરવું ન ઘટે કાજ;
હું તો કિંકર તાહરો, (આ) સરવ તમારું રાજ્ય. ૧૨૭૫

મંદિર પધાર્યા માનશુ, તેડયાં માતને તાત;	
કથા માંડી સરવે કહી, (જે) વીતક કેરી વાત.	૧૨૭૬
છ રાણી છત્રપતિ તણી, સાસુની કરતી સેવ;	
અમારે ઉમયા તમે, સસરો શ્રી મહાદેવ.	૧૨૭૭
રાજ્ય ચલાવ્યું રામનું, થયો દેવાંશી દેહ;	
વસુધા વીસ વશા ફળે, માગ્યા વરસે મેહ.	૧૨૭૮
રૈયત સહુ રાજ રહે, અસત્ય અન્યા' ત્યાજ;	
ગૌડ દ્રાવડ ગુર્જરી ધર, એક છત્ર કર્યું રાજ.	૧૨૭૯
મદનસેને મહિમાં ઘણાં, કીધાં રૂડાં કળજ,	
સદાવત સોહાવિયાં, બાંધી ધર્મની ધનજ.	૧૨૮૦
માન પામી ઘણું મોહના, ઘણી લક્ષ્મી ધરસૂત્ર;	
પ્રતાપવંત પોતા સમા, પ્રગટ્યા પાંચજ પુત્ર,	૧૨૮૧
સુખસાગર સુખધામમાં, સખસજ્જન સુખપાલ;	
સુખદાતા સુખદેયણો, નર કીધા બહુ ન્યાલ.	૧૨૮૨
શુકદેવ પંડિત પ્રાક્રમી, સુખસાગરનું સાર;	
તેને તેડું મોકલ્યું, પાગ નમ્યાં નરનાર.	૧૨૮૩
ત્રાંબા પત્રે ગામ ત્રીસ, લખી આખ્યાં તે તર્ત;	
સભા મધ્યે સોહાવિયા, વેદ પાત્ર જે વર્ત.	૧૨૮૪
મદન મોહનાની કથા, કડીએ કડી રસાળ;	
પંડિત હશે તે પ્રીછશે, પ્રીછશે જેમાં માલ.	૧૨૮૫

સાખ સમશ્યા શાણપણ, વાત વિવેકની વાદ;	
જાણ હશે તે જાણશે, અતિ પામે ઉદ્ધાદ.	૧૨૮૬
છપ્પા સમશ્યા દોહરા, સમસ્યાની જે સાખ;	
સંસ્કૃતમાંથી શોધીયું, લખ્યો છું ગુર્જર ભાખ.	૧૨૮૭
સાદી ભાષા સાદી કડી, સાદી વાત વિવેક;	
સતવાદીપણું શાણપણ, નરપતીકેરા નેક.	૧૨૮૮
નરનારીની ચાતુરી, નરનારીનાં ચરિત્ર;	
શૂરપણું ને શાણપણ, નરપતિકેરા નેક.	૧૨૮૯
સતવાદી નરનારીઓ, સુણે શીખે મહિમાય;	
વિજેગ ભાંગે તેહના, આશા પૂરણ થાય.	૧૨૯૦
મેળો નરનારીતણો, ભાવે સઘળા ભોગ;	
આશા પૂરે અંખિકા, ટળી જાય વિજેગ.	૧૨૯૧
શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, વેગણપુરમાં વાસ;	
સુત શ્રીવિશ્વેશ્વરતણો, શ્રીમુખ સામળદાસ.	૧૨૯૨
લઘુ બાંધવ લાઘાતણો, આનંદબાઈનો તન;	
પિતા પુરુષોત્તમતણો, મહારૂદ્ર પર મન.	૧૨૯૩
મુલમાં એક મુઠડી, સાગરમાં શુક ચંચ;	
એ રીતે કે'નારો કવિ, પ્રમાણ કરે જે પંચ;	૧૨૯૪
મહનમોહનાની કથા, કહું મન મે'લી મોડ;	
સામળ ભટ કવિતા કહે, (સહુ) જાલો શ્રીરણછોડ.	૧૨૯૫
ઓતા વક્તા સાંભળો, નાનાભટશિષ્ય કરજેડ;	
સામળ ભટ કે' જોલજે, જે જે શ્રી રણછોડ.	૧૨૯૬

મદન મોહના

(સંક્ષિપ્તવિવરણ.)

(ડાબી બાજુએ લખેલા અંકો કડીઓના સૂચક છે.)

૧ સૂત્ર—ધરસ્ત્ર. મતલબ કે ધરરૂપ. જુઓ, નંદ્યત્રીશી. ‘ચિંતામણિકરાં ધરસૂત્ર.’ હાર—(સેવંત્રાંતો) અને (મોહકનો) આધાર. મણિમાઝા—પ્રકાશના અવધિરૂપ. ગુણ આગ-જો—‘બીજો નથી’ એ અધ્યાધાર.

૩ મહીપતિ ઇ૦—મોટા મહીપતિઓમાં (જે સાંભળ્યાથી) માન મળે.

૫ વિપ્રદેશ—બ્રાહ્મણોથી વસેલો દેશ. મોહન—મોહ પમાડે એવું.

૭ ક્ષણુમાત્ર-લગાર પણ (ક્ષણમ્) ક્ષણુ એ કાળનો અતિ સૂક્ષ્મ ભાગ છે માટે લગારના અર્થમાં આ શબ્દ વાપર્યો લાગે છે. ‘આણુમાત્ર’ હોત તો ફીક. શામળભટ આ શબ્દ બહુ વખત વાપરે છે.

૧૧ જોડ ઇ૦—જુધિષ્ઠિરના સરખો અને તેની જોડનો-જોડાનો.

૧૨ ઓપિત-તેજસ્વી. ઈંદ્રઆકારવત—(ભવ્યતામાં.) દાતા ઇ૦—દેવ જેવા દાયક છે તેવો દાતા.

૧૫ હામ કામ ઇ-હામ-હિમ્મત અને કામ (યુક્ત)મૃગલોચની.

૧૭ નિધ---નિધિ (રૂપનો).

૧૮ કપિલ—શીશમ. શીશમ જેવો કાળો ને ચગડતો.

લીલવટ—લલાટ.

૧૯ ભોગ-સેથો. જલધારા ઇ-માથાને શિવલિંગ કદપાને
સિંદૂર ભરેલી પાંતીને જલધારા કદપી હોય.

૨૦ ભમરાલી--ભમરાલિ-ભમરાચ્છાની હાર. (કાળાપણામાં).

ભજત-હોવાના અર્થમાં.

૨૨ નીલગ્રીવ-ભાર. સમતુલ્ય (સમ+તુલા). પુનરુક્તિ નથી.

૨૩ કુલેલ—(જેવી) સુગંધીવાળું. અથવા પ્રકુલ-ખીલેલું.

૨૬ દક્ષિણવંત-દક્ષિણાવર્તી). જમણા આવર્તવાળો શંખ.

રંભા—એ નામની કેળ, નીચેથી પાતળી અને ઉપર
જતાં જડી, એવો કવિસમય છે. તોલ ઇ-(આ શોભાયમાન
છે) એમ તર્ત મનમાં તોલ થાય.

૨૭ મહીમથન—માખણ (જેવી કોમળ).

૨૮ લંક-મરોડદાર વાંક અથવા પાતળી કેડ. ગચંદ (ગજેન્દ્ર)-
હાથી. વંક-વાંક-ખોડ.

૨૯ જવક-ચાવક-અળતો-લાખનો રસ. સોળ શણગાર
(જુઓ કડી ૫૯૪).

૩૫ પ્રાજે કરી—પરાજિત કરી—તપ કરીને ક્ષીણ કરી.

૪૩ પાંચ પસાય-(પ્રસાદ મહેરખાની). બુઝો નીચેની લીટી-
માં આસન વગેરે પાંચ. (બુઝો કડી ૬૦૦.)

૪૬ અગમ—આગમ (શાસ્ત્ર). નિગમ (વેદ).

૪૮ વિનાસિયું (વિમૃષ્ટમ્) વિચાર્યું. તન ખાદ્યું—હૃદય
ઉઘાડીને જોયું-વિચાર કર્યો. અથવા તન-શરીર (મનનું ઉપલક્ષ્ય છે);
અર્થાત્ મન ખાદ્યું. ખાદ્યું - ખરી વાત શી છે તેનો મનમાં
શોધ કરવો.

૫૧ ' જળધર જળચર મીન ' એ પાઠ ખરો છે.

૫૩ વીશ ને ખાર—ખત્રીસ (કડી ૭૨ માં બુઝો).

૫૬ વહિરો—આંતરો. કુષ્ટી-(કુષ્ટિન્) કાઢવાળો.

૬૦ મનાવો—પાતાના મનને મનાવો છો-માનોછો.

૬૫ રોપ-દોષ એજ રોપ છે. ચિત્રામાં જન્મ હોય તો, જ્યોતિ-
પ પ્રમાણ:-

ચોપાઠ

ચોથ નામ ને ચૌદશ જાણુ, વાર શનિચર મંગળ ભાણુ;

ચિત્રા અશ્વેષા ત્રવણુ સહી, એ નારી વિપકન્યા થઈ. ૧

આપે મરે કે માને મારે, કુટુંબ સહિત સર્વેને ટાળે;

એમ કરતાં જો મોટી થાય, તો ચોરીમાંથી વરને ખાય. ૨

૬૬ ધાઈક-ધાવક—દોડનારો. ગમે તેવો મોટો ધંધાધારી

હોય તો પણ મોહનાને તેનું મુખ જોવું ગમતું નથી એમ અર્થ છે.

૬૮ નેમ-નિયમ-આખડી-આધા. મતલબ કે નજર જોવું.

૬૯ આગન્યા-‘પ્રતિજ્ઞા’ ના અર્થમાં. વચમાં આણ્યા-
(સાક્ષી રૂપે). ગુરુપુણ્ય-ગુરુવાર ને પુણ્ય નક્ષત્રનો યોગ હોય ત્યારે
વિધારભ ઉત્તમ કહેવો છે. (જુઓ મુદ્દર્તિયિતામણિ, સંસ્કાર પ્રક-
રણ-સ્તોત્ર ૩૭.)

૭૧ કાયા છં-રામા તો રતિ તુલ્ય છેજ, અને મદનનીન્દ્યાયા
પણ કંદર્પ સરણી હતી, એવો અન્યય.

૭૨ ચૌદ વિદ્યા-જુઓ વિવરણના અંતમાં આપેલું પરિશિષ્ટ
૧ હું. ચોસઠ કળા-જુઓ:-મધુસૂદનકૃત પ્રસ્થાન ભેદ; તેમ
શ્રીમદ્ભાગવત સ્કંધ ૧૦, પૂર્વાર્ધ અ. ૪૫ શ્લોક ૩૬
ઉપરની શ્રીધરસ્વામિની ટીકા, અને તેના ઉપરનું વેદધર્મ-
સભાના તેમજ ગુજરાતી પ્રેસના ગુજરાતી ભાગવતનું
વિવરણ. સુલક્ષતાતી ખાતર આ વિવરણના અંતમાં આપેલું
પરિશિષ્ટ ૨ જુઓ.

વીશ ને બાર=અત્રીશ. અત્રીશ લક્ષણ આ પ્રમાણે
ગણાવેલાં છે:- ૧ સિંહનું (પરાક્રમ). ૧ જગલાનું (સ્વા-
ર્થપર લક્ષ.) ૪ મરવડાનાં ચાર (વહેલું ઉઠવું, યુદ્ધમાં ધૂમવું, પરિ-
ભ્રમનું પોષણ કરવું, સ્ત્રીપર વહાણ રાખવું.) ૬ મોરનાં (ઉંચી
પદ્ધતિએ રહેવું, શત્રુને છુંદવો, મધુર ભાષણ કરવું, સુંદર સ્વરૂપે
રહેવું, કળા જાણવી, ગર્વહીન રહેવું.) ૫ કૂતરાનાં (થોડેઘણે સંતો-

થી રહેવું, ઉંઘ થોડી રાખવી, સૂક્ષ્મશુદ્ધિથી સહેજમાં સમજી જવું, સ્વામી ઉપર ભક્તિ રાખવી, શૌર્ય બતાવવું.) ૩ ગર્વગાનાં (ભાર વહેવો, દંડને લેખવો નહિ, સતોષી રહેવું.) ૬ કાગડાનાં (કાઠનો વિશ્વાસ કરવો નહિ, રેતિક્રિયામાં ગુપ્તતા, મર્યાદા રાખવી, વ્યભિમાન ન રાખવું, સમયસાધક થવું, ચંચળતા રાખવી.) ૬ પુરુષનાં પોતાનાં (યુદ્ધમાં પરાક્રમ, પડનીમાં ધીરજ, ચઢન તીમાં ક્ષમા, ચાતુર્ય, વાકપાત્રવ, યશની અભિરૂચિ.)—(સં. કો.)

૭૩. ભાણી-તરફ. પાંડિને નારીના તરફ જોવું નથી કેમકે તે તો જન્મનીજ આંધળી છે. સંધ-સંધી-અધી.

૭૪. બહુ કક્કા-ધણી ત્રિપિઞ્ચા. સિંધુશાસ્ત્ર 'સિદ્ધોશાસ્ત્ર' એમ હશે, કેમકે પૂર્વે " સિદ્ધા વર્ગાઃ સમાન્નાયાઃ " એ સૂત્રાથી શરૂ થતું વ્યાકરણ ગામડી શાળાઓમાં પાઠ કરાવતા તેને ' સિદ્ધો ' કહેછે, અથવા સિંધુશાસ્ત્ર-સમુદ્ર મુનિનું બનાવેલું સામુદ્રિક શાસ્ત્ર, એવો અર્થ પણ સંભવેછે.

૭૫ છ ભાષા-સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, સૌરસેની, માગધી, પૈશાચી અને અપભ્રંશ. (અમરચંદ્રકૃતકાવ્યકલ્પવૃત્તા). કોક-કોકશાસ્ત્ર.

૭૬ ગુવાલરી-ગુવાલરીના ગુણગાનની માધુરીનો મહિમા માણીને એવો અન્વય થઈ શકે. ગુવાલરી-ગ્વાલહેરનો રાગવિશેષ અથવા, ગ્વાલહેરની સ્ત્રી હશે. સોરઠો-સોરઠ રાગ. ત્રયવિધ-ત્રણ પ્રકારની તાળી અને તાન.

૭૮ પૂરવંછાયો-વર્ણન કરવાના વિષયનો પ્રથમથી આશય દર્શાવનાર સાખી જેવો છંદ. અથવા રાગ વિશેષ જુએ આખેગીતા ભાખ=ભાપા.

૭૯ કેકણો-કેકિની નામે પ્રભાતિયાના રાગમાં ગવાતો છંદ. (જુએ રણુપિંગળ પૃ. ૩૯૦). ગાહો-આર્યાનો એક પ્રકાર. ગાંથો-ગાથા-આર્યા. ગીત-ચારણુલોકોની કવિતારચના. રણુપિંગળ, ભા. રજનમાં એવાં પાંસઠ પ્રકારનાં ગીત વર્ણ્યાં છે. જેમ-

૧. ૨ ૩ ૪ ૫
માંઝી મેઘહરો મછરાલ, હુતલ મલ હાથાલ,

૬ ૭ ૮
જેત્ર વાદી જમગલ, કે પિયારો કાલ.

૯ ૧૦
શરધીર સાપખાલ, આમુરાં ભીમાં ઉગલ,

૧૧

ભાણુઆં લાખો ભુગલ, પાલ પાલ પાલ. ” ઇત્યાદિ.

(જુએ ડિંગળ).

૮૦ છંદ ઈ૮-જુએ પરિશિષ્ટ ૩ જુ. અડી-સોળ માત્રાનો અ ઉલ્લેખ કરે અરિત્ર છંદ. અવલ-તેર માત્રાનો અવલંબક છંદ, અથવા બિલ્લાસુલટી વંચાય એવું ચિત્ર કાવ્ય. અખંધ-ગણુમાત્રાના અખંધ વિનાના વિષમપાદ છંદો. અષ્ટચોખરો-અઠતાલો નામે આઠ આઠ

૧ માલમ, ૨ મેઘહરો વંશજ, ૩ મોટો. ૪ થતો. ૫ પંજાવાળો. ૬ જયકારી. ૭ લઢાઈ. ૮ જમનો સમૂહ, ૯ સારાં વખાણુવાળો. ૧૦ ભીમાણી. ૧૧ ચારણુ.

ચરણનાં ચાર પદ કરીને બતાવેલું ગીત (જુઓ, ડિંગળ પૃ. ૯૩).

૮૧. પહેલી-પ્રહેલિકા-સમસ્યા.

૯૧. માણે ઈન્-જેમ નિગમ (શાસ્ત્ર) માં મળતું આવે તેવું.

• ૯૭. કાજ-પોતાનું કામ ગરજ. અનધતણો-મતલબ કે નિષ્પાપનો.

• ૧૦૧. કહાર-ભોષ. સુહાર-રસોષઓ. આલી ઈન્-અધી દો લત શામાં અળી બન્ય છે-જની રહે છે? પ્રજ્જ-પરાજ્ય.

૧૦૩. ઘર ઈન્-પોતાના ઉર ઉપર અધાને ફાણુ ધરેલું તનક-થોડું.

૧૦૬. પારી નહીં-પાર-ઉતાર; (ભેંસતી) પાડી; છરી; પાળી; પાડી- તૈયાર કરી (મેશ); પાડી (-તીચે); પાર—છેડો; વાસણુ ઘી ભરવાનું ચાંદીનું અનુક્રમે ‘પારી’ શબ્દના અર્થ કરવા.

૧૦૮. સમ-સરખો. ચાતર-ચતુર. ગાતર-શરીર. જોખ-મઝા

૧૦૯ પરસુ-પરમદ્વાડે, બીજી સાથે, બીજાને, સ્પર્શકર-અર્પણ કરે, એવા ‘પરસુ’ના અનુક્રમે ચાર અર્થ કરવા.

૧૧૧. વર્ણ-રંગ. લુગડાંને ધોવાથી તેને એક જાતનો ગુલાબી રંગ ચઢેછે.

૧૩૭. પરઠી-મોકલી.

૧૪૫. તરતીઅતર-ઘણી જુકિતથી. (સરખાવો બેહેતર, અદતર, ઈન્.)

૧૪૮. મકરંદ-પુષ્પરસ (જોવો મીઠો).

૧૪૯. માધવાનળ-સંસ્કૃત ભાષામાંની માધવાનળની કથાનો નાયક. મેર (મેરુ) શ્રેષ્ઠ.

૧૬૨ ઉદ્ધાદ-આદ્ધાદ, આર્નદ.

૧૬૫. સામુદ્રિક-શરીરનાં અંગોપાંગ જોઈને તેનું કળ કહેવાની વિદ્યા. ‘ સમુદ્ર ’ નામના પંડિતે કહેલી વિદ્યા. અથવા સમુદ્રા હાથની મુદ્રાપરથી ભવિષ્ય કહેવાની વિદ્યા.

૧૬૬. પાંચલધુ ઈ-અહીં સામગલટે સામુદ્રિક શાસ્ત્રથી સંલેખ કંઈ જુદી સંખ્યા બતાવીછે. જુદા સામુદ્રિક શાસ્ત્ર લખનાર ‘ઉત્તમ’ માને છે અને ‘ રક્ત ’ સાત માને છે. ગ્રીવા, પ્રજન, પૂઠ, જાંઘ, કણ, એ પાંચ હુંકાં; બે હાથ, બે નેત્ર, બે કુખ, બે નાકનાં છિદ્ર, અને બે સ્તનનો અંતર એ પાંચ દીર્ઘ; કૂખ, હૃદય, નાસિકા, ખભા, લલાટ, એ પાંચ વાનાં ઉચાં; નેત્ર, નખ, તાળવું જીભ, આંહ, એ પાંચ રાતાં; આવાં અંગોને સામુદ્રિક શાસ્ત્રવાળા-એએ શ્રેષ્ઠ ગણ્યાં છે. જુઓ વિવરણના અંતમાં આપેલો જુદા સામુદ્રિક શાસ્ત્રમાંથી ઉતારો. પરિશિષ્ટ ૪.

૧૬૭ સોદગી-એ નામની વનસ્પતિનાં મૂળ જેવ ગુણવાળાં.

૧૭૩. દ્વજાકાર ઈ.-ધનુનો આકાર હોઈને તેમાં ધ્વજનો આકાર.

૧૮૭. મોહોકમ-ધણો (મહમ ઉપરથી).

૧૮૮. તપેશ-તપસી જોવો.

૧૮૨. કોસીરિયા-કરકસર કરનારાં.

૧૯૫ ચંતની-(ચિત્રિણી ઉપરથી સ્ત્રી. ચેતર-વિચિત્ર.
નામ અને ચરિત્ર પણ તેવાંજ વિચિત્ર છે.

૧૯૬. દામણો-દયામણો-ગરીબ.

૨૦૦. મેહરાણુ-મેહરામણુ, સમુદ્ર.

૨૦૨. ખડધાન-કાદરા વગેરે રૂક્ષ અનાજ.

૨૦૫. કુદીર-કલ્પ અને સીસાની મેળવણીથી બનેલી એક
ધાતુ. કંઈ પણ હલકા પદાર્થ.

૨૧૧ ગુજરે-દરગુજર કરે.

૨૧૨. હું ઈં-હું હાથએ પૂરવા લાગીશ.

૨૧૫ દાવ કરે-લાગ આવે કે તરત મરે. (મત લોકો
દાવ કરે છે.)

૨૧૭ વશા-વિશેષકા ઉપરથી, ફળજ્યોતિષમાં પ્રસિદ્ધ
શબ્દ છે.

૨૧૯ કાજ-કાજ-કાર્ય-ગરજ (ને માટે.)

૨૨૪ નેક-નિયમ.

૨૩૨. રીત-રીતભાત-વ્યવહાર. દેહુની-દેહને.

૨૩૪ વાટય-રસ્તો. મતલબ કે રસ્તામાંની ધૂળ પડી.
પ્રીતવણુ પાચે લાગે-ખુશામત કરે.

૨૩૫. કાળી-કાળિદાસ. ૨૩૬ લછ-લચ્છ-લક્ષ્મી.

૨૪૫ દાવાદળ—તોફાન. દળવાદળ ઉપરથી.

૨૪૯ મસેવાડા—મહિના. સ્ત્રીને ગર્ભ રહે ગણાતા માસ.

૨૫૩. આર્જુવ ઇન્—આર્જુવમાંથી વાદળીઓ પાણી ભરે છે તેથી જેમ મેઘ વાંધે છે. (સમુદ્રનું પાણી વરાળ રૂપે મેઘમાં જવાથી વાદળો બન્યા છે તે પ્રસિદ્ધ છે.)

૨૬૦. દાણી-જકાત લેનારો. ' દાણી ' અટક છે. વપુન્ને-શરીરે-જતે-અર્થાત્ મનમાં.

૨૬૧ હેમ-હિમ જેવું ઠંડું.

૨૬૫. ઘોર ધન-તેથી ધન જેવો ઘોર અવાજ થાય છે. અથવા ધન-સજડ-પાસેપાસે જડેલી ધુધરીઓ ઘોર (ઘેરા) અવાજ કરતી ધમકે છે.

૨૭૩ હેજ-હૃદયની આદ્રતા. હેત.

૨૭૫. સહસાઈન્—સદસા કામ કરવું નહિ; અવિવેક પરમ આપદાનું સ્થાન છે; વિચારીને કામ કરનારને તેના ગુણથી લોભાચલી સંપત્તિઓ પોતાની મેજેજ વરે છે, અર્થાત્ પ્રાપ્ત થાય છે. (દિશત.)

૨૭૯ નિઃસાણુ-નગારાં. મૂળગ્રંથમાં નિશાન શબ્દ છે તે લેખક દોષ દર્શે અથવા અપભ્રંષ્ટ થયો હશે.

૨૮૦ અમલખ-અરૂંદાનો ઘાંઘા; પંચકલ્યાણી-પચરંગી ઘોડો.

૨૮૫ ત્રુઠ્યા-તુષ્ટા:-પ્રસન્ન થયા.

૨૮૬ ત્રુઠ્યા-તુષ્ટા:-વરસ્યા.

૨૮૭ અગ્નણુ-અગ્નણુપાણું-અજ્ઞાન.

૨૮૫. મહામુખી-અર્થાત્ મોટી અને મુખ્ય. અથવા 'ધણુ
જણુને મુખે સાંભળેલી' એમ અપ્યાહત 'કથા'નું વિશેષણ પણ લેવાય.

૩૧૫ અજરકરે-વાર લગાડે તે.

૩૨૫. માણુકાર - વણુકર-હેડ.

૩૨૯ મેઘવાળ-હેડ. ૩૪૦. લક્ષ-લક્ષવશા.

૩૪૩ માર્જન-શુદ્ધિ (શરીરની.)

૩૪૪ પાંચ પાપ-પંચ મહાપાપ. (પૂર્વે ક્યાં હશે તે.)

જેમ:—

“ બ્રહ્મહામચપસ્તેનસ્તથૈવ ગુરુતત્પગઃ ।

एते महापातकिनो यश्च तैः सह संवसेत् ।” (યાતવશ્કય)

બ્રહ્મહત્યા, મદ્યપાન, ગૌર્ય, ગુણ્પત્ની ગમન, એ ચારનો સંસર્ગ,
એ પાંચ ધર્મશાસ્ત્રમાં મહાપાપ ગણેલાં છે.

૩૪૬ ગાંજીયો-ગાંજીયો. સઘળે સ્થળેથી મારા ગુણુનો
નાશ કર્યો.

૩૬૦ કામ-કામિની. ગંધે-લાલાય. (ગૃધ્ર લાભ કરવો.)
વળુધે-લાગુ થાય.

૩૬૪ લક્ષ લહે-લાખખોતું ધન લેઈ લે. સર્વસ-સર્વસ્વ,

૩૬૭ હડકાણું—મતલબ કે ઘણું પસરી ગયેલું. કોઈ હડાયકું—
ખંદુકના અવાજની પેઠે ત્વરાથી પ્રગટ થતું કહે છે.

૩૬૮ નીશાં—નિશ્ચય—ખાતરી.

૩૭૦ જોખ કરોછો—સુખભોગ માણોછો.

૩૭૭ પટતરે—પડતામાં—મર્મમાં.

૩૭૮ ડાઘ—મોટા કદનો—ડાઘો.

૩૮૩ લાગ—લાગો—કર.

૩૯૧ લાખે લટે—લાખે લટરો (શાખાઓ) સાથે.

૪૧૩ અતસીઅળ—અતુલ અગવળો. ૪૧૪ તરણુ—તણુ.

૪૧૭ અતસિઅલ એ આંચ—તેનું અતુલઅલ એજ
પીડા હતી.

૪૧૮ મણિધરમણિમરોડ—નાગમાં પંજુ જે એક શેપ-
ના : તેને મરહી નાંખતો.

૪૪૦ એક નાડે—એક નાડીએ—સ્થિર મનથી.

૪૪૧ નવ ખંડ—મેરૂની આસપાસ આવેલી પૃથ્વીના
નવ ભાગ પાડી તે દરેકને ખંડ સંજા આપી છે. ઇરાક, લદાખ,
હરિવર્ષ, કિપુરુષ, કેતુમાત્ર, રમ્યક, ભરત, દિરણમય, ઉત્તર-
કુશ, એવાં તે ખંડોનાં નામ છે—(જુઓ શ્રીમદ્ભાગવત રક.
૫ ભા.)

૪૫૮ કહુ ઈન્—મારે કહેવું પડે છે તે પાપ તમારે માથે.

૪૮૭ ત્રિવિધ-કંઠ સ્વર, વાદ્ય સ્વર અને તાળ. મેલ્યાં-છોડી દીધાં

૪૮૬ કિરત -કીર્તિ-વખાણ. યશ-સત્કર્મની ઉજવણતા, યશમાં ઉજવણતા કે પ્રતિષ્ઠા છે, જ્યારે કીર્તિમાં 'ફેલાવાપણું' છે, એટલે

• એ એમાં ભેદ કહી શકાય.

૫૨૬ શોડો-સાડલો.

• ૫૪૩ ઝુંઝાર-રણમાં ઝુઝે એવો.

૫૪૪ બળ-બળવાળો, ભલમ-ભડમ-દુષ્ટપુષ્ટ,

૫૫૦ દદામાં-નગારાં,

૫૫૧-જા ધડિયા-ડાખલું વગાડનારા-જાગરીયા. જેમ "ધરના ભુત ને ધરના જાગરિયા." ઠાર-એક જાતનું વાજું.

૫૫૨ નિધંતા-મરાઠી (નિઘળે) નીકળતા. નીકર-(સં, નિકર-સમૂહ) હાથે પહેરેલાં ઘણાં કાંકણને હણકારે છે.

૫૫૪ સંચ-સાચ.

૫૫૫ તેરમીવિદ્યા-'નિયમ તેરમો' એમ હોત તો ફીક, કેમકે વિદ્યા બારની સંખ્યાથી પ્રસિદ્ધ નથી.

૫૭૪ ગીરત-- (નિષ્કળ-નકામું) ૫૮ તાચ-સામગ્રી,

૫૭૭ વાક-વચન.

૫૮૬ મામો-ચીંધરીએ મામો, સાપ મામો, વગેરે ભલિત દેવ. ૫૯૦. ઈભ-હાથી.

૫૯૪. નવસંત—નવ+સંત=સોળ શણુગાર. જુદા જુદા
સેખકો સોળ શણુગાર જુદા જુદા કહેછે. જેમ—

“ ચાર ચતુષ્પદ, ચાર ખગ, ચાર ડગ, ડૂલ ચાર;

રાખજી કે બદન પર, યે સોલા સિગાર. ”

ચતુષ્પદ—તુરગ (ધુધંટ). ખગ—કાકિલ (સ્વર).

કુરંગ (નેત્ર).

બ્રમર (ભવાં).

ગજ (ગતિ).

શુક (નાદ).

સિંહ (કમર).

ખંજત (નેત્રચાપદ્ય).

દગ—કપિથ (કાકું) (કુચ). ડૂલ—ચંપક (કાંતિ).

દાડમ (દંત).

કેતકી (સુગંધ).

આત્રમીજ (હનુ-હડપચી).

કમત્રાકૃતિ (નાભિ).

ખિંચદગ (ઝોહ).

ગુલાબ (ગાલ).

બીજન મત પ્રમાણે:—તૈલાખ્યંગસ્નાન, ચીર, કંચુકી, કંકુંમ,
કાજળ, કુંડળ, હાર, માતી, કેશપાશ, નુપૂર, ચંદન, કટિસૂત્ર (કં-
દોરો), તોડા, તાંબૂલ, કંકણ, ચાતુર્ય, એ સોળ શણુગાર ગણાય
છે. બીજન પણ એવા અનેક મત હોઈ શકે. (સં. કો.)

૫૯૭ જ્ઞાંધડીયાં-ડાખલાં

૬૦૦ પંચ પસાય—આસન, ખેસણ, સન્માન, ભોજન,
દક્ષિણા. (જુઓ કડી ૪૩ મી).

૬૧૩ ઠરાવધ.—(માટે) બચવાનો ઠરાવ એ તો એક ઠાઠ
—દોંગ માત્ર છે.

૬૧૬. તેજબિંબ—મતલબ કે રોણકદાર.

તરતીઓ ૪૦ ઘણી તજવીજો-સવડો વાળો (મહેલ)

૬૧૭ ઘેંઘાટ—આનંદ—લીલાલહેર.

૬૪૧ ઘણુ—(ઘનુ) ગાંધાનું ગોવાડું.—ઘોર—ટોળું કાળીરોળી

વેળા—સંખ્યાકાળ. ચરોતરમાં રોળીકોળી વેળા કહેવાય છે.

૬૪૫ માજમ—(મહાયામિની) મધ્ય રાતનો વખત.

૬૪૬ તેગ—અવાજ

૬૪૮ સાય—સુસવાટા.

૬૬૨ પારેવા—એ નામનો, અથવા પારેવા (કબૂતર) જેવો.

અષળ. ૬૭૩ તરકસ—(તીર પ્રા. કશીદનઃખેંચવું, સં. કૃપ્) ભાથો.

૭૧૦ શિવાલિખિત—મહાદેવજીએ પાર્વતીજીને કહેલાં

શુભ મુહૂર્તો. ૭૧૪ નઘરોળ—ખેદિકરું—નચુરો.

૭૪૫ ટાળો કરો—વખત ચૂકવો.

૭૭૩ કર્મ—અર્થાત્ કપાળો. સરે-સરેહ, મુસલમાની કાયદા,

અર્થાત્ સરેહના જેવી ખરેખરી વાતમાં શી સરમ રાખવાની છે ?

૭૭૭ ચતુરા કેવી ચૂકવી—ફક્ત એને ચતુરા કહેતાં ચૂકવું—

ભૂલી જવું. અર્થાત્ તેનું નામ ન હેવું.

૭૮૨ રાવળો જાણિયો—રાજદરબારમાં (ગુનેહગાર) થઈને

જણાયો. વેચ પરો—વેચીને દૂર કર. (પરો—ક્રિ. વિ.) કાઢી મૂકા.

૭૮૩ તોલ—તુલ્ય. શાવ—શાહુકાર

૭૮૪ વીશ—મતલબ કે ઘણા. છપ્પામાં સોળ ગણાવ્યા છે.

૭૯૬ રોખમાં—પ્રસિદ્ધપણે. (?)

૭૯૯ જોખ (સં. જુપ) આનંદ.

- ૮૦૨ નેઠ (સં. નષ્ટ)—નીહી ગયેલાં—ખાલી થયેલાં.
- ૮૨૩ વગ્ન—વૃત્તિ—સંસ્કાર. જુઓ “ અખા જીવ તણી એ વગ્ન, અજને હામે પૂજે અગ્ન. ”
- ૮૨૫ એન—મરામર.
- ૮૭૧ મોલ—મોળીયું ૮૭૩ જત—જતુને—પ્રાણીઓને.
- ૮૮૪ ભામણે—બ્રામણે—બ્રમણમાં.
- ૮૮૨ તરતીખશું—તરતીખસહ—યુક્તિવાળી.
- ૯૦૦ ખાસખેલ—લશ્કરના પાછલા ભાગનું રક્ષણ કરનાર એક અમલદારની પદવી. ખલખતકરી—છુપી મસલહત, ગુપ્ત વિચાર કરી.
- ૯૧૧ ઓંબુજ—પોયાળું.
- ૯૧૩ રાખી છે—(પરીક્ષા કરવાની).
- ૯૨૩ દેવા—દેવચક્લી. જમણા ભૈરવ હનુમાન—જમણી બાજુએ ભૈરવ (ચીખરી પક્ષી) બોલે અને હનુમાન (વાંદરો) કૂદે અથવા બોલે તો સારા શુદ્ધ થાય છે.
- ૯૨૪ વેદ—વેદ વાક્ય જાણવું—નિશ્ચય. ૯૯૫ વરતીઓ—જૈનગોરથ.
- ૯૨૭ ધાન—ધાન્યની પેઠે.
- ૯૩૧ પાલી—ઝાડનાં ઝીણાં પાંદડાં. પરડ—આવળના પરડા.
- ભરડ—ભરડો—તપોધન.
- ૯૩૩ વેડાંગ—ઘોડો. ૯૩૪ મોટ—ગાંસડા.
- ૯૩૫ વસત ઈન્—વહોરવાની વસ્તુ વહોરજે.

૯૪૧ કશકશતો—હાંકતો ૯૪૨ કેાકલ—કોળી.

૯૪૪ માકડમુછો—મડમુછો

૯૫૮ સૂલ—નિર્ણય.

૯૬૫ ચિત્ર—‘ ચરિત્ર ’.

• ૯૭૫ ભોળી—‘ ભાળી ’ ભ્રમણ.

૯૮૦ વણજ, વજર ને વ્યાજ—એ તેના રોજગાર છે. વ-
જર-વજરાત. કિંકરી—કિંકરપણું.

૯૮૮ પૂર્વ દિશા ઈં—પૂર્વ દિશાએ થઈને પશ્ચિમ તરફ
જવાને રસ્તે.

૧૦૧૪ ધજખંધ—મતલબ કે સારી રીતે.

૧૦૧૫ અર્ભ—આળક આપનારે આપધ. ધૃત આયુષ્ય આપનારે
હોવાથી ધૃતને પણ આયુષ્ય કહે છે, તેવો પ્રયોગ અહીં જણાય છે.

૧૦૭૩ ચકવે—ચકવર્તિ. ચાખૂંટ—ચારે દિશાએ.

૧૦૭૫ પેશકશી—ખંડણી.

૧૦૮૨ ખરીલે—ખડી હે—ઉભી છે. કરી—કળી.

૧૧૦૯ તર્કટ કર્ચો—પ્રતિજ્ઞા લેવા રૂપી. (હિંદીને અનુસરીને
નરગતિ વાપરી છે.)

૧૧૧૫ અવેરી આપવાં—જે આવે તેને વ્યવસ્થા કરીને
વહેંચી આપવાં. સજ—સજ્જ (તૈયારી કરી).

૧૧૨૦ વસનમાંય—લૂગડામાં. અર્થાત્ ચીતરેલાં વસ્ત્રમાં તે

લડી (મોટી—સુંદર) છે. વસ્ત્રસહિત સુંદર દેખાય છે. સામુદ્રિક
રતિરેખ—સામુદ્રિક ચિન્હ ખતાવનારા પિંદુ અને રેખાઓ સહિત.
રતી (ચણોડી) નો આધાર પિંદુ કે ટપકા જેવો હોવાથી આ
શબ્દ પ્રચારમાં આવેલો લાગે છે. આવેળ પ્રયોગ શામળલદે
ધણે સ્થળે કર્યો છે, “રૂડી કર્મની રેખા રતિ” (જુની સાતમી.)

૧૧૨૩ કામની—કામનીએ. લેખુ—લેખ.

૧૧૨૪ જશુ—જેતું. (હિં. જદમા ઉપરથી).

૧૧૨૫ આબનખાહુ—ખતુ (ધુંટણ) પર્યંત હાથ લાંબા
હોય એવો પુરૂષ.

૧૧૨૬ અકલ ઇન્—તેની અકલના આધારભૂત તથા તેની
ધ્યાણ (નિશાની) ના અલંકાર ચીતર્યા હતા.

૧૧૩૦ સામદ—સામંત. ગરવા ઇન્—ગરવા પુરૂષો પણ જેના
ગુણ ગાય છે.

૧૧૩૧ ચાર વાટે ઇન્—“ ચાર વાટોને ચોવટે ” એમ અ-
સલમાં હોવું જોઈએ, નહિતો પુનરુક્તિ જેવો આભાસ થાય છે.

૧૧૩૪ પ્રતાગી પેર—પ્રતાપીની પેર.

૧૧૩૭ ભોગ—ભોક્તવ્ય—આરમ્ભ.

૧૧૩૮ અરવાને—અડવાણે.—ઉધાડે પગે, સ્વલ્પધાન—કાદરો
પ્રશેષે રૂક્ષ અત્યાજ.

૧૧૪૦ શકત—શક્તિ—દેવી.

૧૧૪૬ ફાફળ—સાપારી (પૂર્ણફલ ઉપરથી.)

૧૧૫૨ જોરાવરી જોગ—બળાત્કારે વેશગી થવું તે.

૧૧૫૯ ભાવ—ભાવથી. ભટ્ટ—(અષ્ટ ઉપરથી.)

૧૧૬૧ વાર્તાક—જૈન કે બૌદ્ધનો યતિ. (ધણીં વ્રત ધારણુ કરનારા હોય છે માટે.)

૧૧૬૬ તનક—લગાર.

૧૧૬૯ કર એાડે—હાથ ધરે.

૧૧૭૨ વાઠ-વાઠ જોડી, મતલબ કે ધૂળ પડી. કામનું—કામિનીનું અથવા ધંધા રોજગારનું. ૧૧૭૪ પાળક પુત્ર—જેને પાલન માટે પુત્ર ઉપર આધાર રાખવો પડે તે.

૧૧૮૭ સંજોડાય—સંજોડા.

૧૧૮૩ સાખ—(કેરીની.)

૧૧૮૭ મેદ—મેદિનીમાં. અથવા મેદ ઉપલક્ષણુ લઈએ તો હાડમાંસવાળો—શરીરધારી. એ તે ઇં—એ તે પૂતળી (માહના)નાં પરાક્રમ (દીસે છે) એમ પોતાના વપુ (મનનું ઉપલક્ષક)માં વેદ (નિશ્ચય) વિચાર્યું.

૧૨૦૪ લેલે મજનું—એ આશકમાશુકની વાત પ્રસિદ્ધ છે.

૧૨૧૭ પ્રહા—પ્રવાહ. થયો ને ઠામે મૂળમાં 'વહો' હોવું જોઈએ. મહાસુખ ઇં—મહાસુખ રૂપી મેહને માણ્યો—મેહનો લાહવો લીધો.

૧૨૩૬ પ્રાધૂણું—પરોણા. આથ—આસ્તા—માલમિત્રકત.

૧૨૬૦ પંચ શોકય—પાંચે શોકયોને પટરાણી કહે છે કે, એવો અન્યથ કરવો.

૧૨૬૨ આય-આયપત. અર્થાત્ પ્રતિષ્ઠા. વશિયર-વિપથર-નાગ

૧૨૮૦ કજ્જ-કાજ. (અપબ્રષ્ટ ભાષાનો શબ્દ છે).

૧૨૮૪. વર્ત—(વૃત્ હોવું) વર્તતા હતા-હાજર હતા.

૧૨૮૭ સંસ્કૃતમાંથી—ધણું કરીને કથાસરિત્ સાગરમાંથી

૧૨૮૪ મુડામાં—સો મણમાં.

૧૨૮૫ મોડ—મરડાટ.

परिशिष्ट १ लुं.

१४ तथा १८ विद्या—

पुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्राङ्गमिश्रिताः ।

• वेदाः स्थानानि विद्यानां धर्मस्य च चतुर्दश ॥

याज्ञवल्क्यस्मृति अ १—३.

(१) पुराण (१) न्याय (१) मीमांसा (१) धर्मशास्त्र (६)
अंग (४) वेद, आ चौद विद्यानां तमज्ज धर्मनां स्थान गणाय
छ. आमां (१) आयुर्वेद, (१) गंधर्ववेद, (१) धनुर्वेद, अने (१)
अर्थशास्त्र अथवा स्थापत्यवेद, ऐ चार उपवेद उमेरीअै तो
१८ विद्याअै थाय.

आमां उपपुराणानो पुराणोमां; वैशेषिक दर्शननो न्यायमां;
वेदांतनो मीमांसामां; महाभारत, रामायण, सांख्यदर्शन, पातंजल
दर्शन, पाशुपत, वैष्णवादि दर्शननो धर्मशास्त्रमां अंतर्भाव करी
निर्वाह करयो.

ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवेद, अने अथर्ववेद, ऐ चार वेद अ-
थवा श्रुति, शिक्षा, कल्प, व्याकरण, निश्कत, ज्योतिष, अने छंदस्
ऐ छ अंगो अथवा वेदांगो; अक्ष, पद्म, विष्णु, शिव, भागवत,
नारद, भार्गव, अग्नि, लविष्यत, अक्षवैवर्त, लिंग, वराह,
स्कंद, वामन, कूर्म, भस्त्र, गरुड अने अक्षांड—आ १८ पुराणो;

સનતકુમાર, નૃસિંહ, બૃહન્નારદીય, શિવરાહસ્ય, દુર્વાસસ, કપિલ, વામન, ભાર્ગવ, વરુણ, કલિકા, સાંખ્ય, નંદી, સૂર્ય, પરાશર, વસિષ્ઠ, દેવી, ગણેશ અને હંસ, આ ઉપપુરાણો કહેવાય છે. કેટલાક દેવી અથવા ભગવતીભાગવતને પણ મુખ્ય પુરાણ કહે છે.

ગૌતમમુનિપ્રણીત ન્યાયશાસ્ત્ર અને કણ્વાદમુનિ પ્રણીત વૈશેષિક શાસ્ત્ર એ બે ન્યાય દર્શનો; કપિલમુનિપ્રણીત સાંખ્યશાસ્ત્ર અને પતંજલિમુનિપ્રણીત યોગશાસ્ત્ર એ બે યોગદર્શનો; જૈમિનીપ્રણીત પૂર્વમીમાંસા શાસ્ત્ર અને વ્યાસમહર્ષિપ્રણીત ઉત્તરમીમાંસા શાસ્ત્ર એ બે મીમાંસા દર્શનો; આ ત્રણે મળી ૬ દર્શનો સમજવાં. મનુ, અત્રિ, વિષ્ણુ, હારીત, યાજ્ઞવલ્ક્ય, ઉશતસ, અંગિરસ, યમ, આપસ્તંબ, સંવર્ત, કાત્યાયન, બૃહસ્પતિ, પરાશર, વ્યાસ, શંખ્ય, લિખિત, દક્ષ, ગૌતમ, શાતાતપ અને વસિષ્ઠ, આ ૨૦ મુખ્ય ધર્મશાસ્ત્ર પ્રવર્તકો ગણાય છે અને એમનાં પ્રણીત શાસ્ત્રોને ધર્મશાસ્ત્રો વા સ્મૃતિઓ પણ કહે છે. કેટલાક મત પ્રમાણે ૧૮, કેટલાક પ્રમાણે ૨૮, અને બીજાઓના કહેવા પ્રમાણે ૩૬ સ્મૃતિઓ છે, પણ યાજ્ઞવલ્ક્યે આ ૨૦ મુખ્ય ગણાવી છે.

આ વિદ્યાઓના વિષયોનું સામાન્ય જ્ઞાન શિક્ષકોએ યથાયોગ્ય આપવું. વિસ્તાર ભયથી તે અહીં આપવું યોગ્ય લાગ્યું નથી. આથી વિદ્યાર્થી માત્રને અટલો તો બોધ થવો જોઈએ કે મનુષ્ય માત્રને આવશ્યક યાવત પદાર્થ તેનું જ્ઞાન આ અઢારે વિદ્યાઓમાં આવી જાય છે.

પરિશિષ્ટ ૨ જું.

ચોસઠ કળા—

૧ ગીત. ૨ વાદ્ય. ૩ નૃત્ય. ૪ આલેખ્ય. ૫ વિશેષકચ્છેદ્ય
 • જુદા જુદા પ્રકારના ચાંદલાને માટે કાતરવાની રીત. ૬ ચિત્રકર્મ.
 ૭ કુસુમવટિવિકાર દેવમંદિરમાં ચોખ્ખાથી અને પુલોથી સા-
 થીઆ વગેરે જુદા જુદા આકારે કરવા. ૮ પુષ્પાસ્તરણ પુલ પાથ
 રવાની રીત. ૯ દશનવસનાંગરાગ દાંત અને કપડાં વગેરેને રંગ
 ચઢાવવો. ૧૦ મણિભૂષિકાકર્મ આગળના વખતમાં ધરમાં અથવા
 ખગીયામાં તરેહવાર બેઠક બનાવવાની રીત હતી કે જે ઉપર બે-
 સી ઉનાળામાં ખાવા—પીવા વગેરેની મોજ કરતા હતા. ૧૧
 શયનરચન ૧૨ ઉદકવાદ્ય જલતરંગાદિ વાદ્ય ૧૩ ઉદકઘાત
 પાણીમાં તરવું વગેરે. ૧૪ ચિત્રયોગ ચમત્કારી અખતરાઓ. ૧૫
 માલ્યગ્રથનવિકલ્પ પુલના પાંખા વગેરે બનાવવો. ૧૬ શેઠ્ઠ-
 રાપીડોજન પાઘડીઓ, ટોપીઓ વગેરે બનાવવું તે. ૧૭ નેપ-
 થ્યયોગ શણગાર કરવાની રીત. ૧૮ કર્ણપત્રમંગ કરણપુલ વગેરે
 ઘરેણું બનાવવાં તે. ૧૯ સુગંધયુક્તિ જાત જાતની સુગંધ બના-
 વવાની યુક્તિ. ૨૦ ભૂષણયોજન ઘરેણું ગાંઠવાની રીત. ૨૧
 એન્દ્રજાલ જાદુના પ્રયોગો. ૨૨ રૂપપરીક્ષા. ૨૩ ચિત્રશા-

કાપૂપમહ્યવિકારાન્નિયા બત બતની રસોઈ. ૨૪ કૌતુમારયોગ
 પ્રીતિ ઉપગતનાર તથા શરીર સારું કરનાર કત્યાદિ ઉપાયો
 જે કુચુમાર નામના આચાર્યે બતાવેલા છે, જેવા કે પૌષ્ટિક
 ઔષધો તથા અગમ્યદ્રવ્યના પ્રયોગો. ૨૫ હસ્તલાવવ દ્વાય
 આલાપી. ૨૬ પાનકરસરાગાસવયોજન શરાય અપને શરયતો બના-
 વવાની રીત. ૨૮ સૂત્રક્રીડા દ્વારીસંગ્રા. ૨૯ પ્રદેલિકા પંચલી,
 “ છ પગનું છું છું મુંછું, નામ દર્શને છું છું, જુવો આપો
 જુવો. ” અર્થ—જુવો નામનો છું છું. તથા “ આગ નદિ ને
 આવતડો, એવે નામે નામ, બરડાની આથમણી કેરે, ગોલી
 લક્ષ્મી ગામ. ” અર્થ—પારખંદર. તથા “ અગમગ તણ પગ લ-
 કડ ખાય ને પાણી પીએ ને બેઠું રહે. ” અર્થ—આરસીઆ,
 કત્યાદિ. ૩૦ પ્રતિમાત્મા સંસ્કૃતના અભ્યાસવાળા ઉછરતા છોક-
 રાઓ સામસામી અંત્યાહરી બોલે છે તે જેમ કે પહેલા જણના
 શ્લોકમાં જે અંતે અક્ષર આવે તે અક્ષર જેના આરંભમાં હોય
 એવો શ્લોક બીજાએ બોલવો, વળી તે શ્લોકને અંતે જે અક્ષર
 આવે તે અક્ષર જેના આરંભમાં હોય એવો શ્લોક પહેલાએ
 બોલવો. જેમ કરતાં જેની પાસે શ્લોક ખુટી જાય તે હાથો કહેવાય
 છે. ૩૧ દુર્વાચકયોગ જેનું ધણીવાર અંતે જલદીથી ઉચ્ચારણુ કર-
 તાં ગડબડ થઈ જાય એવાં વાક્યો સારી રીતે બોલતાં આવડવાં.
 જેવાં કે “ તાડ ઉપર કાગ બેઠો ઉતર કાગ તાડ ખાઉં ” “ રામ-

નામ લેનાર લગ્નો કે લેવરાવનાર લગ્નો. ” “ ઢાકડી ઉપર યોકડી ઉતર યોકડી ઢાકડી ખાઉં ” કથાદિ. ૩૨ પ્રતિમાકરણ પૂનર્જા બનાવવાં તે. ૩૩ પુસ્તકાવવા. ૩૪ નાટકાલ્પાયિકાદર્શન ૩૫

- કાવ્યસમસ્યાપૂરણ ૩૬ પદ્ધિકાવ્યેવાણવિકલ્પ પાઠી અને નેતર ભરવાની રીતો. ૩૭ તર્કકર્મ ચુતર કાંતવાની તથા ત્રાકડી ઉપર ચઢાવી સોનેરી તાર વગેરે વીંટવાની રીત. ૩૮ તક્ષણકર્મ ચુતારનું કામ. ૩૯ વાસ્તુવિદ્યા હામારત આંધવાનું કામ. ૪૦ મ્લચરત્ન-પરીક્ષા ૪૧ આકરજ્ઞાન ખાણ બનણુવાની કળા. ૪૨ ધાતુવાદ-મંદ્રોડીમાંથી ધાતુ કલાડવાના ઉપાયો. ૪૩ મળિરામજ્ઞાન બતબન-નનાં નંગોને રંગ આપવાની અને ડાંક મૂકવાની રીત, ૪૪ વૃક્ષ-યુર્વદયોગ આડવાન ઉછેરવાની તથા તેનાં દરદ મટાડવાની રીતો. ૪૫ મેપકુકુટલાવકયુદ્ધવિધિ યોકડા, ફૂકડાં અને લાવરાં લડાવવાની રીત. ૪૬ શુકસારિકાપ્રલાપન મેના પોપટને યોલતાં શીખવવાં તે. ૪૭ ઉત્સાદનપ્રસાદન શરીરને સાફ કરવાનું તથા અખ્યંગ કરવાનું હાપણ. ૪૮ અક્ષરમુષ્ટિકાકથન કરપક્ષવી ભાષા; જેમ કે “ અહિદ્રેણુ કમલ ચક્ર ટંકાર, તેગ પવન યૌવન શૃંગાર; અંગુલિ અક્ષર ચક્રી હિ માત્રા, રામ કહત સીતાસે ખાતા. ” અર્થ, અહિદ્રેણુ એટલે અકારાદિ અક્ષરો સમજવા, કમલ એટલે ક વર્ગ, ચક્ર એટલે ચ વર્ગ, ટંકાર એટલે ટ વર્ગ, તેગ એટ-

તે વર્ગ, પવન પ વર્ગ, ધૌન એટલે ચરલ્લ અને શૃંગાર એટલે
 શપસહ. તેમાં અલિકેણ (સાપની ફેણ) વગેરે જેવો હાથનો આ-
 કાર બતાવી જેટલામાં આંગળી ઉઘી કરે તેટલામાં અક્ષર
 અને જેટલી ચપટી વગાડે તે પ્રમાણે ક્ષકાક્રી વગેરે માત્રા સમ-
 જવી, ઈત્યાદિ. ૪૯ મ્લેચ્છિતકતર્કવિકલ્પ ભાષાને બગાડીને
 બોલવાની રીત. જેમ કે સ્મ વચમાં નાખીને અને ચ આગળ ના-
 ખીને બોલવાની રીત. ૫૦ દેશભાષાવિજ્ઞાન. ૫૧ માનસીચિંતા
 મનની વાત પારખવી તે. ૫૨ અભિધાનકોશ શબ્દોના કોશ
 બાણુવા તે અથવા મનુષ્ય ગામ વગેરેનાં ધણાનાં નામ બાણુવાં
 તે. ૫૩ છલિતકયોગ ઉંઠું અવળું સમજાવવા તથા
 ફસાવી દેવા વગેરે જાળવાના ઉપાયો. ૫૪
 વસ્તુગોપન વસ્તુ છુપાવી રાખવાની કલા. ૫૫ દ્યુતવિશેષ જુદા
 જુદા પ્રકારની રમવાની રીતો. ૫૬ વાલક્રીડનક બાળકોની
 રમત. અથવા છોકરાં રમાડવાની કળા. ૫૭ વૈનયિકીવિદ્યા
 સબ્યતા જાળવવાની રીત. ૫૮ વૈજયિકીવિદ્યા
 લશ્કરી કવાયત વગેરે જ્ય મેળવવાની કળા.
 ૫૯ વ્યાયામિકીવિદ્યા. ૬૦ આકર્ષક્રીડા સો ગાં બાળ.
 ૬૧ યંત્રમાતૃકા જુદાં જુદાં યંત્રો કરવાની રીત. એમ કહેવાય
 છે કે એ વિષય ઉપર વિશ્વકર્માએ એક ગ્રંથ રચેલો છે. ૬૨

ધારણમાતૃકા ધારણા (અષ્ટાવધાન વગેરે) શકિત વધારવાની રીત. ૬૩ છંદોજ્ઞાન ૬૪ કેશસંમાર્જનકૌશલ કેશને સાફ અને સારા રાખવાની ચતુરાઈ.

ચોસઠ કળા, સ્ત્રીપુરુષના સોળ શબ્દગુણ, પુરુષનાં બત્રીસ લક્ષણ, નવમંડ ઇત્યાદિના વિશેષ સ્વષ્ટીકરણ માટે જુઓ. દ્વારામકૃત કાવ્ય સંગ્રહમાં “ વસ્તુવૃંદદીપકા. ”

૭૨ કળા વિષે છંપા (સામળભટ્ટકવિકૃત.)

ચિત્રકળા પોશાક, પાદમંધન, કૃતિ પાકે,
જમવું તરવું નીર, સ્નાન જિતવું વદિ વાકે;
ભરવે ભાવ પલંગ, બેસવું સૂવું સેજે,
બોલવું હિંડવું હોડ, દેવપૂજન અતિ તેજે,
ધરવા અંગ શબ્દગુણ શુભ, સિલક કેર દીઠું કરે;
ભખવું ને લેવું લાજવું, કળા એક કા મન ધરે—૧

કરવાં લેખા કામ, દ્રવ્ય રળવું જન રીઝે,
ખેતી વણજ વિવેક, સત્ય શરૂપણ લીજે;
ચઢે ઝાડપર જુગતિ, પારધી પરઠે પાપે,
પાંખી પાડે પલક, કરી મેહેનત કદી આપે;
હમવાહન કરે વિવેકથી, હાંકી બાણે હોડથી;
ઓપડને અમલજ કેળવે, શામળ સુકળા બેડથી.—૨

પરખે નરખે નેહ, બોલ સહુ ગમતી બોલે
 ન્યાય ચૂકવે જોડ, ધર્મની ધારણુ તોલે;
 ગાયે વાય વિવેક, ચાહે ચોખને ચિત્તે,
 ઉપાસન આસન, મંત્ર જત્રો જપ નિત્યે;
 પોપણુ દોપણુ ને દિગ્ગદરણુ, શરણુગતને રાખવું;
 ચોગણું, ચિતમાં ચેતણું, ભણી કળા સત્ય ભાખવું.—૩
 દાન, માન અપમાન, જૂઠું જાણું પરખાવું,
 સંચ, પ્રપંચ પાખંડ દંડ દેવું ચિત્ત ચળવું;
 તજવું, સજવું સેવ, દેવ દર્શન પ્રિય મળવું,
 કળવું, રમવું રમત દુઃખ સુખ શરીર ચોલવું,
 વળી પ્રીત રીત પગ કાઢવો, ખગ નવ જન્યે ઇંતરી;
 નિત્ય સત્ય નામ દિલ રાખવું, શામળ કળા બહોતરી.—૪

પરિશિષ્ટ ૩.

પંચ દીર્ઘાદિ.

પંચ દીર્ઘ પંચ હ્રસ્વં પંચ સૂક્ષ્મં ષડુન્નતમ્ ।
 સપ્ત રક્તં ત્રિગમ્મીરં ત્રિવિશાલં પ્રશસ્યતે ॥ ૧૭૪
 બાહૂ નેત્રદ્વયં કુક્ષિઃ દ્વે તુ નાસે તથૈવ ચ ।
 સ્તનયોરન્તરં ચૈવ પંચ દીર્ઘં પ્રશસ્યતે ॥ ૧૭૫
 સ્વરો બુદ્ધિશ્ચ નામિશ્ચ ત્રિગમ્મીરમુદાહૃતમ્ ।

ત્રયં यस્ય તુ વિસ્તીર્ણં તસ્ય શ્રીઃ સર્વભોમુખી ।

ઉરઃ શિરો લાલ્લાટં ચ ત્રિવિસ્તીર્ણં પ્રશસ્યતે ॥ ૧૭૬

(બૃહત્સામુદ્રિકશાસ્ત્રમ્.)

પરિશિષ્ટ. ૪ થું.

છત્રીસ પ્રકારના છંદ—

અક્ષર સંખ્યા	છંદનું નામ	બેદ અથવા વ્ર- તોની સંખ્યા.	અતિપ્રસિદ્ધ વૃત્તનું નામ.	*
૧.	ઉક્તા.	૨.	શ્રી.	(૧)
૨.	આત્યુક્તા	૪	કામા.	(૧)
૩	મધ્યા,	૮	નારી.	(૧)
૪	પ્રતિષ્ઠા	૧૬	કન્યા	(૧)
૫	સુપ્રતિષ્ઠા	૩૨	પ્રિયા.	(૧૨)
૬	ગાયત્રી	૬૪	શશિવદના	(૧૬)
૭	ઉષ્ણિક	૧૨૮	કુમાર લલિતા	(૩૦)
૭	અનુષ્ટુપ્	૨૫૬	પ્રમાણિકા	(૮૬)
૮	બૃહતી	૫૧૨	ભદ્રિકા	(૧૮૮)

* આ આંકડા એ વૃત્ત 'કેટલામું' છે તે બતાવે છે. જેમ
આઠ અક્ષરનો અનુષ્ટુપ્ છંદ ૨૫૬-પ્રકારનો અને છે તેમાંથી પ્રમા-
ણિકા વૃત્ત એ હાશીમો પ્રકાર છે.

૧૦ પંક્તિ	૧૦૨૪	અંપકમાલા	(૧૯૯)
૧૧ ત્રિપુષ્પ	૨૦૪૮	ઉપેન્દ્રવજ્ર	(૩૫૮)
૧૨ જગતી	૪૦૯૬	ભુજંગી	(૫૮૬)
૧૩ અતિજગતી	૮૧૯૨	મંજુભાષિણી	(૨૭૯૬)
૧૪ શર્કરી	૧૬૩૮૪	વસંતતિલકા	(૨૬૩૩)
૧૫ અતિશર્કરી	૩૨૭૬૮	માલિની	(૪૬૭૨)
૧૬ આષ્ટિ છંદ	૬૫૫૩૬	નારાય	(૨૧૮૪૬)
૧૭ અન્યષ્ટિ	૧૩૧૦૭૨	શિખરિણી	(૫૯૩૩૦)
૧૮ ધૃતિ છંદ	૨૬૨૧૪૪	અર્ચરી	(૯૩૦૧૯)
૧૯ અનિધૃતિ	૫૨૪૨૮૮	શાર્દૂલ વિં	(૧૪૯૩૩૭)
૨૦ કૃતિ છંદ	૧૦૪૮૫૭૬	શેખર	(૩૭૨૦૭૬)
૨૧ પ્રકૃતિ છંદ	૨૦૯૭૧૫૨	સાંધરા	(૩૦૨૯૯૩)
૨૨ આકૃતિ છંદ	૪૧૯૪૩૦૪	મદિરા	(૧૭૬૭૫૫૯)
૨૩ વિકૃતિ છંદ	૮૩૮૮૬૦૮	ધંદ્રવિજય	(૧૭૯૭૫૫૬)
૨૪ સંસ્કૃતિ છંદ	૧૬૭૭૭૨૬૬	દુમિલા	(૭૧૯૦૨૩૬)
૨૫ અનિકૃતિ છંદ	૩૩૫૫૪૪૩૨	અરવિંદમુખી	(૨૩૯૬૭૪૫૨)
૨૬ ઉત્કૃતિ છંદ	૬૭૧૦૮૮૬૪	પ્રિય જીવિત	(૧૪૩૮૦૮૭૨)

૨૭ અને તેથી વધારે અક્ષરનાં ચરણવાળા છંદોને દંડક કહે છે. વિશેષ હકીકત વૃત્તરત્નાકર, રણુપિંગળ વગેરે પિંગળના આદ્ય અથોમાં જોવાથી જણાશે.

परिशिष्ट १ मुं.

पाठांतर अने शोधन—

कडी. अशुद्ध

शुद्ध.

* १. वलुगमनन गुलुग्यागणो. गमनन गुलुग्यागणो.

(जुमो रावलु भंदोदरी संवाद कडी-५)

८.	वायारसी.	वाराणसी. (पे. प्र.) *
१५.	रंला	रंला.
५१.	जग धन ऐक भलीन.	जगधर जगधर भीन. (पे. प्र.)
८८.	का	कां
९०.	अते	अते
९७.	अधनतलो तुं धरि;	अनधतलो तुं धरि;
१०१.	भोलि	भेलि
१०५.	यद	यह
१०७.	काजनको	का जनको
१०८.	आचछर उत्तर कहो	आचछरमें तर कहो
१२२.	डे	डे'
१३८.	प्राढा	प्राढा
१५१.	निरभीआ	निरभीआ,

* पेंद्लाहवाणी अत,

૧૬૪. પુત્ર એક પરધાનનો

પુત્ર છે આ પ્રધાનનો
(પે. પ્ર.)

૨૨૩. પુર

પુર.

૨૪૫ ૨૫૪

૨૪૫

૨૪૬. શુભ

શુભ

૨૫૮. ૨૫

૨૫૮

૨૭૫. વિમૃશ્ય કારિણં

વિમૃશ્યકારિણં

૨૮૪. મહાઉ નપાત

મહાઉતપાત

૨૮૭. રેતો

રેતી

૨૯૬. શુભ

શુભ

૩૪૪. સ્ત્રીસંગથી

સ્ત્રીસંગતથી

૩૪૬. આખ્યાન

આખ્યાન

૩૫૬. રાગને

રાગને

કાડીને

કાડીને

૩૫૭. ચાકરને

ચાકરને

૩૫૮. થશે.

થશે,

૩૭૬. કે,

કે

૩૯૦ (નીચે) સ્ભાવ

સ્વભાવ

૪૬૬. સાં

સાં

૫૦૪. બાધે

બાધે (પે. પ્ર.)

૫૨૪. વિવેકનાં વેણુ

હાસ્યનાં વેણુ (પે. પ્ર.)

પર૬. મધ્યાનહ મધ્ય પ્રભાત	સાંજ અપોર પ્રભાત (પે. પ્ર.)
૫૫૪. પફટ	પપટ
૫૫૬. તેતો	તે તો
૫૭૨. નવદ્યુ	નવ દ્યુ
૫૯૬. કહતી	કરતી
૬૧૧. દીસ	દીશ
૬૧૧. મહે	માંહે
૬૧૬. બિંબ તરતીએ	બિંબ તરતીએ
૬૩૩. ખરી નલિ,	ખરી, નલિ
૬૪૧. ધનમાં	ધનનાં
૬૮૭. હેત.	હેજ.
૭૦૦. પ્રેમદા મોહના.	પ્રેમદા, મોહના
૭૧૬. વિપ્રદહને	વિપ્ર દહને
૭૪૫. ઘર ઘરસૂતર;	પામે ઘરસૂતર; (પે. પ્ર.)
૭૭૦. સૂળીએ	શૂળીએ
૭૭૯. બ્રાહ્મણુ નવ હોય;	બ્રાહ્મણુ નવ હોય ભંડ;
૭૯૨. વૈરાગી	તનરોગી (પે. પ્ર.)
૭૯૩. પ્રીતપ્ર માણીએ.	પ્રીત પ્રમાણીએ.
૮૧૦. તમારો	તું મારો
૮૩૯. કણુકોર;	કણુકોર;
૮૫૬. સાંખ્યા	સાંખ્યા

૬૭૮. ચો ધડિયાં	ચોધાડિયાં
૬૦૦. ખરી	કરી
૬૨૩. અનુમાન	હનુમાન (પે. પ્ર.)
ચરમ	ચમર
૬૨૪. કાષ્ટના	કાષ્ટ ને
૬૨૬. ચર્મા	ચર્મ
ચામથો	ચામઠો (પે. પ્ર.)
૬૬૬. ચ્યેનિ	નિશ્ચ્યે
૬૬૧. પંડ;	પંડો;
૬૬૮. તા	તો
૧૦૮૨. જયુ	જયું
૧૦૮૨. કુંડી	હુંડી
૧૦૮૬. ચઢયું,	ચઢયું,
૧૧૦૦. દરિદ્ર	દારિદ્ર્ય
૧૧૦૬. તર્કટ	તંત્ર (પે. પ્ર.)
૧૧૧૧. આરાધ્યો	આરાધો
૧૧૨૦. માંયવસન	વસનમાંય
૧૧૫૨. શં	શું
૧૧૭૦. બાલરાજ	બાળ રાજ
૧૧૭૨. જશનો	જશ તો
૧૧૭૮. લોનાર	લેનાર

૧૧૭૯. જો કરી

જો ન કરી

૧૨૦૦. સખે

લખે

૧૨૧૬. વશ્યો

વશ્યો

૧૨૨૬. સાંખો

સાંખો

• ત્રીજી

ત્રીજી

૧૨૬૫. નિનિશાળુ

નિ:સાળુ.

સંક્ષિપ્ત વિવરણ.

૧૬૬ પરિશિષ્ટ ૪

પરિશિષ્ટ ૩

૪૧૮ ના

નાગ

૬૪૮ લાય

સાય

